magazin istoric

ANUL I
Nr. 2
MAI 1967

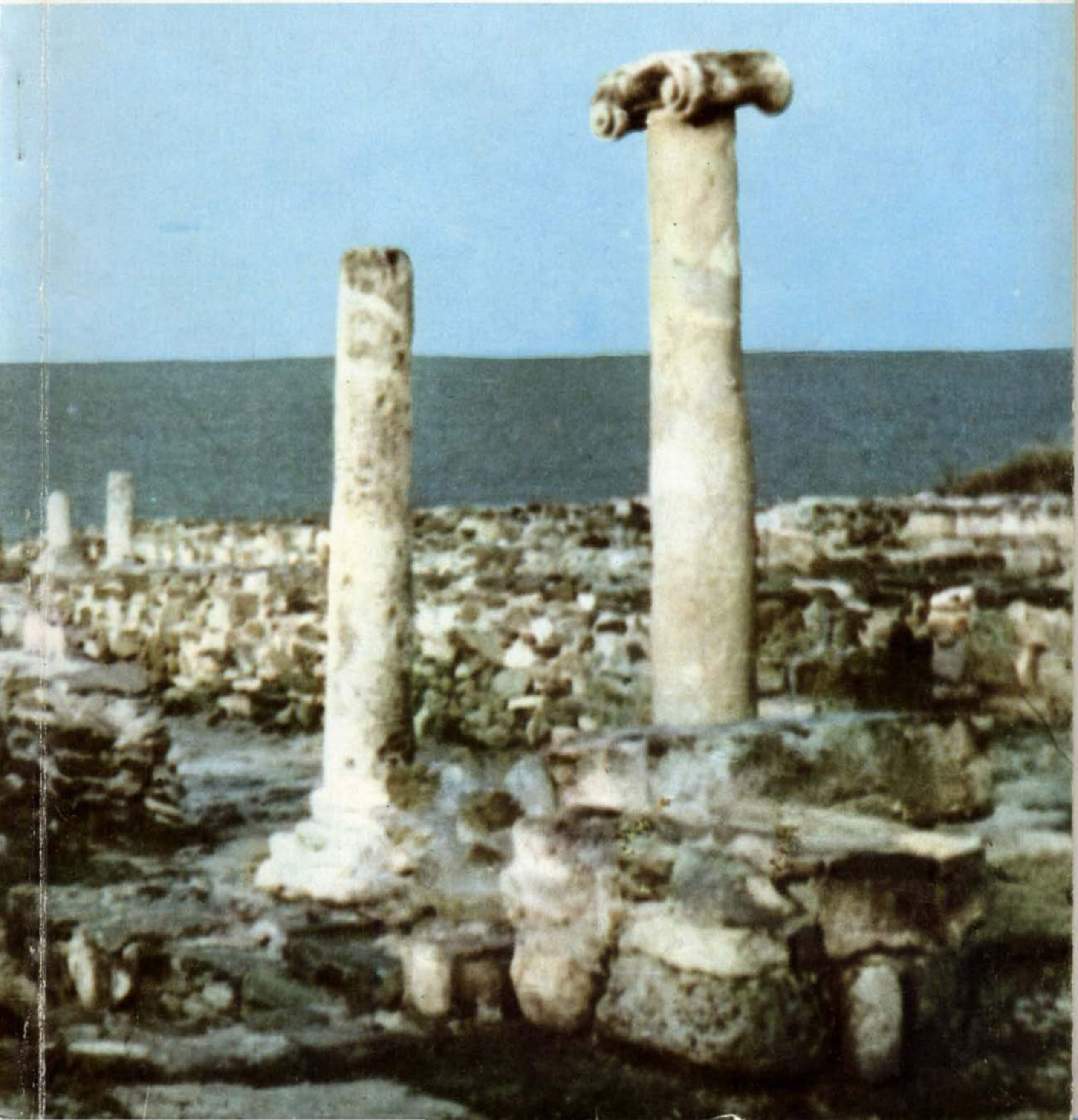

SUMAR

Pag.

1 *Aducem Columna !* — HADRIAN DAICOVICIU
7 *Tăcerea noastră ar fi o crimă (Intelectualii români către Ion Antonescu)*
10 *Amurgul jalnicilor zei (Agonia Reichului fascist)* — GH. LIVĂNESCU
16 *Socialiștii români la Zimmerwald* — NICOLAE COPOIU
19 *Flavio Biondo, 1453 : Acei daci care vorbesc o limbă latină...* — ȘTEFAN BÎRSĂNESCU
22 *Enigme ale istoriei : A participat Manfred von Killinger la complotul împotriva lui Hitler ?* — PETRE ILIE, N. MEIANU și N. AURELIU
26 *Soarele rătăcește în întuneric (Astronomul N. Coculescu în Senegal)* — SAVA IANCOVICI
31 *Conferința de la Ialta (II)*
42 *Pe urmele lui Sadoveanu la Hanul Ancuței* — ALEXANDRU GONȚA
44 *Din istoricul școlii românești de sociologie* — H. H. STAHL
47 *„Coloana cerului" la români* — R. VULCĂNESCU
53 *Sfîrșitul vulturului înlănțuit pe stîncile din Sfînta Elena*
59 *Arta albă și izotopii radioactivi* — GEBHARD BLÜCHER
61 *O fîntînă romană în Dacia* — DUMITRU TUDOR
63 *Domnitorul Cuza în exil... ales deputat în țară* — I. DORNEANU
66 *Memorii (II)* — C. ARGETOIANU
77 *Din cronica celui de-al doilea război mondial : Cele 16 zile ale orașului Singapore* — NICOLAE MINEI
81 *Parola : „Prefer trandafirii albaștri"* — NICOLAE GOLDBERGER
84 *De ce am scris drama „Petru Rareș"* — HORIA LOVINESCU
86 *Panoramic editorial*
89 *Mozaic. Poșta redacției*

Coperta noastră

Histria

magazin istoric

REVISTĂ DE CULTURĂ ISTORICĂ. SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI FILOLOGICE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), **Constantin Antip** (redactor-șef), **Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu** (redactor-șef adjunct), **Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei** (secretar general de redacție), **Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu** (redactor-șef adjunct), **Ștefan Ștefănescu.**

ADUCEM COLUMNA!

HADRIAN DAICOVICIU

Nu de mult, știrea laconică a aducerii în țară a mulajelor Columnei lui Traian a avut darul să stîrnească un larg ecou și un mare interes, ba chiar să aprindă închipuirea. Revistele de cultură și ziarele au început să fie asaltate de telefoane și scrisori cerînd precizări și amănunte ; în paginile publicațiilor noastre zilnice sau săptămînale și-au făcut frecvent loc materiale privind celebrul monument de la Roma. Interviuri, articole sau scurte note însoțite de imaginea Columnei răspundeau celor cîteva întrebări care reveneau mai des în slovele scrisorilor sau se făceau mai des auzite în receptoarele aparatelor telefonice : de ce aducem în țară aceste mulaje ? cînd vor sosi ? ce vom face cu ele ?

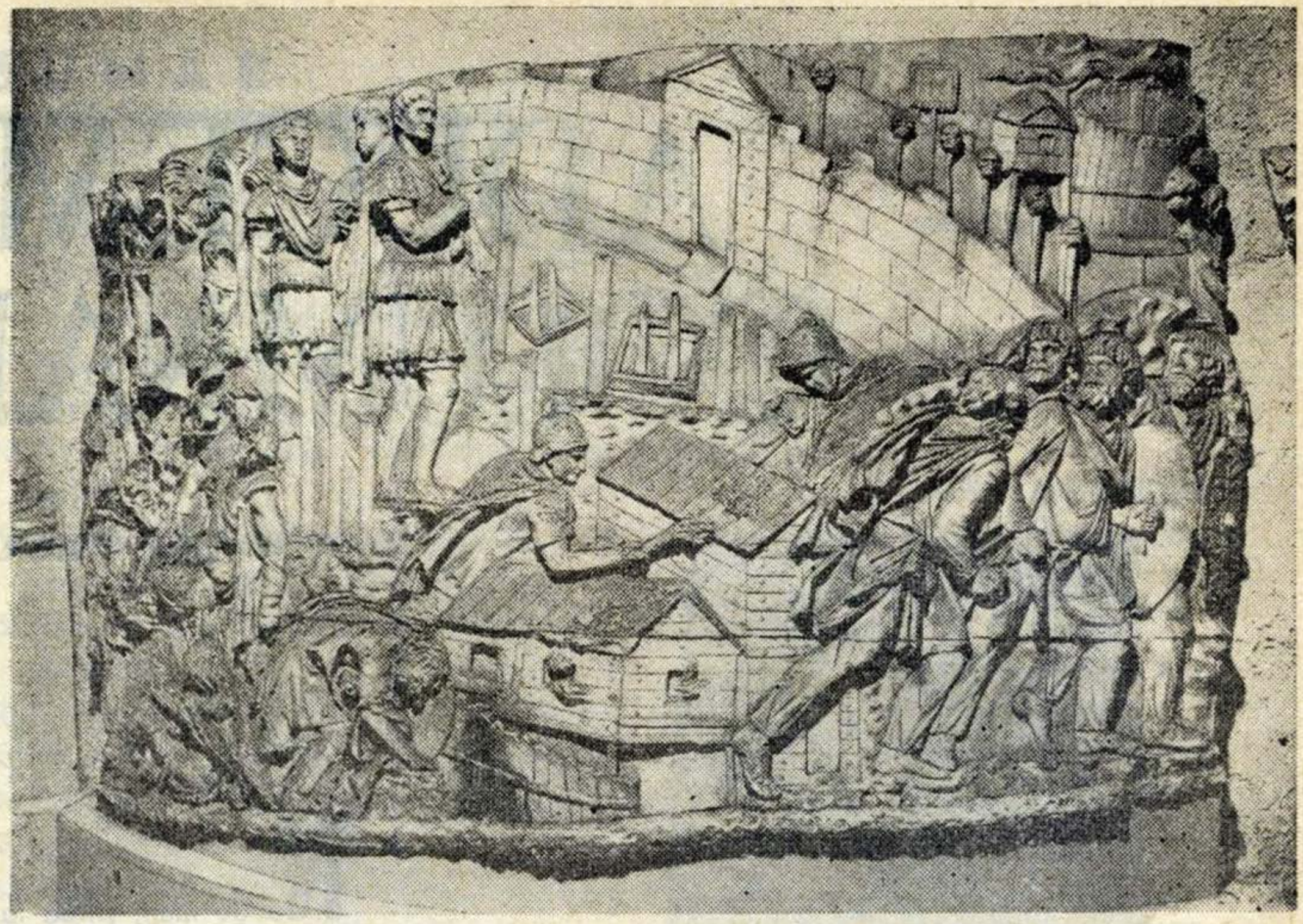

O scenă dramatică : sub ochii lui Traian, soldații romani incendiază o așezare dacică ; pe zidurile cetății dace sînt înfipte în pari capetele unor dușmani uciși

Cea dintîi dintre aceste întrebări ar fi putut fi pusă și acum trei decenii, în clipa cînd, la Roma, meșterul Mercatalli începea să toarne în ciment armat reliefurile de marmură ale Columnei Traiane. De pe atunci se plănuia aducerea în țară a copiilor, a căror executare fusese comandată de Școala Română din capitala Italiei ; de pe atunci se putea pune întrebarea : de ce ?

Răspunsul ne poartă cu aproape două mii de ani în urmă, cînd a încolțit pentru prima dată în mintea unui artist de geniu ideea de a dălțui în marmură de Carrara, pe fusul unei semețe coloane onorare, imaginile unui eveniment de seamă al istoriei romane. Artistul se numea Apollodor ; era un grec născut în Siria, la Damasc, și împăratul Traian îi încredințase misiunea să ridice în capitala Imperiului un for mai strălucit decît toate celelalte. Evenimentul pe care Apollodor, în deplină înțelegere cu împăratul, hotărîse să-l eternizeze în dura albeață a pietrei era cucerirea Daciei lui Decebal. Și astfel, în Forul lui Traian, spre nord-vest de Basilica Ulpia, străjuită de-a dreapta și de-a stînga de două biblioteci cu volume grecești și latinești, s-a înălțat zvelta coloană ce avea să poarte peste veacuri amintirea vie a celor două războaie dacice.

Nu era singurul rost al Columnei. Inscripția de pe soclul ei ne spune că înălțimea de 39,83 m a monumentului trebuia să aducă aminte locuitorilor Romei de înălțimea colinei excavate pentru construirea grandioasei piețe publice. Iar mai trîziu, după 117 e. n., încăperea amenajată în interiorul bazei avea să adăpostească, din porunca împăratului Hadrian, urna de aur cu cenușa biruitorului Daciei. Dar pe cînd amintirea lucrărilor de

Brundisium, vara anului 105 e.n. : Traian se îmbarcă pentru al doilea război dacic

amenajare a forului s-a șters din mintea oamenilor, pe cînd urna de aur a fost furată cîndva, în evul mediu, din camera sepulcrală, pe cînd însăși statuia lui Traian, care încununa Columna, a fost răsturnată și, pe la 1589—1590, înlocuită cu o statuie a apostolului Petru, reliefurile au dăinuit, înfățișînd generațiilor ce se petreceau, imaginile încleștării cumplite dintre legiunile Romei și oștile lui Decebal.

Columna e un monument remarcabil din toate punctele de vedere. Ea te impresionează mai întîi prin meșteșugul constructorilor care au înălțat-o la aproape patruzeci de metri deasupra dalelor forului, amenajînd în interior nu numai un mic vestibul, un coridor și încăperea amintită mai sus, ci și o scară în spirală ce urcă pînă în vîrful monumentului. Apoi, privitorul e uluit de măiestria sculpturilor : ochiul întîrzie pe bogăția de trofee care împodobesc soclul paralelipipedic și urcă mai departe, urmărind cei 200 de metri ai spiralei sculptate cu scene din războaiele dacice, cuprinzînd 124 de episoade și peste 2500 de figuri.

Ca monument sculptural, Columna ocupă un loc de frunte în istoria artei romane. Ea reprezintă apogeul reliefului istoric și a constituit un izvor de inspirație pentru artiștii romani din deceniile următoare : în special, ea a servit drept model pentru coloana istoriată ridicată, tot la Roma, de Marcus Aurelius (161—180) întru celebrarea războaielor sale victorioase cu marcomanii și alte seminții „barbare". Nenumărați istorici de artă s-au ocupat de reliefurile monumentului ridicat de Apollodor, subliniind unitatea compoziției, ritmul viu și tonul poetic ridicat al narațiunii, realismul personajelor și grandoarea, idealizată desigur, a faptelor înfățișate, grija pentru amănunte îmbinată cu o

Mulajele sînt controlate cu multă grijă

superioară viziune artistică de ansamblu, calitatea execuției. Valoarea artistică a Columnei ar putea explica ea singură interesul învățaților moderni și faptul că, mai de mult încă, au fost executate după reliefurile ei mulaje, aflate azi în mari muzee din Roma, Paris și Londra.

Dar valoarea Columnei Traiane stă și în calitatea ei de izvor istoric. În împrejurările vitrege care au făcut să nu mai ajungă pînă la noi nici *Comentariile* lui Traian asupra războaielor dacice, nici *Geticele* medicului Criton, nici scrierile retorului Dio Chrysostomus, și care ne-au păstrat cărțile închinate acestor evenimente de istoricul Dio Cassius doar în niște slabe rezumate bizantine, scenele Columnei reprezintă o importantă sursă documentară. Reliefurile aveau menirea să ilustreze o carte — mai sus pomenitele *Comentarii* ale împăratului învingător ; cartea s-a pierdut, dar ilustrațiile au înfruntat secolele, parvenindu-ne într-o stare mulțumitoare și îngăduindu-ne să ne facem o idee și despre text. Desigur, interpretarea reliefurilor nu e lesnicioasă, căci Columna nu e un film documentar, nu e o fotografie, ci un monument *artistic*. Concepția artistică a lui Apollodor și a ajutoarelor sale, cunoștințele și măiestria lor, caracterul oficial, de curte, al monumentului menit să facă propagandă pentru imperiu și împărat n-au putut să nu-și pună pecetea pe modul de a înfățișa episoadele războaielor și realitățile din Dacia. Artiștii rezumă, tipizează și generalizează, operează uneori cu simboluri și faptul acesta nu ne îngăduie să vedem în Columnă o cronică absolut fidelă a evenimentelor. Ea își păstrează, totuși, importanța ca izvor istoric, pe de o parte pentru că multe alte izvoare s-au pierdut, iar pe de altă parte pentru că, în ultimii ani, scenele Columnei pot fi

tot mai bine confruntate cu rezultatele săpăturilor arheologice din Dacia și, în primul rînd, din Munții Orăștiei — centrul statului lui Decebal.

Tocmai din acest punct de vedere, *istoric*, Columna prezintă o deosebită însemnătate pentru noi românii. În adevăr, dacă pentru alții ea înfățișează unul din nenumăratele episoade războinice ale istoriei romane, una din numeroasele biruințe și cuceriri dobîndite de armatele Romei, *pentru noi* ea zugrăvește un eveniment de singulară și fundamentală importanță. Războaiele lui Traian cu Decebal au schimbat fața și soarta Daciei : în locul civilizației dace de tip Latène s-a implantat pe meleagurile noastre cultura materială și spirituală a Romei imperiale ; statul liber al dacilor a fost prefăcut în provincie romană ; treptat, limba dacică a fost înlocuită de graiul latinesc. Cucerirea traiană a fost premisa necesară a romanizării Daciei și, deci, a formării poporului nostru în ființa lui de azi. Înfățișînd trecerea Dunării de către armata romană, ciocnirea de la Tapae, inaugurarea podului de la Drobeta, închinarea unor triburi dacice, asediul și cucerirea Sarmizegetusei, strămutarea din munți la cîmpie, în noua provincie, a unor daci etc., Columna Traiană zugrăvește tocmai această premisă și, de aceea, constituie un neobișnuit, dar veritabil act de naștere al poporului român.

Iată de ce Columna lui Traian e un monument al propriului nostru trecut și de ce nu s-au cruțat nici osteneală, nici mijloace pentru executarea mulajelor și aducerea lor în țară.

Poate că în clipa în care cititorii *Magazinului istoric* parcurg aceste rînduri, cele peste 160 de piese de ciment armat au și ajuns la București. În orice caz, e sigur că au pornit la drum, părăsind capitala italiană cu un tren special, și nu vor întîrzia să sosească. Acesta este rezultatul activității unei delegații românești, condusă de prof. univ. Virgil Vătășianu, membru corespondent al Academiei, și din care și semnatarul acestor rînduri a avut cinstea să facă parte ; delegația a vizitat Roma în februarie—martie a.c., luînd măsuri pentru ambalarea și transportul mulajelor.

O dată sosite pe meleagurile călcate odinioară de soldații lui Traian, ce soartă vor avea copiile Columnei ? Sînt mulți aceia care le vedeau ridicate amețitor într-o piață a Bucureștilor sau a altui mare oraș al țării. Dar lucrul acesta nu este posibil din punct de vedere tehnic și, după cum se va vedea îndată, n-ar fi nici potrivit. În adevăr, montarea Columnei ar face ca reliefurile ei să fie numai cu greu vizibile și imposibil de studiat, în timp ce expunerea liniară, muzeistică, a pieselor care o compun ne scutește de asemenea neajunsuri. Țara noastră va deveni acum una din cele patru țări ale lumii în care reliefurile Columnei vor putea fi lesne și cu de-amănuntul studiate de specialiști în istorie, arheologie, istoria artei, etnologie. Mai mult, vom fi singura țară unde copiile Columnei vor putea fi expuse împreună cu materiale dacice originale găsite în săpături (arme, unelte, vase, podoabe etc.) sau cu machete ale locuințelor, cetăților și așezărilor din Dacia. Importanța pentru arheologi, istorici și alți oameni de știință a acestei împrejurări e vădită și nu mai cere comentarii.

Să nu ne gîndim însă numai la eruditi și specialiști ; să ne aducem aminte că expunerea muzeistică a copiilor Columnei va permite multor mii și chiar zeci de mii de oameni să le vadă și să le admire. Mii de vizitatori vor putea să contemple chipul dîrz al lui Decebal sau scena tragică a sinuciderii sale, vor putea vedea cu ochii lor rezistența vitejească a dacilor și bărbăția armatelor romane. Admirînd îndeaproape scenele Columnei Traiane, mii de oameni vor găsi în ele nu numai o sursă de cunoaștere a trecutului, ci și un izvor de fierbinte patriotism și de justificată mîndrie pentru faptele strămoșilor. Columna e un îndemn la dragoste și devotament pentru pămîntul pe care dacii și romanii l-au stropit cu sîngele lor.

Cunoscînd acestea, să lăsăm închipuirea noastră să vadă mulajele Columnei lui Traian împodobind o vastă sală dintr-un mare Muzeu al istoriei patriei.

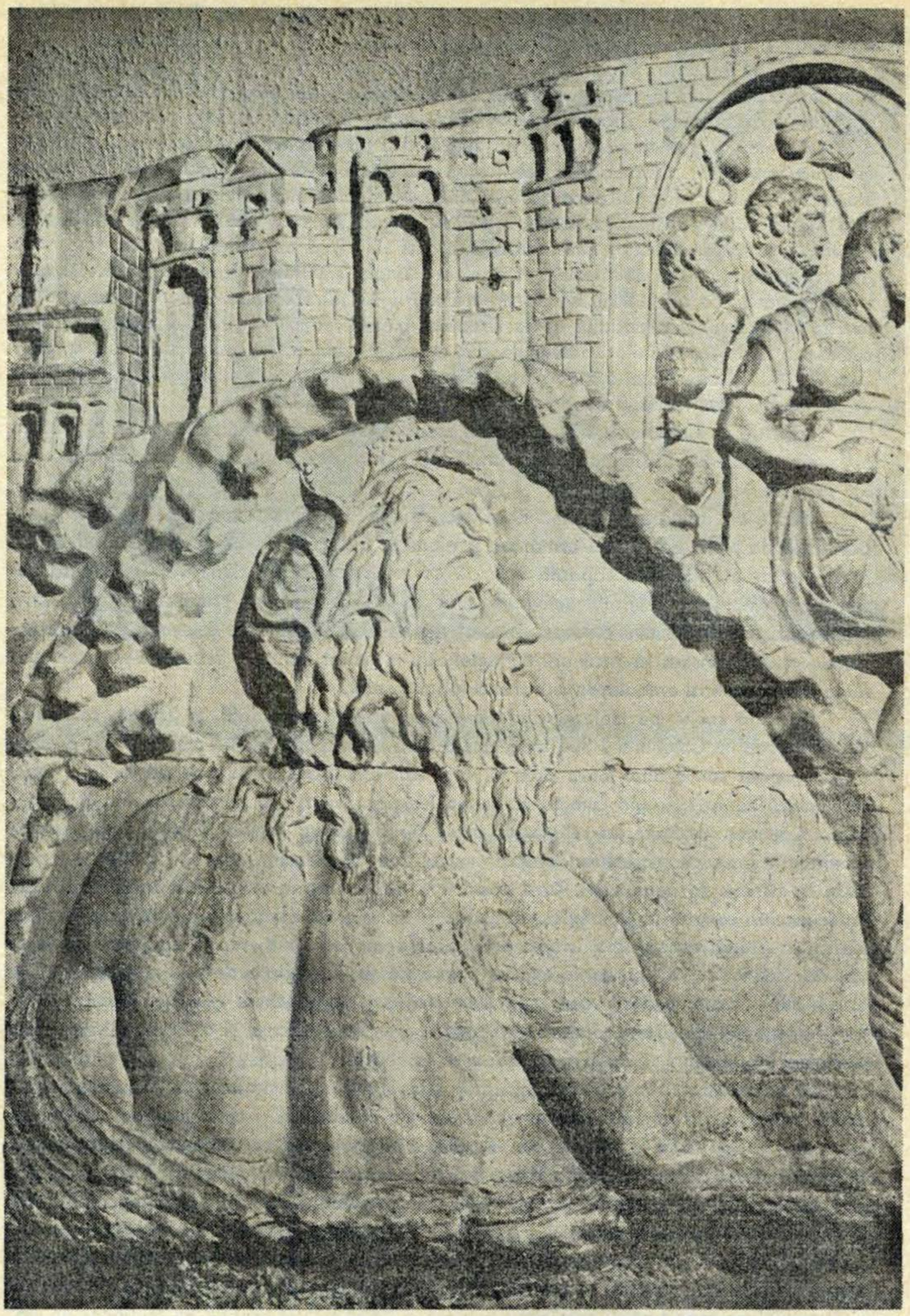

Armata romană trece Dunărea sub privirea prielnică a zeului Danubiu

INTELECTUALII ROMÂNI CĂTRE ION ANTONESCU

„TĂCEREA NOASTRĂ ar însemna o crimă“

Primăvara anului 1944, Armata hitleristă suferea înfrîngeri după înfrîngeri îndeosebi pe frontul de răsărit din partea armatei sovietice. Trupele române continuau să sîngereze pentru scopuri străine intereselor țării. Creștea aversiunea poporului împotriva războiului fascistoantonescian.

România se afla în ajunul unor evenimente cruciale pentru soarta sa. În aceste împrejurări Partidul Comunist Român desfășura o activitate intensă, multilaterală pregătindu-și propriile organizații acționînd cu vigoare pentru înfăptuirea Frontului Unic Muncitoresc și pentru crearea unui larg front al tuturor forțelor patriotice, antifasciste, antihitleriste în vederea răsturnării dictaturii militaro-fasciste și a scoaterii României din războiul hitlerist.

În rîndurile acestor forțe animate de o profundă stare de spirit antifascistă se aflau largi cercuri ale intelectualității. O expresie a atitudinii potrivnice războiului hitlerist și politicii de alianță cu Germania fascistă, a fost memoriul celor 65 de intelectuali, adresat șefului guvernului — Ion Antonescu.

Rolul de inițiatori ai întocmirii memoriului a aparținut unor oameni de cultură comuniști sau apropiați partidului comunist. Este semnificativ că lor li s-a alăturat un mare grup de intelectuali cu cele mai diferite convingeri politice, dar pătrunși cu toții de convingerea că țara trebuie salvată de dezastrul național care o amenința.

Un act de mare curaj era săvîrșit de exponenți ai intelectualității României, conștienți fiind că atitudinea lor, contra politicii dictatorului Antonescu căruia îi era adresat memoriul, putea duce la represalii.

Memoriul a avut o largă rezonanță în rîndurile întregii intelectualități a țării, în rîndul maselor populare.

Memoriul intelectualilor, al cărui text complet îl publicăm se înscrie printre acțiunile importante de realizare a Frontului Unic al tuturor forțelor patriotice, antifasciste pentru ieșirea României din războiul hitlerist și răsturnarea dictaturii militaro-fasciste.

D. SORESCU

Pentru ce aceste jertfe care nu schimbă cu nimic realitatea situației?

Domnule mareșal,

În clipa în care un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru, noi, membrii ai Academiei Române și profesori ai Universităților din București, Iași și Cluj, martori ai exodului populației și ai devastării satelor și orașelor românești, transformate în cîmpuri de bătălie, după îndelungată chibzuință, am hotărît să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gîndul nostru cinstit în fața conducătorului statului. Războiul nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite, trebuie să-i punem de îndată sfîrșit.

Activitatea și trecutul nostru sînt martore că acest demers nu pornește din lașitate sau interese personale.

Iată, Domnule Mareșal, temeiurile apelului nostru.

După patru ani de luptă, armata germană se află într-o defensivă fără speranță. A pierdut cele mai bune trupe și alianța

Italiei, a fost nevoită să ocupe militărește Ungaria, a pierdut spațiul cucerit în Răsărit, mare parte a uzinelor de armament din Europa, războiul submarin și supremația aerului. Împotriva Germaniei și aliaților ei luptă trei sferturi din populația globului, și patru cincimi din industria lumii. Raportul de forțe este atîta de categoric în favoarea puterilor aliate încît nimic nu mai poate schimba deznodămîntul.

Guvernul german speră ca printr-o defensivă prelungită va sparge alianța anglo-ruso-americană. Pentru această defensivă îi lipsesc însă resursele materiale și morale. Un război de cîțiva ani dus în acest scop, nu poate fi conceput în situația actuală a celui de-al treilea Reich.

Dacă interesele Germaniei cer, poate, aceste sacrificii, noi nu ne putem resemna ca statul român să fie desființat — fapt inevitabil Germania nemaiputînd apăra România. După ce a pierdut liniile Niprului, Bugului, Nistrului, Prutului, nu se vede unde s-ar putea stabili o linie de rezistență înainte de Carpați.

Continuarea războiului ar însemna în mod necesar evacuarea întregii populații valide pe fîșia de pămînt rămasă în Ardeal și distrugerea totală a țării. Pentru ce aceste jertfe care nu schimbă cu nimic realitatea situației ?

În aceste momente hotărîtoare pentru existența poporului român, guvernul sovietic, de comun acord cu guvernele Marii Britanii și al Statelor Unite, afirmă în fața lumii că nu înțelege să distrugă statul român, să anexeze teritorii dincoace de frontierele din 1941 și nici să modifice regimul social actual al țării. Pe de altă parte, prin marele nostru prieten D. Eduard Beneș, am aflat că guvernul rus este hotărît să contribuie la realizarea unității noastre naționale, sprijinind reluarea Ardealului deslipit de țară prin dictatul de la Viena.

Examinînd împrejurările politice care au determinat luarea acestor angajamente, am ajuns la concluzia că ele nu pot fi considerate expresie a unei politici de duplicitate. Într-adevăr, interesele Rusiei cer ca alianța cu Anglia și Statele Unite să nu fie compromisă prin anexiuni teritoriale sau schimbări forțate de regimuri sociale și politice. Prin urmare, nu avem nici un motiv să nu ne încredem în cuvîntul guvernelor aliate. Continuarea războiului în aceste condițiuni rămîne lipsită de obiectiv politic.

Interesele vitale ale statului şi poporului nostru cer imediata încetare a războiului.

Domnule mareșal,

Bombardarea Capitalei, distrugerea altor orașe, avertismentele de la Londra, Washington și Moscova, transformarea Moldovei în teatru de război, sunt semne prevestitoare ale dezastrului.

Poporul român, sleit de un război prea lung față de puterile lui, nu se mai poate bate. Coborîți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Pretutindeni veți vedea deznădejdea în ochi și același răspuns : NU !

Pentru ce să mai luptăm ? Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediata încetare a războiului, oricare ar fi

greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decît continuarea războiului.

Aprilie 1944

Semnat : profesorii : D. Danielopolu (București) ; **Dan Theodorescu** (București) ; **N. G. Lupu** (București) ; **Gr. T. Popa** (București) ; **C. Parhon** (București) ; **F. Pr. Reiner** (București) ; **P. P. Stănescu** (București) ; **C. Bordeianu** (București) ; **Al. Rosetti** (București) ; **M. Ralea** (București) ; **Eug. Herovanu** (București) ; **I. Amza Jianu** (București) ; **S. Stoilov** (București) ; **Al. Ghica** (București) ; **Gheorghe Vrînceanu** (București) ; **Gh. Demetrescu** (București) ; **Gh. Banu** (București) ; **Istrate Micescu** (București) ; **C. Popovici** (București) ; **Asistent Ed. Mezincescu** (București) ; **Profesori : Bazil Munteanu** (București) ; **N. Profiri** (București) ; **N. Cernescu** (Iași) ; **C. Mihu** (Iași) ; **Al. Claudian** (Iași) ; **Dan Bădărău** (Iași) ; **A. Oțetea** (Iași) ; **C. Balmuș** (Iași) ; **Gh. Zane** (Iași) ; **I. Botez** (Iași) **Șerban Țițeica** (Iași) ; **C. Daicoviciu** (Cluj) ; **Emil Petrovici** (Cluj) ; **D. Popovici** (Cluj) ; **Tiberiu Moșoiu** (Cluj) ; **Gh. Popovici** (Cluj) ; **C. Pîrvulescu** (Cluj) ; **Al. Pantazi** (Buc.) ; **Conferențiari : Dr. M. Enăchescu** (Buc.) ; **Dr. D. Bagdasar** (Buc.) ; **D. D. Gerota** (Buc.) ; **Ștefan Vencov** (Buc.) ; **Radu Roșca** (Buc.) ; **Dr. I. Jovin** (Buc.) ; **I. Zamfirescu** (Buc.) ; **Dr. Marcel Capri** (Iași) ; **Aurel Potop** (Iași) ; **Emil Stihi** (Iași) ; **Prof. Mircea Bîrsan** (Iași) ; **Asistenți : M. Neculce** (Buc.) ; **Anton Dumitru** (Buc.) ; **V. Gorciu** (Buc.) ; **G. Constantinescu** (Buc.) ; **Fl. Mezincescu** (Buc.) ; **Eug. Davidescu** (Buc.) ; **M. Parhon** (Buc.) ; **Gh. Agavriloaiei** (Buc.) ; **Profesorii : C. Motaș** (Buc.) ; **V. Rășcanu** (Iași) ; **Dr. C. Angelescu** (Buc.) ; **V. Pavelcu** (Iași) ; **Al. Myller** (Iași) ; **Ilie Popa** (Iași) ; **Caraman** (Iași) ; **Asistent : Dr. N. Popa** (București).

Protestul intelectualilor români împotriva dictaturii militaro-fasciste și a hitleriștilor a îmbrăcat forme variate. Reproducem în facsimil pagina I-a a ziarului „Informația zilei" din 1 Octombrie 1943, în care a fost înserat celebrul pamflet „Baroane" al poetului Tudor Arghezi, îndreptat împotriva lui von Killinger, ministrul plenipotențiar al Germaniei naziste la București.

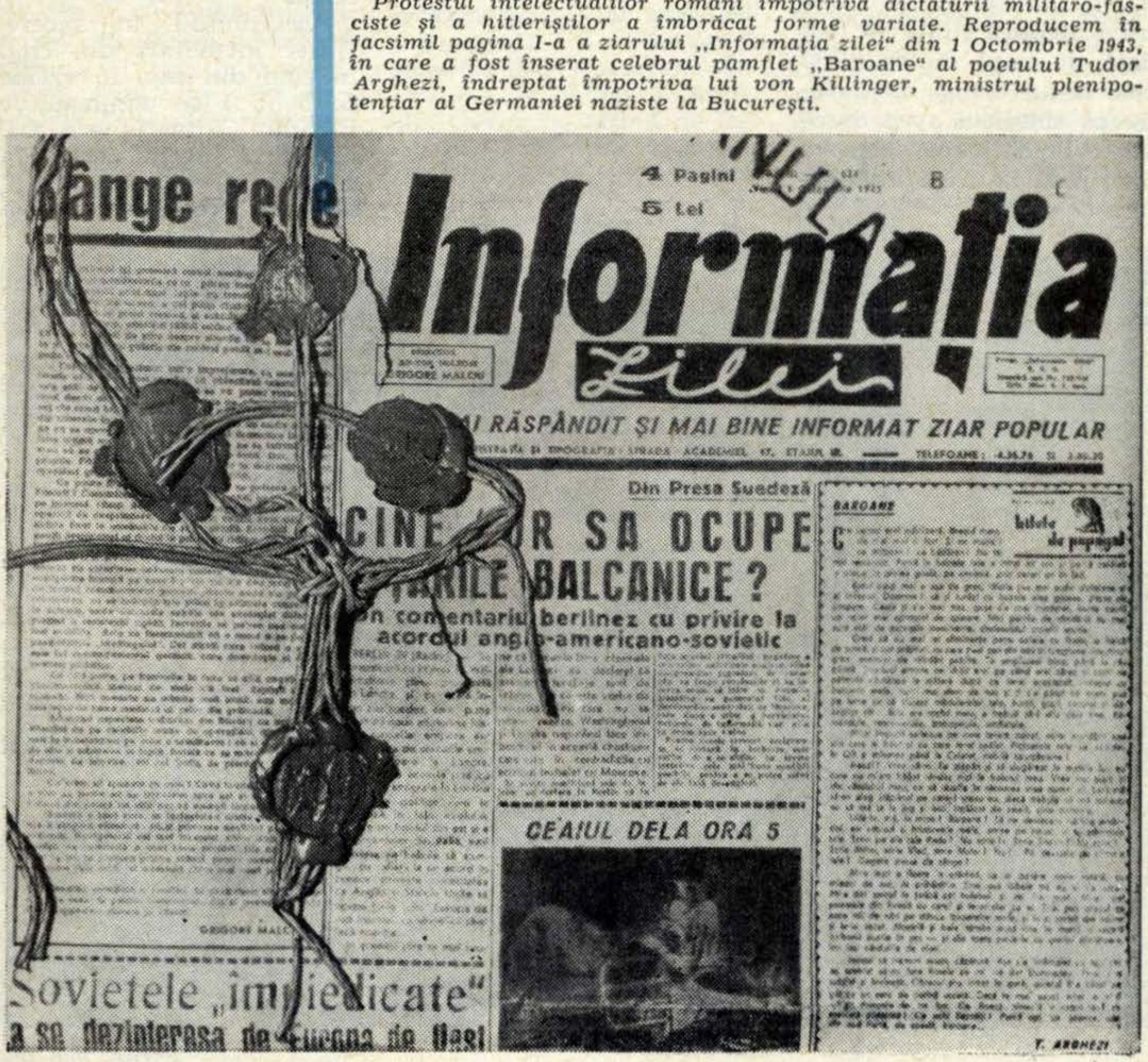
sînge rece
Informația zilei
4 Pagini
5 Lei
...AI RĂSPÂNDIT ȘI MAI BINE INFORMAT ZIAR POPULAR
Din Presa Suedeză
CINE VOR SA OCUPE ...RILE BALCANICE ?
...n comentariu berlinez cu privire la acordul anglo-americano-sovietic
CEAIUL DELA ORA 5
Sovietele „împiedicate"
...a să dezinteresa de ...uerra de Vest
BARoane
Bilete de papagal
T. ARGHEZI

AMURGUL JALNICILOR ZEI

GH. LIVĂNESCU

„Mai rabdă puțin, o, rege viteaz și încercările prin care treci vor lua sfîrșit nu peste mult timp. Încă de pe acum, soarele norocului tău urcă în spatele norilor și curînd va străluci liber pe cer...“

Pasajul de mai sus aparține lucrării lui Carlyle, „Viața lui Frederic cel Mare“. Autorul e britanic, dar eroul lui e german, mai mult — prusac, încă și mai mult — regele care a pus temeliile puterii militare a statului său. Războiul de șapte ani pe care l-a purtat a avut sorți schimbători și, la un moment dat, monarhul era atît de demoralizat încît a declarat miniștrilor săi că se va otrăvi. Replica citată i-a fost dată de unul dintre ei și cele ce-au urmat au dovedit că sfetnicul avea dreptate : Frederic cel Mare a ieșit pînă la urmă învingător.

Aprilie 1945... „Mai rabdă puțin, o, rege viteaz“... Citind cu glas tare aceste rînduri de îmbărbătare, Goebbels, schilodul ministru al propagandei naziste, avea un singur auditor : pe Hitler. I-a rămas devotat führerului său, care de la 16 ianuarie n-a mai ieșit aproape niciodată din *bunkerul* lui blindat, aflat la cincizeci de picioare sub grădina Cancelariei. Berlinul era practic încercuit de trupele sovietice și obuzele artileriei alternau cu bombele lansate de avioane, prefăcînd clădirile în ruine, ruinele în grămezi informe de moloz, molozul într-o pulbere fină care întuneca cerul.

Ascultîndu-l în tăcere, Hitler încuviința din cînd în cînd din cap, în vreme ce ochii i se umpleau de lacrimi. Situația era mai disperată decît aceea în care se aflase predecesorul său cu coroană. Totuși

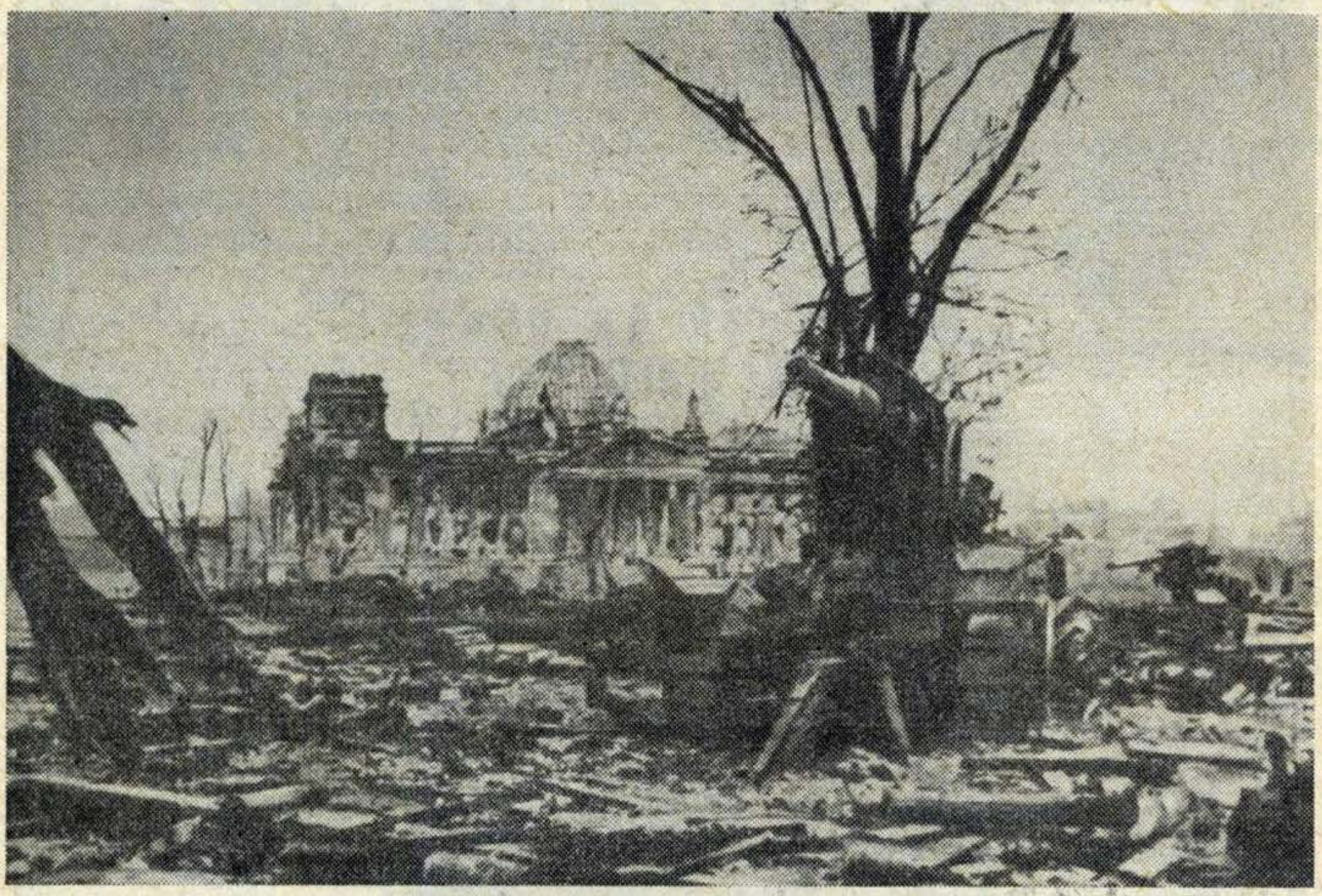

Berlin, mai 1945

nu putea admite ca destinul să nu ia în cele din urmă o întorsătură favorabilă și ca războiul de șase ani al Germaniei cu zvastică să nu se termine la fel de glorios ca și războiul de șapte ani al Prusiei de odinioară. Lacrimile lui Hitler erau lacrimi de încredere în viitor și de duioșie față de fidelitatea bunului său prieten, doctorul Paul Joseph Goebbels.

Stă scris în stele...

Patetic tablou ! Desprins parcă direct din drama wagneriană „Amurgul zeilor", cu un Wotan-Hitler înfruntînd dîrz vicisitudinile temporare din Wallhala-Berlin, în convingerea că finalul va fi de apoteoză. Incontestabil, tabloul e impresionant, măreț, zguduitor. Pe lîngă atîtea calități, el are un singur cusur : e fals.

Cel care l-a zugrăvit, contele Lutz Schwerin von Krossigk, a fost ministru de finanțe în cabinetul lui von Papen în 1932 și a rămas ministru de finanțe următorii treisprezece ani. Prețul plătit pentru această neobișnuit de lungă păstrare a unui portofoliu a fost lingușirea abjectă a naziștilor. Pentru a nu-și pierde probabil obișnuința, el a continuat să se tîrască în fața lor pînă și în jurnalul personal pe care-l ținea cu multă scrupulozitate. În paginile acestui caiet intim minciunile oficiale ale celui de-al III-lea Reich au fost reproduse cu fidelitate, furnizînd apologeților postbelici ai nazismului o bogată sursă de materie primă pentru reabilitarea lui Hitler și a ciracilor săi.

În aprilie 1945, realitatea era cu totul alta decît cea descrisă de Krossigk. Asupra acestui lucru sînt de acord, chiar dacă amănuntele diferă întrucîtva de la unul la celălalt, toți cronicarii demni de luat în seamă ai celui de al doilea război mondial — americanii W. Shirer, C. Wilmot sau C. Ryan, englezii A. Bryant, A. Bullock sau P. H. Liddell Hart, sovieticii G. Deborin, S. Mîșkin sau O. Melnikov, francezul R. Cartier etc. etc. Din cele scrise de ei rezultă că, în acel început de primăvară, Hitler nu avea nici timpul, nici dispoziția să asculte extrase din opera lui Carlik. Preocupările lui erau de altă natură : în răsărit, după ocuparea Vienei, armatele sovietice urcau de-a lungul Dunării ; în sud, forțele aliate înaintau pe valea Padului, în apus britanicii se aflau la porțile Hamburgului și Bremenului și americanii asediau Nürnbergul ; în însăși inima Germaniei, pe Elba, era iminentă joncțiunea dintre trupele sovietice și americane.

În avalanșa de dezastre care-l copleșea pe führer, o singură — dar mare și neașteptată — bucurie : moartea lui Roosevelt. În noaptea de 12 spre 13 aprilie, Goebbels, aflînd de încetarea din viață a președintelui S.U.A., îi telefona lui Hitler :

— *Mein Führer !* Vă felicit ! Roosevelt a murit ! Stă scris în stele că cea de a doua jumătate a lunii aprilie va fi martora unei întorsături în destinul nostru... A sunat ceasul !

Cele spuse de ministrul propagandei nu reprezentau o figură de stil : Goebbels se referea concret la o prezicere a aștrilor cerești, rezultată din compararea a două horoscoape. Faptul este caracteristic pentru dementul obscurantism al Reichului nazist : cu mai puțin de o lună înainte de capitulare, căpeteniile lui își puneau nădejdile în promisiunile vrăjitorești ale unor ghicitori în stele.

Cîteva zile mai tîrziu, la 20 aprilie, Hitler își sărbătorea ziua de naștere. În adăpostul subteran, erau prezenți toți marii șefi ai partidului (Goering, Himmler, Goebbels, Bormann, Ribbentrop) și toți comandanții militari (Keitel, Jodl, Doenitz, Krebs). Ridicînd paharele, ei au închinat, rînd pe rînd, în sănătatea führerului, exprimîndu-și încrederea în victoria finală. „Era o scenă halucinantă, ca un fragment dintr-un neverosimil coșmar : înfrînții toastau, mințindu-se unii pe alții, ca și cum izbînda și nu catastrofa ar fi bătut la ușă", notează H. R. Trevor-Roper în „Ultimele zile ale lui Hitler".

În aceeași noapte, „optimiștii" locotenenți ai führerului dovedeau că erau mult mai realiști decît ar fi lăsat să se creadă pompoasele lor fraze. Himmler și Goering au părăsit pe furiș Berlinul, ultimul însoțit de o caravană care transporta mare parte din bijuteriile, tablourile și tapiseriile jefuite de el în timpul războiului. Ribbentrop fugea tot în taină : creditul pe care-l acorda pronosticurilor făcute de stele nu-l împiedica să-și dea seama cît de aproape era sfîrșitul regimului care făcuse dintr-însul, fost comis-voiajor de băuturi spirtoase, ambasador și apoi ministru de externe al Germaniei.

Hitler continua însă să se iluzioneze. In mintea lui tulburată luau naștere tot felul de planuri, unul mai absurd decît celălalt. La 21 aprilie, el a ordonat, de pildă, generalului SS Felix Steiner să contraatace în suburbiile de sud ale Berlinului, „folosind toți bărbații valizi, inclusiv aviatorii rămași fără avioane". Tipică pentru mentalitatea lui criminală este și dispoziția pe care a dat-o de „a se împușca imediat orice ofițer care își va cruța oamenii".

Douăzeci și patru de ore mai tîrziu, el afla că, în ciuda drasticelor sale ordine, contraatacul nu avusese loc. Așa cum aveau să declare mai tîrziu cei care au supraviețuit acestei scene, Hitler a căzut în ziua aceea pradă celei mai cum-

Cancelaria Reichului după primul bombardament (în dreapta — Hitler)

plite furii din cariera sa : învîrtindu-se în lung și în lat prin *bunker,* el urla că toți îl trădează, că nu mai are încredere în nimeni și că va rămîne la Berlin pentru a salva Germania.

Și Hitler a rămas pînă la moartea sa în capitala asediată a Reichului. Pentru a explica atitudinea lui, comentatorii au furnizat o serie întreagă de motive, începînd cu ieșirea completă din minți și sfîrșind cu „vitejia nedezmințită pînă în ultima clipă". Pe această din urmă temă, publicația neonazistă vestgermană „Deutsche Soldaten-Zeitung" a clădit recent o întreagă teorie, menită să facă din führer un „cavaler legendar, demn să figureze în galeria Nibelungilor". Pînă și istorici care nu pot fi bănuiți de simpatii pentru el, au scris că „unul din puținele merite ale lui Hitler a fost că, asemenea unui căpitan de vas naufragiat, a rămas pînă la capăt pe puntea de comandă, dîndu-se la fund cu epava" (A. Bullock).

Adevărul este însă și de data aceasta cu totul altul. Oricît ar părea de ciudat la prima vedere, Hitler se simțea mai în siguranță în Berlinul sub bombe, decît în oricare din refugiile pe care i le propuneau acoliții săi. Așa cum vom vedea imediat, nu se înșela atunci cînd îi suspecta de trădare ; or, raționa el pe bună dreptate, cea mai comodă cale pentru ca un Goering sau Himmler să intre în grațiile învingătorilor, era de a-l preda pe Hitler pachet în mîinile lor. În acest caz, soarta i-ar fi fost pecetluită, deoarece judecarea lui și a clicii sale era un lucru pe care aliații îl anunțaseră în mod oficial și în repetate rînduri.

Așa dar, Hitler a rămas la Berlin mai ales *de teamă.* Între diversele variante ale sfîrșitului fatal, cea mai hidoasă și inadmisibilă i se părea cea a prizonieratului urmat de inevitabila condamnare la moarte. Fără îndoială, însă, acestui motiv i s-au adăugat altele și rămășița lui de luciditate se pierdea într-un ocean de besmetice nădejdi într-un „miracol".

23 aprilie — cascada trădărilor

La 23 aprilie, postul de radio Berlin anunța pe tonul utilizat de obicei pentru clamarea victoriilor că „marele și iubitul nostru führer va rămîne în capitală, pe care o va apăra pînă la capăt".

Cornelius Ryan relatează că, ascultînd această știre, berlinezii îngrămădiți în pivnițe și în culoarele U-Bahn-ului (metroul), s-au întrebat îngroziți : pînă la capătul cui ? Al lui sau al nostru ?

Pentru Hitler, însă, nu încăpea nici o îndoială — sacrificat urma să fie poporul. Mareșalul Keitel și generalul Jodl au fost trimiși în sudul Germaniei, pentru ca împreună cu mareșalul Kesselring să „organizeze o linie de apărare de pe care să se poată oricînd porni la ofensivă". Aceasta era pretextul oficial. De fapt, sarcina celor trei comandanți era să reprime cu ferocitate orice tentativă de a grăbi sfîrșitul războiului. Obergruppenführerul SS Gottlob Bergen, care l-a văzut pe Hitler în ziua de 23 aprilie, relata ulterior că acesta urlase la un moment dat : „Toată lumea m-a trădat !" Führerul se referea la veștile după care, în Austria și Bavaria, curentul în favoarea capitulării era foarte puternic. Remediul pe care l-a găsit pentru această „bolnăvicioasă tendință" a fost „împușcarea tuturor".

În principiu, SS-ul n-ar fi avut nimic împotrivă să treacă la execuții în masă în rîndurile austriecilor și

bavarezilor. Singura piedică era faptul că trupele cu cap de mort la reverele tunicii nu-și mai puteau face mendrele din cauza înaintării vertiginoase a forțelor aliate.

În schimb, Hitler avea dreptate să se considere trădat. Cei care-l înjunghiau pe la spate în aceste ultime momente erau însă ciracii săi cei mai apropiați. Ca într-o enormă tragicomedie, în aceeași zi de 23 aprilie, Goering și Himmler hotărau — fiecare pe contul lui — să abandoneze „cauza sfîntă a războiului pînă la capăt".

Goering s-a folosit de un pretext juridic. În casa lui de fier se afla o copie a decretului semnat de Hitler la 29 iunie 1941, prin care i se încredința succesiunea în caz de moarte sau incapacitate a führerului. La Berchtesgaden, unde se refugiase, Goering s-a sfătuit cu cîțiva membri ai anturajului său și a ajuns la concluzia că i-a bătut ceasul mult așteptat de a ajunge el șef suprem. Drept care a trimis lui Hitler o telegramă care începea astfel :

„Mein Führer,

Ca urmare a deciziei dv. de a rămîne în fortăreața Berlinului, sînteți de acord să-mi încredințați imediat postul de conducător al Reichului, cu libertate totală de acțiune pentru afacerile interne ca și pentru cele externe ?... Dacă nu primesc răspuns de la dv. pînă cel mai tîrziu la ora 22, voi considera că nu mai dispuneți de nici o libertate de acțiune și că... trebuie să iau eu în mîini soarta poporului și patriei noastre..."

Exact în aceeași seară, la cîteva sute de kilometri depărtare, în portul Lübeck, Himmler nu-și mai lua osteneala să-l anunțe măcar formal pe Hitler de preluarea puterii, ci se autoproclama „conducător suprem al Germaniei". Intr-un beci în care se ascundea de bombardamentele avioanelor britanice, el s-a întîlnit cu contele suedez Bernadotte, care dorea să joace rolul de intermediar al hitleriștilor pe lîngă Marele cartier general anglo-american. Himmler a redactat în grabă, la lumina pîlpîitoare a unei lumînări, un proiect de capitulare pe frontul de vest, adăugînd că „la răsărit", împotriva sovieticilor, operațiile militare vor continua, pînă ce anglo-americanii *„vor prelua ei înșiși dirijarea lor"*.

Trecînd peste sinistra absurditate a proiectului, se poate constata că doi dintre cei mai intimi prieteni ai lui, îl trădau pe Hitler simultan : *der dicke Hermann* (grăsunul de Hermann) și *der treue Heinrich* (fidelul Heinrich) profitau de înspăimîntătoarea agonie a Germaniei pentru a acapara puterea. Hîda imoralitate a nazismului nu se dezmințea nici în ultimele clipe ale existenței sale.

Despre Goering, Hitler a știut imediat, grație telegramei primite. „Ticălosul ăsta, coruptul ăsta, viciosul ăsta !", a răcnit führerul, spumegînd de furie, ca și cum atunci ar fi aflat că *der dicke Hermann* nu e un înger nevinovat. Riposta a fost fulgerătoare : în dimineața de 24 aprilie, Goering era arestat de corpul de gardă SS de la Berchtesgaden. Mișelia lui Himmler a răzbătut însă pînă în Cancelaria Reichului cu întîrziere : la 28 aprilie era captată o emisiune a postului de radio Londra, care conținea senzaționala știre. După inevitabila criză de furie, răzbunarea, care nu-l putea atinge pe Himmler, s-a abătut asupra agentului său de legătură pe lîngă

Cadavrul lui Goebbels, pe care flăcările n-au izbutit să-l consume în întregime.

Hitler, generalul SS Fegelein. Cu două zile înainte, acesta încercase să fugă din *bunker* pentru a-şi salva pielea, dar fusese prins. Acum, foştii lui subalterni, după ce l-au supus torturii vreme de cîteva ceasuri, l-au împuşcat în grădina Cancelariei.

Deznodămîntul

La 26 aprilie, Cancelaria era lovită din plin de un obuz sovietic. Zidurile adăpostului subteran s-au cutremurat, dar armătura lui a rezistat. Hitler continua să viseze la nişte fantomatice trupe, care urmau să-l despresureze: armata Heinrici, armata Wenck, armata a IX-a... Din ele nu mai rămăsese însă decît numele şi grupuri izolate de soldaţi istoviţi, frămînzi şi înebuniţi de atacurile din ce în ce mai violente cărora trebuiau să le facă faţă. Ostaşii sovietici care se îndreptau spre Potsdammerplatz urmau să asalteze, imediat după aceea, Cancelaria.

După cît se pare, la 29 aprilie, Hitler şi-a dat — în sfîrşit ! — seama că totul era pierdut. În dimineaţa aceea, el s-a ocupat de două probleme : căsătoria sa şi redactarea testamentului.

Mireasa era Eva Braun, amanta lui de doisprezece ani, o bavareză ştearsă şi apatică, pe care o cunoscuse ca funcţionară a fotografului său oficial, Hoffmann. Despre „doamna Hitler" s-a scris, de la război încoace, o întreagă literatură, care caută s-o prezinte în cele mai variate şi favorabile culori : ba ca o femeie „fatală", de o frumuseţe impresionantă, ba ca o casnică modestă, care-şi adora soţul şi căminul, ba ca o Walkirie luptătoare, care s-a jertfit pentru Reich... O singură atitudine a sa e suficientă pentru a o defini : Fegelein era căsătorit cu propria ei soră, care a rugat-o să explice führerului că generalul SS se făcuse vinovat de laşitate, dar nu şi de trădare, nefiind la curent cu iniţiativa lui Himmler. Eva Braun a refuzat să satisfacă cererea surorii ei, suspinînd :

— Sărmanul, sărmanul Adolf ! Părăsit, trădat de toţi ! Mai bine să moară zece mii de oameni, decît să-l piardă pe el Germania.

Era o aritmetică tipic nazistă : zece mii de vieţi, ba chiar sute de mii şi milioane, nu valorau cît persoana lui Hitler. Acesta îşi găsise într-adevăr soţia ideală. S-au căsătorit în zorii zilei, în cadrul unei ceremonii groteşti, neuitînd să jure că sînt „arieni puri" şi că „nu suferă de nici o maladie ereditară capabilă să împiedice unirea lor". Martori au fost Goebbels şi Martin Bormann, rivalul lui Himmler.

În testamentul pe care l-a dictat numaidecît după căsătorie, führerul a turnat, după expresia istoricului american William Shirer, „toate balivernele şi absurdităţile din *Mein Kampf*, adăugînd în plus şi cîteva minciuni, în chip de garnitură. Era demnul epitaf al unui tiran însetat de putere, cu desăvîrşire corupt şi în cele din urmă învins".

Învinşii...

Printre minciunile la care se referă Shirer, se numără și o ultimă declarație conform căreia Hitler ar fi dorit totdeauna pacea și nu ar fi început războiul decît silit de împrejurări. Printre adevăruri — căci există și din acestea ! — ar putea fi citate caracterizările pe care le face lui Goering și Himmler, „nume care vor rămîne veșnic acoperite de o neștearsă rușine". Șef al guvernului era numit amiralul Doenitz — „care va ști să continue războiul cu orice preț", considera el, înșelîndu-se o dată mai mult, pînă și în pragul morții.

În după amiaza zilei de 30 aprilie, Hitler s-a sinucis, trăgîndu-și un glonte în cap, iar Eva Braun otrăvindu-se. Cadavrele lor au fost transportate într-un crater de obuz din curtea Cancelariei, stropite cu 180 de litri de benzină și arse. La 1 mai, Goebbels îi imita, omorîndu-și mai întîi cei șase copii și punînd apoi un SS-ist să-i împuște, pe el și soția lui, în ceafă. Ceilalți membri ai anturajului au încercat însă pe toate căile să scape cu viață și unii din ei au reușit.

Guvernul Doenitz a avut o viață foarte scurtă, ceea ce nu l-a împiedicat să debiteze un maximum de minciuni într-un minimum de timp. Radio Hamburg, aflat sub controlul său, a pretins, de pildă, că Hitler „a căzut eroic, luptînd pînă la ultima sa suflare". Doenitz însuși a declarat, în fața aceluiași microfon, la 2 mai, că „rezistența germană va continua cu dîrzenie... și sîntem siguri că Dumnezeu nu ne va lăsa să pierdem această măreață bătălie".

Înrolarea părintelui ceresc nu a servit la nimic. La 4 mai capitulau armatele naziste din nord-vestul Germaniei, Olanda și Danemarca. La 5 mai, Kesselring ridica și el steagul alb, încetînd lupta în Alpi. La 7 mai, după eșecul ultimelor sale încercări de pertractare, Doenitz îl autoriza pe Jodl să semneze capitularea fără condiții a tuturor trupelor germane.

Miezul nopții dintre 8 și 9 mai 1945... Tunurile, mitralierele, mortierele și celelalte arme au amuțit pe frontul european. Lua sfîrșit un război care durase exact cinci ani, opt luni și opt zile. În acest interval pieriseră milioane de oameni — pe fronturi, în orașele bombardate, în lagărele de exterminare — iar Europa pierduse nenumărate din comorile sale materiale și culturale acumulate de-a lungul veacurilor.

Lua sfîrșit totodată cel de-al III-lea Reich, care, după fondatorii lui, urma să dureze un mileniu și care nu dăinuise decît doisprezece ani, patru luni și nouă zile. A fost cea mai întunecată perioadă a istoriei contemporane. Sălbatica domnie a zvasticii a părut unora eternă și invincibilă. Dar voința de libertate a popoarelor s-a dovedit mai puternică, răpunînd, după o luptă eroică și sacrificii fără număr, fiara nazistă. Pierea astfel cel mai mare dușman pe care-l cunoscuse pînă atunci Germania, cel mai mare dușman pe care-l cunoscuse pînă atunci omenirea.

...și învingătorii...

SEPTEMBRIE

1915

SOCIALIȘTII ROMÂNI LA ZIMMERWALD

dr. N. COPOIU

Mica localitate rurală Zimmerwald, din apropierea capitalei Elveției, a intrat pe poarta principală în istorie, căpătîndu-și o celebritate cum puține localități de talia ei din lume și-au dobîndit în decursul timpurilor. Dar, ce s-a întîmplat la Zimmerwald, pentru ca acest sat să se acopere de glorie? În pașnicul Zimmerwald din neutra Elveție n-a curs nici o picătură de sînge, nici un general nu și-a dovedit aici capacitatea de comandant, un tratat de pace semnat la Zimmerwald nu e cunoscut în istorie. Și, totuși, numele acesta strălucește pe o filă de istorie înregistrată în luna septembrie a anului 1915, peste care nu poate trece, fără s-o semnaleze, nici un istoric al primului război mondial. Numele Zimmerwaldului evocă tuturor vocea energică a proletariatului european, care prin reprezentanții săi cei mai consecvenți în frunte cu Lenin, a adus la cunoștință lumii întregi convingerea și hotărîrea sa de a lupta împotriva războiului imperialist.

Este cunoscut faptul că la începutul primului război mondial, Internaționala a II-a socialistă, din cauza poziției adoptate de partidele din principalele țări beligerante, nu s-a situat la înălțimea așteptărilor proletariatului, a încălcat rezoluțiile în problema războiului adoptate la congresele anterioare de la Stuttgart (1907), Copenhaga (1910) și Basel (1912). Biroul Socialist Internațional — organul executiv al Internaționalei — și-a încetat activitatea în 1914, ceea ce a produs mari nemulțumiri în rîndul acelor partide socialiste care rămăseseră credincioase principiilor generale ale mișcării muncitorești. În fața falimentului Internaționalei a II-a, aceste partide, precum și fracțiunile de stînga ale partidelor socialiste din țările beligerante, au căutat să găsească o ieșire din impas, Conferința de la Zimmerwald fiind tocmai una dintre cele mai importante manifestări în această direcție.

Convocarea Conferinței de la Zimmerwald a fost rezultatul unor îndelungate eforturi și stăruințe ale mai multor partide, ca partidul bolșevic, partidele socialiste din Elveția, Norvegia ș.a.

Un rol important, mai puțin relevat în istoriografia internațională, l-a avut Partidul Social Democrat din România. „Comitetul executiv al partidului nostru — scria secretarul acestuia, Dumitru Marinescu, în **Lupta zilnică** din 9 aprilie 1915 — într-o ședință din luna ianuarie, preocupat de soarta **Internaționalei** și văzînd lipsa oricărei inițiative a Biroului Socialist Internațional, pentru a reuni într-o conferință pe membrii Biroului, cu scop de a se întreprinde o acțiune energică în favoarea încheierii păcii, **a trimis o lungă scrisoare Biroului, cerîndu-i să convoace o conferință internațională**".

Dacă aceasta nu era posibil, se cerea Biroului să convoace o conferință a socialiștilor din țările neutre, **„fiindcă este inadmisibil să stăm impasibili față de întinderea măcelului și grozăviile lui"**. O scrisoare identică au trimis socialiștii români partidelor socialiste din celelalte țări, cu invitația de a întreprinde și ele demersuri asemănătoare. În luna februarie, Comitetul Executiv al P.S.D.R. a delegat pe un membru al său să meargă în Italia și Elveția, în același scop. Întrucît acțiunea lui s-a întîlnit cu o inițiativă a italienilor și elveților asemănătoare, încredințată deputatului Morgari, secretarul fracțiunii socialiste parlamentare din Italia, s-a căzut de acord între delegații partidelor din România, Elveția și Italia să se

mai ceară încă o dată, prin socialiștii elvețieni, Biroului Socialist Internațional convocarea unei conferințe socialiste internaționale. În adresa trimisă de socialiștii elvețieni către Biroul Socialist Internațional se arăta, clar, că demersul se făcea în urma scrisorilor primite din România și Bulgaria.

Într-o altă telegramă, elvețienii anunțau că, dacă pînă la 7 aprilie, Biroul Socialist Internațional nu dă un răspuns pozitiv referitor la convocarea unei conferințe pe baza principiilor de la Stuttgart și Basel, ei, elvețienii, vor convoca o conferință a socialiștilor din țările neutre, pentru care s-a și primit adeziunea din Italia, România și Bulgaria.

Cum era de așteptat, Biroul Socialist Internațional, sub influența partidelor socialiste din țările beligerante care sprijineau guvernele burgheze în războiul imperialist, nu a dat curs cererii elvețienilor. În această situație, socialiștii elvețieni au adresat invitații partidelor socialiste din Italia, România și Bulgaria pentru o conferință ce urma să se țină la Zürich, la 30 mai 1915. Comentînd primirea acestei invitații, D. Marinescu scria, în **Lupta zilnică,** la 5 mai, că P.S.D.R., care a stăruit mult pentru convocarea unei atari conferințe, va fi reprezentat prin 3 sau 4 delegați.

Dar intrarea Italiei în război a scos de la ordinea zilei conferința socialiștilor din țările neutre. „Regretînd noile piedici ce s-au pus în calea sforțărilor noastre, pentru pace — scria **Lupta zilnică** din 14 mai —, exprimăm speranța că popoarele beligerante vor sili în scurtă vreme guvernele respective să înceteze groaznica vărsare de sînge...“

În sfîrșit, o nouă inițiativă a fost luată, la 15 mai, de comitetul de conducere al Partidului Socialist Italian, întrunit la Bologna. Acesta, pe baza raportului lui Morgari, raport pus de acord cu socialiștii de stînga din alte țări, printre care și P.S.D.R., a adresat invitații tuturor partidelor, organizațiilor muncitorești și grupurilor despre care se știa că respectau principiile internaționalismului proletar, pentru a participa la o conferință socialistă internațională.

Aceasta avea să fie Conferința de la Zimmerwald. Pentru socialiștii din România, care avuseseră atîtea inițiative, nici nu se punea, firește, problema dacă să participe sau nu la o asemenea conferință. Activitatea lor pe linia luptei împotriva războiului imperialist care, după cum se știe, era foarte intensă în țară, reprezenta ea însăși un mandat onorabil la o conferință internațională, al cărei obiectiv era lupta împotriva războiului purtat în interesul marilor puteri imperialiste.

Socialiștii români nu au așteptat pasivi participarea lor la conferința din Elveția. Ei au continuat să militeze pentru refacerea legăturilor internaționale dintre partidele muncitorești, folosind în acest scop prilejul convocării celei de a doua Conferințe socialiste interbalcanice (prima conferință avusese loc în decembrie 1909). După ce au publicat un manifest, la 27 iunie 1915, partidele social-democratice din România, Serbia, Bulgaria și Grecia au hotărît să înscrie pe ordinea de zi a conferinței de la București problema solidarității internaționale și a luptei comune a partidelor muncitorești împotriva războiului imperialist.

La Conferință, care a fost precedată de un grandios miting muncitoresc în Capitala României, au luat parte conducători cunoscuți ai proletariatului din România (C. Dobrogeanu-Gherea, I. C. Frimu, Dumitru Marinescu, C. Racovski, Al. Constantinescu, Gh. Cristescu), Bulgaria (Gh. Dimitrov, V. Kolarov) și Grecia (Sideris). Delegații sîrbi, neputînd fi prezenți din cauza războiului, au aderat la hotărîrile Conferinței.

În declarația de principii se arăta că socialiștii din Balcani, întruniți la București, adoptînd principiul luptei de clasă ireductibile ca bază a activității lor, se ridicau cu energie împotriva „păcii civile“, condamnînd colaborarea de clasă ; ei dezaprobau inactivitatea Biroului Socialist Internațional și, în lipsa inițiativei acestuia, angajau partidele socialiste din Balcani să dea concursul lor oricărei inițiative socialiste care ar urmări încetarea războiului.

Trei luni mai tîrziu, în Elveția, socialiștii români, alături de ceilalți participanți la Conferința socialistă interbalcanică din iulie 1915, veneau în întîmpinarea celor discutate și hotărîte la Conferința de la Zimmerwald.

Conferința de la Zimmerwald, care și-a desfășurat lucrările între 5—8 septembrie, a reunit delegați din 11 țări : Germania, Franța, Italia, Rusia, România, Bulgaria, Suedia, Norvegia, Olanda, Elveția și Polonia. Trebuie remarcat faptul că numai delegații din Rusia, Italia, România și Bulgaria reprezentau partide socialiste, ceilalți angajau doar grupuri sau fracțiuni ale partidelor respective. Mai trebuie adăugat, de asemenea, că Partidul Social Democrat

din România, fiind în perioada respectivă unicul partid al clasei muncitoare din țara noastră, reprezenta întregul proletariat român, spre deosebire de alte țări, unde existau mai multe partide socialiste și, ca urmare, clasa muncitoare era și ea divizată. Printre delegați se aflau V. I. Lenin (Rusia), V. Kolarov (Bulgaria), H. Roland-Holst (Olanda), C. Racovski (România), G. Ledebur (Germania) și alții.

La Conferință V. I. Lenin ca reprezentant al aripii stîngi, pornind de la ideea că războiul imperialist crea o situație revoluționară, că întreaga ambianță economică și social-politică a statelor imperialiste ducea la revoluția proletară, a subliniat necesitatea de a pregăti masele pentru lupta revoluționară în vederea transformării războiului imperialist în război civil contra claselor exploatatoare.

Dezbaterile au fost foarte vii, reflectînd lupta între curentele din sînul conferinței, îndeosebi între aripa stîngă și curentul centrist. Rezoluția propusă de Lenin nu a întrunit majoritatea. (Reprezentantul P.S.D.R. nu s-a alăturat nici el acestei rezoluții.) Cu toate acestea, în rezoluția adoptată de conferință, au fost introduse o serie de idei inspirate de Lenin. De aceea criticînd-o pentru inconsecvență, Lenin a votat-o, considerînd că ea reprezintă un pas înainte pe calea luptei împotriva oportunismului. Rezoluția adoptată a avut și aderiunea Partidului Social-Democrat din România.

Delegații din toate țările participante au semnat Manifestul Conferinței Internaționale Socialiste de la Zimmerwald. „În această situație, care nu mai este de îndurat — se spunea în manifest — noi, reprezentanți ai partidelor socialiste și ai minorităților acestor organizațiuni, noi — germani, francezi, italieni, ruși, polonezi, lituanieni, români, bulgari, suedezi, norvegieni, olandezi și elvețieni, noi care nu ne-am pus pe terenul solidarității naționale cu clasele exploatatoare, noi care am rămas credincioși solidarității internaționale a proletariatului și luptei de clasă, ne-am adunat ca să legăm din nou relațiile internaționale între muncitorii din diferite țări și ca să deșteptăm conștiința clasei muncitoare, s-o chemăm la lupta pentru pace". Manifestul ținînd seama de acuitatea problemei naționale într-o serie de țări, cerea să se recunoască dreptul ca popoarele să hotărască singure asupra soartei lor. Lozinca asupra căreia se insista era aceea privind pacea între popoare : „Niciodată în istoria omenirii n-a fost de realizat o acțiune mai nobilă decît aceasta. Oricît de multe sforțări, oricît de multe jertfe ar cădea, niciodată nu vor fi prea multe pentru înfăptuirea acestui scop : înfăptuirea păcii între popoare".

Documentele Conferinței de la Zimmerwald au căpătat o largă răspîndire în mișcarea noastră muncitorească. Hotărîrile Conferinței au constituit un stimulent pentru mișcarea muncitorească din România, în special pentru partea cea mai înaintată, în lupta sa împotriva războiului imperialist și pentru rezolvarea unor probleme fundamentale ale poporului român. cum erau, desăvîrșirea unității naționale și înfăptuirea de transformări democratice.

Încă la 15 septembrie, în coloanele ziarului **Lupta zilnică** a apărut știrea despre „o importantă conferință internațională", iar pe prima pagină publicat textul integral al „Manifestului Conferinței Internaționale socialiste din Elveția". La 29 și 30 septembrie, același ziar a reprodus raportul oficial din **Buletinul Comisiei Socialiste Internaționale** cu privire la Conferință. Documentele au început să fie folosite în acțiunea de lămurire a maselor asupra caracterului imperialist al războiului. Cunoscutul luptător socialist, devenit mai tîrziu comunist, Gh. Vasilescu Vasia cerea, de pildă, ca manifestele Zimmerwaldului să fie multiplicate de fiecare secțiune a P.S.D.R. pentru ca „cuvîntul lor de lumină și de luptă să străbată pînă în fundul ultimei locuințe de muncitor".

La numai cîteva săptămîni după ținerea conferinței, Congresul al IV-lea al Partidului social-democrat, dezbătînd problema poziției proletariatului român față de războiul care se ducea între cele două grupuri de state imperialiste, și-a exprimat în unanimitate, printr-o rezoluție specială, aderiunea sa la principiile Manifestului de la Zimmerwald. Dumitru Marinescu, președintele Congresului, a adresat o telegramă Comisiei Socialiste Internaționale de la Berna prin care promitea în numele întregului Congres „tot concursul moral și material", „împotriva războiului și pentru triumful socialismului internațional".

Acțiunile întreprinse de mișcarea noastră socialistă după Conferință, sînt mărturii ale procesului de maturizare a muncitorimii române, ale spiritului de solidaritate internațională care anima mișcarea muncitorească din România, ale răspunderii cu care partea cea mai avansată a proletariatului, înțelegea să răspundă problemelor fundamentale sociale și politice.

FLAVIO BIONDO 1453

ACEI DACI CARE VORBESC O LIMBĂ LATINĂ...

Prof. univ. ŞT. BÎRSĂNESCU
Membru corespondent al Academiei

Moldoveni participanţi la Conciliul de la Constanţa (1415)

De cînd există conştiinţa latinităţii la români? Oare ea a căpătat expresie o dată cu Grigore Ureche, cronicarul care afirmă cu argumente filologice că „de la Rîm ne tragem" sau este mult mai veche?

Problema prezintă o deosebită importanţă pentru raţiuni evidente. Dacă a avea conştiinţă despre ceva, înseamnă a lua poziţie faţă de acel ceva; şi, apoi, dacă conştiinţa — fie ea morală sau ştiinţifică, fie filozofică sau politică — este „gestuală", implicînd o dispoziţie spre acţiune, atunci cercetarea mai adîncă a lucrurilor nu-i de loc lipsită de interes; dimpotrivă, rezolvarea ei pozitivă ar putea ajuta la o interpretare şi mai profundă a evoluţiei noastre istorice ca popor, la altă idee despre nivelul lui cultural şi chiar la o anumită dovadă despre existenţa mai veche a şcolii la români.

Luînd în considerare toate acestea şi preocupaţi de a scoate la lumină un adevăr deosebit de important, prezentăm mai jos un text latin de la începutul secolului al XV-lea, pentru a vedea dacă nu cumva conţine elemente precise despre existenţa conştiinţei latinităţii la români cu mai bine de două sute de ani înainte de Grigore Ureche.

*

Încă din 1923 s-a tipărit la noi în „Ephemeris Daco-Romana" un text dintr-o scrisoare a lui Flavio Biondo, adresată în 1453 lui Alfons de Aragon, regele Siciliei, şi dictată de problema unei cruciade a creştinilor contra turcilor. Textul tipărit, dar neinterpretat pînă acum, spune următoarele:

„...Et qui e regione Danubii item adiacent Ripenses Daci (Dani în ms.) sive Valachi, originem, quam se decus prae se ferunt praedicantque Romanam, loquela ostendant, quos catolice christianos Romam, quotannis et Apostolorum limina invisentes, aliquando gavisi sumus ita loquentes audiri, ut, quae communique gentis suae more dicunt rusticam male gramaticam redoleant latinitatem". („...Și acei Daci Ripensi sau Valahi din regiunea Dunării, își proclamă ca o onoare și își afișează originea lor română, pe care întradins o fac să se vadă din vorbirea lor, pe acești creștini, care după obiceiul catolic vin în fiecare an să viziteze Roma și bisericile apostolilor, odinioară ne-am bucurat mult că i-am auzit vorbind în așa chip, încît cele ce ei le rosteau după obiceiul neamului lor, aveau o mireasmă de limbă latină țărănească și puțin gramaticală").

Acesta este textul, clar, precis și elocvent, care privește una din cele mai importante probleme din istoria culturii poporului român, constituind o dovadă indelebilă pentru prezența conștiinței originii romane a poporului și limbii românești la începutul secolului al XV-lea. Să-l analizăm mai de aproape.

Textul începe cu precizarea că este vorba de „acei Daci Ripensi sau Valahi din regiunea Dunării", precizare de o mare importanță, fiindcă în ea Flavio Biondo indică, în mod indubitabil, apartenența etnică a interlocutorilor săi, scriind că ei erau daci sau valahi. În felul acesta, orice încercare de a se demonstra că acești vizitatori ar fi fost de alt neam se exclude, iar faptul că precizarea etniei lor se face prin doi termeni — daci sau valahi — este și ea binevenită, căci reprezintă încă o dovadă că aici e vorba de români locuind din vechime în părțile Dunării.

Tot așa de importantă este și precizarea că acești daci sau valahi erau din regiunea dunăreană, de pe malurile fluviului, ceea ce sprijină ipoteza că acești strămoși erau din părțile Banatului sau ale Țării Românești. Textul este foarte clar și nu permite, credem, nici o altă interpretare.

Primul pasaj se completează cu al doilea, în care se spune că „...(acei Daci sau Valahi) își proclamă ca o onoare și își afișează originea romană pe care într-adins o fac să se vadă din vorbirea lor..." Acest text e deosebit de interesant, probînd multe. Mai întîi acel „...proclamă ca o onoare și își afișează originea lor romană... într-adins..." arată în mod indubitabil că ne găsim în fața unor oameni conștienți de originea romană a neamului și limbii lor. În această privință, ei sînt tot așa de categorici ca și Grigore Ureche, care, peste două veacuri, avea să scrie că „de la Rîm ne tragem". Ba ceva mai mult: acel „își proclamă ca o onoare" îi arată pe valahi ca firi sensibile față de originea lor, stare de suflet care reflectă un anumit nivel spiritual, o finețe sufletească, o conștiință de neam — stări psihice care vădesc rădăcini adînci și mai vechi în conștiința lor, chiar și o conștiință de mase.

Pe lîngă toate acestea, acel „își afișează originea lor romană, pe care într-adins o fac să se vadă..." dovedește că interlocutorii lui Flavio Biondo nu s-au limitat la o convorbire simplă, la niște răspunsuri vagi, ci au procedat la exprimarea unor convingeri adînci. La rîndul ei, formula „o fac să se vadă din vorbirea lor", probează că ei își bazau afirmațiile pe comparații între cele două limbi, deci pe dovezi de ordin filologic.

Și atunci, dacă textul duce la concluzia că acești valahi aveau convingeri ferme despre originea romană a neamului și limbii lor și dacă convingerile în astfel de materie se bazează pe argumente, pe probe de ordin intelectual, care presupun școală, este de conchis că acești valahi implicînd în discuția lor probe de filologie comparată — oricît de reduse vor fi fost acestea — erau niște oameni trecuți prin școală. Altfel, fără o atare pregătire intelectuală, o astfel de conversație nici nu ar fi putut avea loc, iar Flavio Biondo, dacă n-ar fi fost impresionat de logica argumentării, n-ar fi avut nici un motiv să și-o reamintească după 25—30 de ani, și încă într-o corespondență diplomatică.

În privința argumentării, să se observe perfecta identitate de procedeu dintre acești valahi și Grigore Ureche: peste două sute de ani, cronicarul moldovean va urma tot drumul filologiei — al comparației dintre vocabularul român și cel latin — spre a proba același adevăr istoric, latinitatea limbii române. Și atunci, dacă în privința lui Grigore Ureche se vine cu explicația perfect întemeiată că astfel de lucrări cer școală, este cazul ca, procedînd prin analogie, să conchidem că și capacitatea acestor valahi de a purta astfel de discuții a fost tot operă de școală.

Adăugăm că acea conversație dintre Flavio Biondo

și valahi trebuie să fi fost destul de lungă. Numai o astfel de convorbire i-a putut da primului posibilitatea de a trage concluzii ca, de exemplu, acelea că „își proclamau ca o onoare" originea romană, că o „afișau într-adins", că limba lor era o limbă latină cu „mireasmă țărănească" etc. Or, ca să stabilești astfel de concluzii trebuie timp și răbdare, iar ca să consumi vremea în conversații trebuie să ai și condiții potrivite : niște interlocutori interesanți, isteți la minte, cu un capital de idei și capabili de a lua poziție în diferite probleme.

Există astfel toate datele pentru a conchide că valahii menționați aveau o vie conștiință a originii romane a neamului și limbii lor, o conștiință gestuală concretizată într-o atitudine fermă : proclamarea ei ca o onoare și afișarea originii lor romane.

Alt fragment interesant din acest text este cel ce urmează mai jos cu privire la datarea evenimentului. Din el rezultă că evenimentul a avut loc „odinioară", „aliquando" potrivit cu fraza : „odinioară ne-am bucurat mult că i-am auzit vorbind..." Acest rînd spune și el ceva : arată că evenimentul s-a produs nu în momentul în care se redacta scrisoarea (1453), ci cu mult mai înainte de această dată. Dar, fiindcă autorul scrisorii n-o precizează, să încercăm s-o facem noi. Știm că Flavio Biondo se născuse în 1388 și că a murit în 1463. Mai știm apoi că acest eveniment a avut loc „odinoară", „aliquando". Aceasta poate să însemne că e vorba de un moment cu mult înainte de 1453, data scrisorii. Cunoscînd toate acestea am putea conchide că și conversația s-a produs cu circa 25—30 de ani în urmă. În acest caz, e posibil ca ea să fi avut loc cu reprezentanții români la conciliul din Constanța (1415—1418) sau, mai probabil, cu cei veniți la conciliul din Florența (1439), cînd delegați din țările române sînt prezenți la adunările respective. Totuși, textul scrisorii : „...acești creștini, care după obiceiul catolic vin în fiecare an să viziteze Roma...", îndreptățește și ipoteza că valahii noștri vizitau Roma deosebit de delegațiile la congresele citate. Faptul esențial aici este acela că la data cînd s-a produs, probabil, evenimentul, pe la 1425—1430, conștiința latinității exista la români ca un fapt spiritual cert, indelebil.

În final, textul conține aprecierea lui Flavio Biondo asupra limbii noastre spunîndu-ne că atunci cînd valahii o „rosteau după obicei", limba părea că are „o mireasmă de limbă latină țărănească și puțin gramaticală."

Aci ajunși, se ivește o întrebare : se putea vorbi la acea vreme de o conștiință de neam ? Ce spun faptele din epocă ?

La această întrebare putem răspunde următoarele : notația lui Flavio Biondo că acești valahi veniseră la Roma „după obiceiul catolic" încurajează pentru afirmarea unei conștiințe religioase ; totuși, notația, în privința acestui gen de conștiință, este destul de săracă. În schimb, în ceea ce privește conștiința latinității, textul este mult mai precis și mai probant : ea este consemnată prin declarații ferme și cu detalii, așa că existența acestei conștiințe nu permite nici un dubiu. Într-adevăr, afirmînd originea lor romană ca pe o onoare, acești valahi făceau în mod evident dovada unei vii conștiințe a latinității. Totuși, o întrebare rămîne deschisă : era un astfel de gest cu putință la acea dată, de vreme ce despre o educație organizată, în spirit național, începe a se vorbi mult mai tîrziu, abia spre finele secolului al XVIII-lea ?

Deja la acea vreme se vorbea de o conștiință de neam. Aceasta reiese din St. d'Irsay, care, într-o chestiune analogă, scrie că : „...la Praga, la 1384, se manifestă (la studenți) un viu sentiment național amestecat cu chestiuni religioase și politice..." Chiar și mai înainte, sentimentul unei apartenențe etnice se manifestase la Oxford, la Bologna și, ceva mai tîrziu, la universitățile germane.

Deci, manifestarea conștiinței de neam la valahi se încadrează perfect în formele de manifestare spirituală ale epocii. Iar faptul constituie încă o dovadă că valahii despre care vorbește Biondo nu puteau fi oameni simpli, ci, dimpotrivă, oameni cu o anumită cultură.

La capătul acestor rînduri putem conchide următoarele : dacă în scris și în mod argumentat conștiința latinității a apărut o dată cu cronicarul Grigore Ureche, ea era prezentă la români, așa cum o dovedește documentul analizat, cu mai bine de două sute de ani înainte.

enigme
ale istoriei

A PARTICIPAT LA COMPLOTUL

PETRE ILIE
NICOLAE MEIANU
NICOLAE AURELIU

„Misiunea specială cu care îl trimit ca ministru al meu... este nu numai de a fi reprezentantul oficial al Reichului pe lîngă rege, ci și aceea de a fi pentru dumneavoastră... un fidel și loial ajutor... și, dacă o doriți, să vă fie de asemenea sfătuitor... În caz... de preocupări, care s-ar putea ivi din tensiuni interne ale regimului dumneavoastră... vă va sta la dispoziție întotdeauna, ca fidel și devotat intermediar... Este omul cel mai leal pe care sînt în măsură să-l trimit".

Semnatarul scrisorii : Adolf Hitler. Adresantul : Ion Antonescu. Obiectul ei : numirea lui Manfred von Killinger ca ministru al Germaniei naziste la București. Data : ianuarie 1941.

Hitlerismul este pe cale să împlinească opt ani de cînd se află la putere, dar dictatura militaro-fascistă de la București abia a intrat în a cincea lună de guvernare. Sub politețea diplomatică a mesajului se simte aroganța tutorelui de la Berlin față de „protejatul" din București : Killinger urmează să fie nu numai un șef al legației germane, ci și unul în care führerul poate avea incomparabil mai multă încredere decît în „conducătorul" autohton.

Creditul de care se bucură Killinger în ochii lui Hitler e pe deplin justificat. Comandant al unui distrugător în timpul primului război mondial, el a devenit nazist încă din 1928, căpătînd diverse posturi de răspundere în celebrele batalioane de asalt. Ajuns cancelar al Germaniei, führerul l-a numit președintele consiliului de miniștri al Saxoniei și comisar al Reichului în acest land, funcție pe care și-a păstrat-o pînă în 1937. Ulterior, a trecut în aparatul ministerului de externe, pînă în august 1940, cînd a devenit ministru plenipotențiar în statul-fantomă Slovacia, organizînd de fapt protectoratul german asupra acestui teritoriu. Dar șederea sa la Bratislava nu a durat nici cinci luni : ordinul prin care Hitler îl trimite la București poartă data de 24 decembrie 1940.

La venirea sa în capitala României, Killinger are aproape 57 de ani. E un om voinic, predispus la obezitate, cu aparențe de jovialitate și bonomie, sub care se ascund trăsăturile caracteristice oricărui nazist : cruzimea, oportunismul, lipsa de scrupule, goana după îmbogățire rapidă. Ziaristul american Cyrill Breadness, care l-a întîlnit cu un an înainte la Berlin, îl descrie astfel : „Aere de aristocrat și purtări de mitocan, ochi mici și scormonitori, care parcă se întreabă mereu cum ar putea posesorul lor să-și tragă pe sfoară interlocutorul, burtă strînsă probabil în corset și piept umflat cu tot dinadinsul, Killinger are înfățișarea unui individ cu care e preferabil să nu te întîlnești noaptea pe o stradă. În orice caz, rar nume mai bine ales" [1]. Iar Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la București, îi scrie lui Ciano, în noiembrie 1941 : „Am avut o întrevedere cu von Killinger, în cursul căreia am resimțit același dezgust — aproape fizic —

[1] Joc de cuvinte : în limba engleză, *to kill* înseamnă a ucide.

MANFRED VON KILLINGER ÎMPOTRIVA LUI HITLER?

față de persoana lui, de felul cum vorbește, de siguranța de sine pe care o afișează... Nu știu cît e de fanatic, știu însă că e calculat, perfid, amator de aur, femei, mîncare și băutură — toate acestea patru în cantități imense".

Așa îl zugrăvesc cei ce l-au cunoscut pe „omul cel mai leal" pe care a fost în măsură să-l trimită Hitler. Misiunea specială la care face aluzie acesta este arbitrajul între Ion Antonescu și Horia Sima : lupta dintre ei pentru monopolul puterii a atins punctul unde ruptura e inevitabilă. Sima se bizuie pe sprijinul Reichsführerului S. S. Himmler și al reprezentantului său la București, Peter Geissler, șeful Gestapoului din România, prin intermediul căruia legionarii au căpătat 5 000 de pistoale Walter. Armele sînt folosite cu prilejul rebeliunii izbucnite la 21 ianuarie 1941, cînd conflictul dintre Antonescu și Horia Sima îmbracă forme violente și sîngeroase.

Killinger, în schimb, este deținătorul unor instrucțiuni care emană direct de la führer : Antonescu trebuie sprijinit, spre a se asigura Germaniei condiții favorabile pentru realizarea proiectelor naziste în țara noastră. Rebeliunea legionară este deci înăbușită, ceea ce îi atrage lui Killinger o dublă și contradictorie consecință : stima lui Hitler și ura lui Himmler. Grație primeia, Geissler e rechemat la Berlin, pus sub anchetă și destituit, după trei săptămîni de judecată. Killinger nu neglijează să toarne gaz peste focul rugului pe care arde adversarul său. Într-un raport din februarie 1941, adresat ministerului de externe german, el arată : „Kriminalsrat Geissler, care a jucat un rol destul de neplăcut, a fost omul de legătură al poliției legionare. El a declarat în mod public, declarație pe care au aflat-o și românii, că uciderea celor 72 de prizonieri de la Jilava a constituit o manifestare absolut justificată a justiției populare. Cînd l-am întrebat dacă lucrul acesta este adevărat, el a remarcat că, de altfel, este și părerea führerului. L-am sfătuit să păstreze tăcere asupra acestui fapt, chiar dacă aceasta este realitatea".

Dar ura lui Himmler nu este nici ea un obstacol peste care se poate trece cu ușurință. „Gîdele cu ochelari", cum îl numește Goering (dar numai cînd nu e de față) își apără subalternul : singura pedeapsă ce i se aplică lui Geissler este de a fi trimis disciplinar în Spania. Dar nici acolo nu stă mult. La 27 decembrie 1942, un căpitan Heine își face apariția la Brașov. În luna următoare, el se mută la București, pe str. Sf. Spiridon nr. 8. În apartamentul 3 de la etajul I, căpitanul care poartă numele unuia din cei mai mari poeți germani primește vizite mult mai numeroase decît ar justifica-o gradul său. Știa sau nu Killinger că uniforma banalului hauptmann e purtată de Geissler, care a primit din partea lui Himmler misiunea de a „studia" problema legionară ? Probabil că da. Căci pentru a se apăra de delațiunile Gestapoului, ministrul plenipotențiar și-a înființat, încă din iunie 1941, propriul lui serviciu de informații și contra-

spionaj, a cărui existență și activitate e ignorată de S.S., Abwehr și comandamentul militar german din România.

Precauțiunea lui Killinger nu e de prisos. Atît Gestapoul, cît și generalul Gerstenberg, șeful misiunii militare aeriene germane din București, trimit sistematic la Berlin note, rapoarte și chiar denunțuri împotriva lui. I se aduc cele mai diverse acuzații : că datorită „politicii nefaste duse, a izgonit rînd pe rînd pe toți prietenii Germaniei în tabăra americanilor și englezilor" ; că n-a știut să-și „atragă o serie de fruntași politici" ; că „nu a fost omul de mînă forte de care era nevoie în România" etc., etc.

Killinger se disculpă, susținînd că el „a procedat întocmai, conform instrucțiunilor primite personal de la führer". Ceea ce este, desigur, adevărat. Așa cum este adevărat că fricțiunile sale cu Gestapoul nu sînt decît o reeditare a veșnicilor ciocniri dintre căpeteniile naziste aparținînd diferitelor servicii, organisme și ministere, un episod din acest neîntrerupt război al tuturor împotriva tuturor. Atitudinea lui Killinger nu are la bază nici cea mai mică rezervă față de legionari, pentru a căror apropiere și utilizare militează cu îndîrjire. La nici o lună de la rebeliune (17 februarie 1941), el afirmă : „Germania național-socialistă nu va uita niciodată că Legiunea a fost aceea care, pentru prima dată în România a luat atitudine alături de Reich... deocamdată însă, aceste considerațiuni trebuie înlăturate și — pentru că așa dictează interesele războiului — trebuie susținut regimul generalului Antonescu". Mai tîrziu, Killinger va declara că „viitorul influenței germane în România nu poate fi asigurat decît pe baza unor legături ideologice între cele două țări, cu ajutorul mișcării legionare" și că „în orice caz mișcarea nu va trebui abandonată, ea reprezentînd în România o garanție pentru Germania. Va trebui deci găsită o formulă pentru menținerea legăturilor între Germania și legionari..."

Să revenim însă la serviciul personal de informații și contraspionaj, creat de Killinger. Materialele adunate cu grijă de ofițeri special instruiți nu se limitează să aprovizioneze dosarul de autoapărare al ministrului plenipotențiar. Ele sînt transmise mai departe, de către un consilier al legației, Hermann von Ritgen. Mai departe — unde ? La Berlin, unde ele ajung în mîinile unor ofițeri superiori, pe care modul cum evoluează războiul — și mai ales situația de pe frontul de răsărit — îi îngrijorează tot mai mult. Dacă au înțeles să se fălească cu victoriile dobîndite, rapid și ușor, în faza inițială a conflagrației — și să profite din plin de pe urma lor —, acum nu vor să fie părtași și la dezastru. O serie din ei se raliază treptat complotului pe care-l conduce din umbră colonelul Klaus Philip Schenk, conte de Stauffenberg și căruia i s-a alăturat, printre alții, mareșalul Rommel. Se cunoaște desfășurarea evenimentelor : la 20 iulie 1944, Stauffenberg duce în servieta sa o bombă cu explozie întîrziată, pe care o lasă în adăpostul subteran al cartierului general al führerului de la Rastenburg (Prusia orientală). La ora 12.42 bomba explodează, dar Hitler scapă cu viață, mulțumită unui neobișnuit concurs de împrejurări. Primul act fiind ratat, tot restul complotului eșuează, Gestapoul intră în acțiune și represaliile cele mai crunte se abat asupra conspiratorilor.

Dar nehotărîrea acestora, stîngăciile lor, jocul dublu al multora dintre ei fac ca agenții lui Himmler să dibuiască, încă înainte de explozia bombei lui Stauffenberg, pe numeroși participanți la complot. Adolf Reichwein, de pildă, este arestat la Berlin pe la mijlocul lui iunie. La 20 iunie se prezintă la legația germană din București doi funcționari superiori — Joseph Stadbuchler și Konrad Schmidt — de la „Praesidium Berliner Kriminal Polizei". Asupra lor au un mandat de aducere „sub pază sigură, a domnului consilier Hermann von Ritgen". În noaptea de 21 spre 22 iunie, domnul consilier, ajuns într-o stare de totală inconștiență prin administrarea unei puternice doze de narcotice, este introdus într-un sicriu și transportat cu o mașină a legației, de unde e îmbarcat pe un avion cu destinația Berlin. Îl însoțesc toate obiectele și documentele găsite la descinderea ce s-a efectuat la locuința lui.

Arestarea lui Ritgen nu-l poate lăsa indiferent pe Killinger. Acesta e prieten nu numai cu ocupantul sicriului, ci și cu fratele lui, Otto von Ritgen, directorul agenției de presă fasciste D.N.B. E un lucru pe care-l știe și Gustav Richter, reprezentantul lui Himmler în România pentru problemele evreești și „atașat de poliție" al legației. El e cel care l-a denunțat pe Ritgen. Ce l-ar împiedica să procedeze la fel față de Killinger ?

Ministrul plenipotențiar, care e la curent cu metodele de interogare ale Gestapoului, își dă seama că, supus unor torturi sălbatice, Ritgen poate spune despre

el orice doresc inchizitorii săi, care sînt oamenii lui Himmler. Perspectiva e cu atît mai de temut, cu cît, numai cu cîteva luni înainte de data atentatului — la 31 martie 1944 — Killinger a expus membrilor legației situația internațională, în cadrul unei conferințe, după care le-a cerut „să se mențină într-o rezervă absolută, față de mișcările politice din România, cît și față de manifestările poporului român", stabilind ca orice raport pentru Berlin referitor la această problemă să-i fie supus spre aprobare.

Mai mult, la sfîrșitul conferinței, el a întrebat pe consulii germani din România „dacă înțeleg să rămînă solidari cu el, în orice împrejurări", fără însă a preciza despre ce este vorba. Răspunsul consulilor a fost afirmativ.

După 20 iulie, mulți din cei care alcătuiesc anturajul lui Killinger — printre care probabil și „atașatul de poliție" — deduc că el știa de complotul ce se pregătea și împărtășea sentimentele conjuraților. Săptămînile care urmează trebuie să fi fost cumplite pentru „fidelul și devotatul intermediar" al führerului, pus între ciocanul unei eventuale căderi în gheara lui Himmler și nicovala situației politice din țara în care este reprezentant diplomatic.

Căci atît ca ministru plenipotențiar, cît și ca organizator al unui serviciu propriu de spionaj, Killinger e bine informat despre creșterea împotrivirii poporului român față de dictatura militară fascistă, de prezența trupelor hitleriste pe teritoriul țării și de războiul impus de ele. Ca dovadă că încă în ianuarie 1943, la o conferință ținută în sediul legației, se preciza că Germania „a luat toate măsurile pentru a preîntîmpina orice tulburări în România". Generalul Gerstenberg, arăta că „regimentul 67 S.S., ce staționa în Cehia, va fi trimis în România, camuflat în elemente ale organizației TODT și ale căilor ferate germane". De asemenea urmau să fie trimiși aici și agenți ai Gestapoului din Austria, denumiți „Schwartzes Korps", cu sediul la Viena. Cîteva luni mai tîrziu, el recunoaște că „situația politică a României merge spre o dezagregare sigură și deci constituie o permanentă amenințare a intereselor Germaniei... România ar putea deveni în orice moment a doua Italie" [1].

Pe măsură ce zilele trec, după eșuarea atentatului, spaima lui Killinger crește. Tot ce află din România îi spune că vulcanul antifascist se apropie vertiginos de punctul critic în care se va produce erupția. Tot ce află din Germania îi spune că cea mai mică bănuială de participare la complot e suficientă pentru ca un om să fie ucis în chinuri groaznice. Primele procese ale conspiratorilor încep la 7 august, în fața unei instanțe speciale, prezidate de un maniac sîngeros, Roland Freizler, nazist din 1924. Executarea acuzaților are loc a doua zi, la 8 august, prin spînzurarea cu corzi de pian, atîrnate de niște belciuge de măcelărie, în pivnița închisorii Ploetzensee. Arestările se cifrează la peste 7 000. Pe frontul de est se sinucid generalii von Treschow și Wagner. Pe frontul de vest, generalul von Stülpnagel, fostul guvernator militar al Parisului, își trage un glonte în cap : spre nenorocul lui, nu izbutește să moară, e judecat pe targă și spînzurat la 30 august. La 17 august, mareșalul von Kluge, deși a refuzat să ia parte la complot, e rechemat la Berlin, ceea ce-l face să înțeleagă că soarta îi e pecetluită ; în aceeași zi el se otrăvește. Mareșalul Rommel îl va imita după mai puțin de două luni.

Veștile proaste călătoresc repede și nu-i deloc exclus ca ele să ajungă și la cunoștința lui Killinger. Insurecția națională din România îl ia complet prin surprindere. Sesizează atît de puțin importanța evenimentului, încît în seara de 23 august trimite, printr-un agent al Gestapoului pe care a reușit să și-l apropie, un lingou de aur în greutate de 12,5 kg lui Mihai Antonescu, cu indicația să fie mai tîrziu restituit familiei sale. Killinger nici nu bănuia că M. Antonescu fusese arestat.

Insurecția populară a ieșit victorioasă și România este acum participantă activă la războiul antihitlerist.

Manfred von Killinger, reprezentantul oficial al Reichului la București, se sinucide în clădirea legației, de pe Calea Victoriei 174. E nevoit să lase totul, pînă și îndoiala care planează asupra întrebării : a participat sau nu la complotul împotriva lui Hitler ?

---

[1] Aluzie la armistițiul semnat de Italia cu forțele aliate la 9 septembrie 1943.

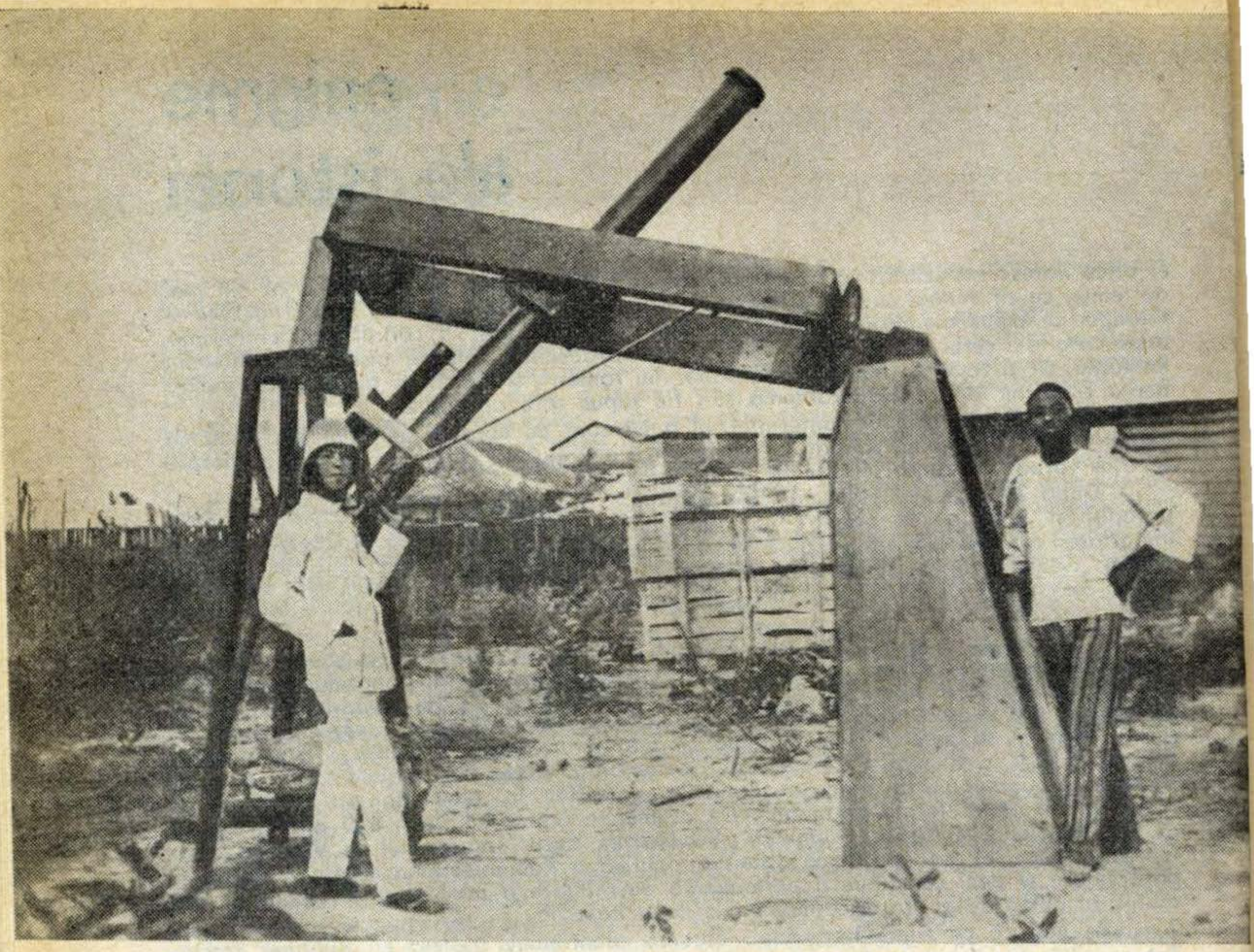

Nicolae Coculescu și asistentul său Jokph lîngă luneta de observație

astronomul NICOLAE COCULESCU în SENEGAL

— Cînd se-ntîmplă ca soarele să se-ntunece și să-și piardă strălucirea pentru cîtăva vreme, ceea ce voi numiți eclipsă, atunci noi știm că soarele se rătăcește din calea lui cea sigură urmată zi de zi și intră în negură, din care nu poate lesne să iasă. În acele clipe noi ne rugăm lui Dumnezeu și el readuce soarele pe drumul său și întunericul se risipește.

Aceste cuvinte erau rostite în ziua de 31 martie 1893 de către băștinașii din Fundiun (Senegal), care explicau astfel, după credința lor, astronomului Nicolae Coculescu cauzele eclipselor. Ascultîndu-i, astronomul român simți o duioșie profundă, cu multă bunăvoință explică interlocutorilor săi, în care putu de îndată să recunoască niște oameni foarte inteligenți, cauzele eclipselor.

Momentul ilustrează într-un chip cît se poate de sugestiv primul contact științific româno-african, realizat de către cel dintîi călător român, Nicolae Coculescu, într-o țară mai îndepărtată de pe continentul african. Călătoria lui precede cu cîțiva ani călătoriile efectuate în interiorul continentului african de alți români, ca : Sever Pleni-

SOARELE RĂTĂCEŞTE IN INTUNERIC

SAVA IANCOVICI

ceanu, Ghica-Comănești, Nicolae Rosetti și alții despre care s-a scris pînă acum.

Nicolae Coculescu a trăit între anii 1866 și 1952 și a fost, timp de peste patru decenii, profesor de astronomie și geodezie la Universitatea din București. Totodată el este întemeietorul (1908) și ani îndelungați directorul Observatorului Astronomic din capitala noastră. Pe tărîmul cercetării științifice, Nicolae Coculescu a adus contribuții însemnate la cunoașterea mecanicii cerești și a calculului perturbațiilor planetare. De aceea, numele lui a fost inclus în calendarul U.N.E.S.C.O. pe anul 1966, consacrat cinstirii memoriei marilor personalități ale lumii. Afirmîndu-se ca cercetător valoros încă pe cînd își făcea studiile la Paris, ca discipol al lui Poincaré, N. Coculescu a fost atașat de Biroul longitudinilor din Franța Misiunii astronomice în Africa pentru observarea eclipsei de soare din 4/16 aprilie 1893. Ministerul Instrucțiunii Publice a României a pus la dispoziția cetățeanului român mijloacele necesare realizării acestei călătorii științifice.

Rezultatele obținute în observarea eclipsei amintite au fost comunicate specialiștilor de către N. Coculescu și sînt cunoscute. Ceea ce nu s-a știut pînă în prezent, este faptul că investigațiile lui Nicolae Coculescu în Senegal au fost mult mai largi și variate.

Constatăm aceasta din însemnările de călătorie ale astronomului nostru, un jurnal intim, rămas inedit și necunoscut pînă în prezent. În cele 61 de file ale acestui document prețios, scrise pe ambele pagini în limba franceză, cuprinzînd perioada 14 decembrie 1892 — 8 mai 1893, autorul descrie călătoria și șederea sa în Senegal, notează observații prețioase privind diverse aspecte din viața populației băștinașe. Un număr de 70 de fotografii, de asemenea inedite, completează cu imagini din cele mai sugestive însemnările din jurnal.

Din aceste materiale se vede că Nicolae Coculescu a cunoscut bine Fundiun, reședința Misiunii astronomice franceze din care făcea parte și a făcut multe deplasări în diferite părți ale Senegalului, vizitînd localitățile : Dakar, Saint-Louis, Peuhl, Siné-Saloum, Fatick, Diakao și Kaolak.

Interesul lui Coculescu pentru cunoașterea realităților din Senegal se dovedește a fi fost multilateral. În general, însemnările cuprind, sub multiple aspecte, specificul vieții materiale și spirituale a populației senegaleze. Numeroase însemnări sînt de ordin etnografic, ele referindu-se la costumul și podoabele băștinașilor sau la găteala capului.

El este atent și la flora țării, în jurnalul său descriind arborii fructiferi exotici : papay, cola, tabá, rhannier. Într-o fotografie, călătorul ne oferă imaginea eternizată a unui monument milenar al naturii africane, un boabab de proporții neobișnuite, încît nu poate fi cuprins nici de zece oameni.

Exploratorul român caută analogii și similitudini între România și Senegal și le găsește, în ciuda distanței de mai multe meridiane care desparte cele două țări. Astfel, melodiile cîntecelor senegaleze „se asemănau adesea, foarte mult, cu melodiile care se puteau auzi la păstorii din cîmpiile României". O fîntînă cu roată „e la fel ca în țară". Pînă și mărăcinii arși de soare sînt „la fel ca cei de la noi care cresc pe suprafețe necultivate".

Nicolae Coculescu a stabilit relații cu numeroși băștinași senegalezi. El ne dă și numele cîtorva „regi", șefi de triburi, cu care a făcut cunoștință : Limba Ghialo din Peuhl și fiica acestuia Kumba Ghialo, M'Bake N'Laye din Diakao și alții, pe care i-a fotografiat.

Totodată, cu prilejul călătoriei sale, Coculescu a făcut cunoștință și a stabilit relații de prietenie cu mai mulți europeni. O surpriză plăcută pentru el a fost întîlnirea, în îndepărtatul Senegal, cu Lamoke, fostul corespondent în România al ziarului parizian „Le Temps" în vremea războiului de independență. Acesta i-a vorbit în termenii cei mai frumoși despre țara noastră.

Coculescu avea sădit în el adînc sentimentul solidarității umane, indiferent de rasă, credință și naționalitate. La reuniunea amicală prilejuită de plecarea sa în Senegal, el are ca invitați : cinci români, doi francezi, un italian, un negru din Martinica și coreianul Ling-Theng-Fong. Subiectul preferat al discuțiilor purtate cu acest prilej poate fi dedus din însemnările pe care amicii le lasă drept amintire în carnetul astronomului român. Unul scrie în limba franceză : „Idealul suprem al vieții mele este să pot lucra cîndva pentru fericirea celor oprimați".

Același impuls nobil l-a determinat pe N. Coculescu, după cum am văzut, să caute a-i apropia și pe băștinașii senegalezi de tainele cerului, de fenomenele cosmice. Interesul primului sol al poporului român față de poporul senegalez, pentru o cunoaștere reciprocă este mărturisit în paginile jurnalului său din care dăm cîteva fragmente, însoțite de imagini datorate tot lui.

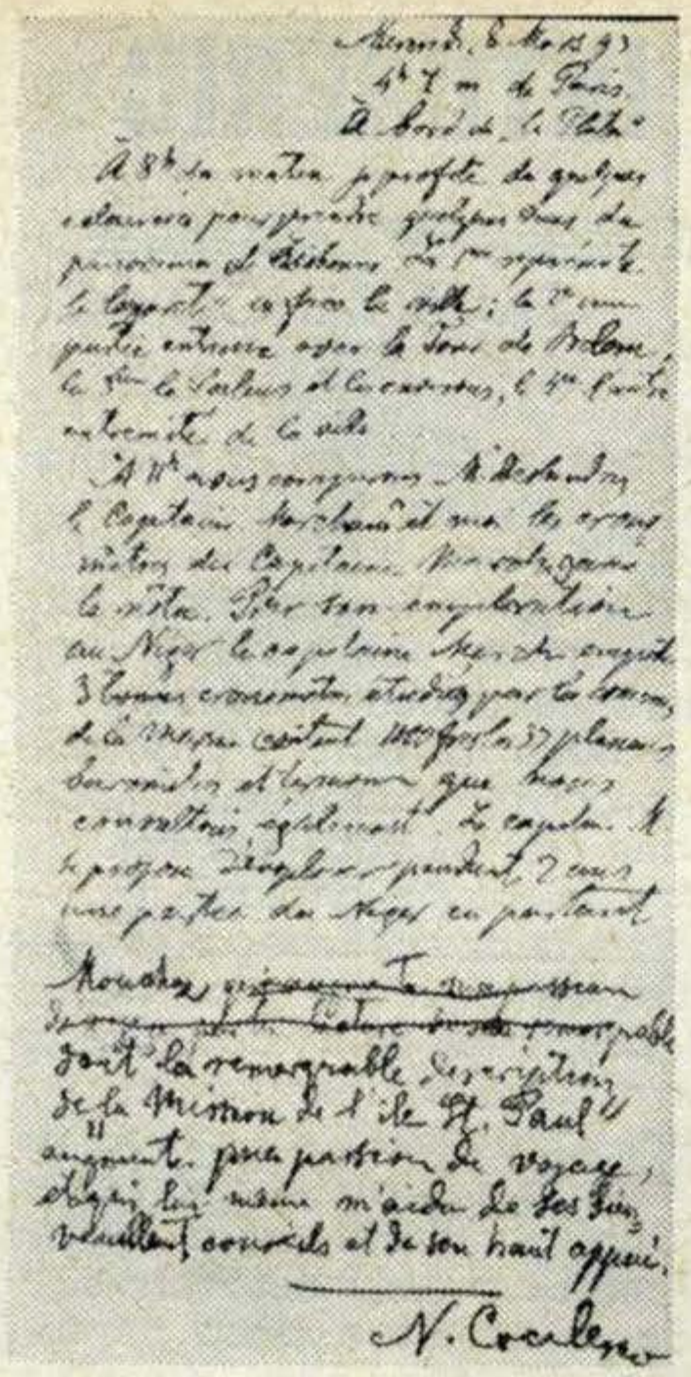

Ultima filă din jurnalul lui Nicolae Coculescu

Senegaleză nobilă, în costum de sărbătoare

Kumba Ghialo fiica şefului de trib din Peuhl

Miercuri, 14 decembrie 1892

Iau masa la dl. Noirot, administratorul lui Sine-Saloum (Senegal), care îmi dă — în legătură cu viitoarea mea călătorie în această regiune — toate amănuntele despre țară, precum și cele mai prețioase sfaturi.

Dl. Noirot, care locuiește de mulți ani în aceste regiuni, îmi vorbește despre lucrurile interesante ce se pot întîlni acolo, îmi arată o colecție cu diferite obiecte și ornamente ale indigenilor, care constituie aproape un muzeu, precum și fotografii și, mai ales, niște picturi zugrăvite de el, reprezentînd St. Louis, diferite sate, peisaje și posturi (militare) din Senegal. O parte din tablourile lui au figurat la expoziția din 1889, unde dl. Noirot instalase o expoziție senegaleză care a funcționat sub conducerea lui.

Sîmbătă, 11 martie 1893
Pe bordul vasului „La Plata"

. . . . . .

E departe, foarte departe de capitala țării mele. Sînt singurul român printre numeroșii călători care navighează acum spre ținuturi îndepărtate [...]

Seara privim apusul soarelui, care e minunat ; mai tîrziu ne uităm cum apun Jupiter și Marte, lumina zodiacală ca și cea polară este deja foarte joasă. Mai tîrziu, sprijiniți de balustradă, căpitanul Marchand ⋆ și cu mine, amîndoi amatori de muzică, trecem în revistă aproape toate operele, fredonînd ariile pe care le cunoaște fiecare dintre noi.

Luni, 13 martie 1893
În rada portului Dakar

Am sosit la Dakar (sau, mai bine zis, am coborît pe uscat) pe la ora 11. Ce curioasă impresie mi-au făcut acești negri, aproape goi, cu capul ras, care trebăluiesc în jurul vasului abia sosit, sau acești *boy* care lustruiesc pantofi ca niște sălbatici pentru o mică monedă de 10 sous. Pentru asemenea monedă ei se aruncă în apă, în grup, și nu se întîmplă s-o scape vreodată. ...Așa cum spuneam adineaori, sînt aproape goi, nu au pe ei decît niște bucăți de pînză fără culoare sau albe pe care și le înfășoară în jurul trupului ca o simplă cingătoare... Cei mai mulți din ei nu au nici măcar această aparență de haină — o simplă bucată de pînză între picioare le servește drept costum. Bărbații umblă mai toți cu capul gol, ras, expus la razele soarelui, fără a se teme de insolație... Femeile poartă niște bucăți de stofă pestrițe în loc de pălărie sau niște pieptănături ciudate. Părul lor este transformat într-o mie de șerpi creți care atîrnă în jurul capului ; le trebuie probabil mult timp ca să se pieptene, atît de complicată pare această coafură ciudată. Femeile fumează (unele din ele) și seamănă puțin cu țiganii nomazi pe care i-am văzut adesea la noi în țară.

⋆ Autorul a adăugat ulterior, în susul paginii, următoarea explicație despre Marchand : „Este acela care, mai tîrziu, avea să fie eroul de la Fachoda, maiorul Marchand, general în timpul Marelui Război (din 1914—1919).

De la Dakar la St. Louis cu trenul

Marți, 14 martie 1893

Drumul de la Dakar la St. Louis cu trenul durează 12 ore (de la 6 1/2 dimineața pînă la 6 1/2 seara, în fiecare zi) ; distanța este de 263 km. De la periferiile orașului Dakar pînă la oarecare distanță, cîmpiile sînt foarte aride (cel puțin în perioada aceea). Întreaga vegetație se reduce la *hățiș* (așa cum se vede chiar la noi prin locurile necultivate) ; acești mărăcini nu pot crește prea înalți din cauza soarelui dogoritor, în afară de anotimpul ploilor caracteristice regiunilor tropicale, între lunile august și octombrie, cînd vegetația este, se spune, mult mai bogată. Se pot vedea și mici palmieri, foarte mici, mai curînd niște arbuști. Dar, mai ales, se pot vedea *baobabi*, niște copaci groși, cu scoarța albă ; ai zice că sînt cu toții morți, căci în perioada aceea nu au nici o frunză pe crengile lor, din cînd în cînd se poate vedea cîte un fruct care atîrnă, un fruct care seamănă cu o pară lunguiață.

. . . . . .

Hainele — ale acelora care sînt îmbrăcați și pe care îi văd în tren și în gări — sînt alcătuite dintr-un fel de halat de toate culorile numit *boubou*. Sînt confecționate în general în țară ; femeile le țes și le vopsesc după aceea cu *indigo*. Celelalte „costume" sînt niște bucăți de pînză albă. Atît bărbații, cît și femeile, iau bucățile de stofă și și le înfășoară în jurul corpului (și în jurul capului, dacă sînt musulmani).

Ei poartă mai ales un fel de brățări pe care le numesc gris-gris — la braț, în jurul gîtului și al gleznelor. Gris-grisul este un fel de talisman care apără împotriva nenorocirilor. Musulmanii mai civilizați poartă în loc de gris-gris — *coranul* închis într-o cutie de piele. Ei își fac rugăciunea la orele stabilite oriunde se află. Am văzut unul care pe la ora două după amiază a profitat de o oprire a trenului ca să-și facă rugăciunea. Era foarte ciudată această rugăciune — ba îngenunchia, ba se așeza turcește (după moda musulmană) și spunîndu-și rugăciunea făcea totodată pe nisip niște semne abracadabrante și atingea pămîntul cu fruntea. Era dintre cei mai bine îmbrăcați. E singurul om pe care l-am văzut purtînd cizme, căci mai toți umblau desculți, unii poartă niște papuci galbeni, verzi, albaștri sau roșii. Dar cele mai ciudate sînt pieptănăturile ; mai întîi, cei mai mulți au capul complet ras și umblă sub razele soarelui fără a se sinchisi ; alții își lasă cîte o șuviță de păr în mijlocul capului, alții lasă într-o parte a capului un cerc cu păr în așa fel încît ai putea crede că poartă o tichie ; unii își fac o coroană de păr ca călugării. Femeile, mai ales, au niște coafuri foarte variate ; pieptănăturile lor sînt nemaipomenit de variate, deoarece își pierd ore și chiar zile întregi ca să-și facă coafura.

. . . . . .

Senegaleză cu copil

St. Louis, 15 martie 1893

Orașul mi se pare destul de drăguț : e un oraș adevărat, cu cîteva edificii și priveliști frumoase și curate. Grădini cu palmieri, o alee de cocotieri — toți acești copaci dau o notă aparte acestui oraș african și îl fac

Un grup de senegalezi din Fatick

mult mai interesant. Casele sînt niște paralelipipede fără acoperișuri (sau mai bine zis cu acoperișuri netede). Cerul e limpede, vremea e splendidă, nu e încă foarte cald, mai ales la umbra unui copac sau cînd suflă o ușoară și plăcută adiere. Un negru trece pe lîngă mine și îmi adresează cîteva cuvinte pe care nu le înțeleg. E probabil un salut „banmazdn vaps". Ne ducem apoi să luăm masa de seara la domnul de Lamothe, guvernatorul Senegalului, care ne-a invitat. Am discutat mai ales cu guvernatorul, care vorbește cu plăcere de țara mea, pe care a avut prilejul s-o cunoască în timpul războiului din 1877, cînd era corespondent al ziarului „Le Temps".

Marți, 14 martie 1893
(La amiază)

Sînt singur în camera mea, întrucît nu se poate ieși din cauza soarelui și a căldurii dogoritoare. La umbră, termometrul s-a ridicat la peste +35°.

Am ascultat adesea, cu atenție, cîntecele negrilor ; unul din ele, de pildă, pe care-l cîntă muncitorii noștri, nu departe de mine, cînd lucrează. Cîntecul, destul de monoton, îmi aduce foarte mult aminte de cîntecele orientale, turce, macedonene și chiar de melodiile pe care le cîntă adesea ciobanii din satele noastre.

. . . . . .

Vineri 31 martie

Satul Fundiun este pavoazat în cinstea guvernatorului, care trebuie să sosească pe la ora zece. Fac o fotografie în grup la domnul Maillerat. Am stat de vorbă mult timp cu șeful satului, cu ajutorul locțiitorului său, care ne servește drept interpret. Mi se par amîndoi, interpretul mai ales, oameni inteligenți.

Văzînd observatorul nostru, mă întreabă ce vrem să observăm. Le spun cîteva cuvinte despre eclipsă și îi întreb ce au de gînd să facă atunci cînd va avea loc eclipsa. Ei îmi spun că socot aceasta un drum greșit al soarelui, care, în loc de a urma mersul lui obișnuit, se rătăcește și ei îl vor ruga pe Dumnezeu să i-l dea înapoi. Cînd le spun că nu e nevoie să ne rugăm întrucît știm dinainte că el va dispare și cît timp va rămîne ascuns, ei îmi răspund că și printre negri sînt oameni care au studiat lucrurile astea, arabii, dar majoritatea nefiind civilizați vor face rugăciuni și vor face daruri pentru cei săraci. Un administrator mi-a spus că preoții musulmani profită de această situație pentru a-i spolia pe credincioși. Le-am promis că am să-i fotografiez și am să le arăt într-o seară Saturn ; sînt mirați cînd le spun că vor vedea o stea cu luneta.

. . . . . .

Duminică 2 aprilie

Vînăm prin pădurile locuitorilor. Împreună cu interpretul meu negru intru într-un sat de peuhli unde, după ce parlamentez cîtva timp cu șeful, pot fotografia satul și coliba șefului. Acceptă să pozeze în grup cu supușii lui. Îi promit că am să-i dau și lui o poză. Această rasă neagră-galbenă a peuhlilor nu este originară din această parte a Africii. Unii spun că a venit din Egipt (deși se pare că nu a lăsat nici cea mai mică urmă în Egipt), alții afirmă că ea vine din India. Asta îmi amintește originea țiganilor nomazi de prin pădurile noastre, despre care se spune (după cîte știu) cam același lucru în ce privește originea lor și care seamănă foarte mult la față cu peuhlii din Africa : au nasul mai curînd acvilin și nu turtit ca acela al negrilor, fața mai ovală, culoarea pielii și mai ales modul de a se îmbrăca al femeilor îmi amintesc — prin culorile stofelor, podoabele lor etc. — țiganii lăieți. Ca și ei, peuhlii (femeile) poartă în jurul gîtului (și al picioarelor) tot felul de coliere, care împodobesc pieptul lor gol sau aproape gol.

Părul, în loc de a fi foarte creț, așa cum îl au negrii, e împărțit în mici cosițe cu tot felul de podoabe, de monezi mai ales de aur și argint, atîrnate de niște panglici.

Un exemplu în această privință îl constituie Kumba-Ghialo, fiica șefului de trib Limba-Ghialo, despre care am vorbit mai sus.

. . . . . .

P.S. Această culegere succintă de note cuprinzînd amintirile mele personale, la care se adaugă mai ales frumoasa colecție de fotografii (100 clișee) pe care am adus-o din această interesantă călătorie — este menită să alcătuiască într-o zi (care, sper, nu este prea îndepărtată) o descriere completă a misiunii și a călătoriei, lucrare care va fi dedicată persoanelor care m-au ajutat nu numai să-mi petrec o parte din tinerețea mea în capitala Franței dragi, ci și să vizitez una din cele mai importante colonii ale sale.

Elevii din Fundiun cu învățătorul lor.

DIN DOCUMENTELE SECOLULUI XX

CONFERINTA DE LA IALTA

4 — 11 FEBRUARIE 1945
stenograma integrală (II)

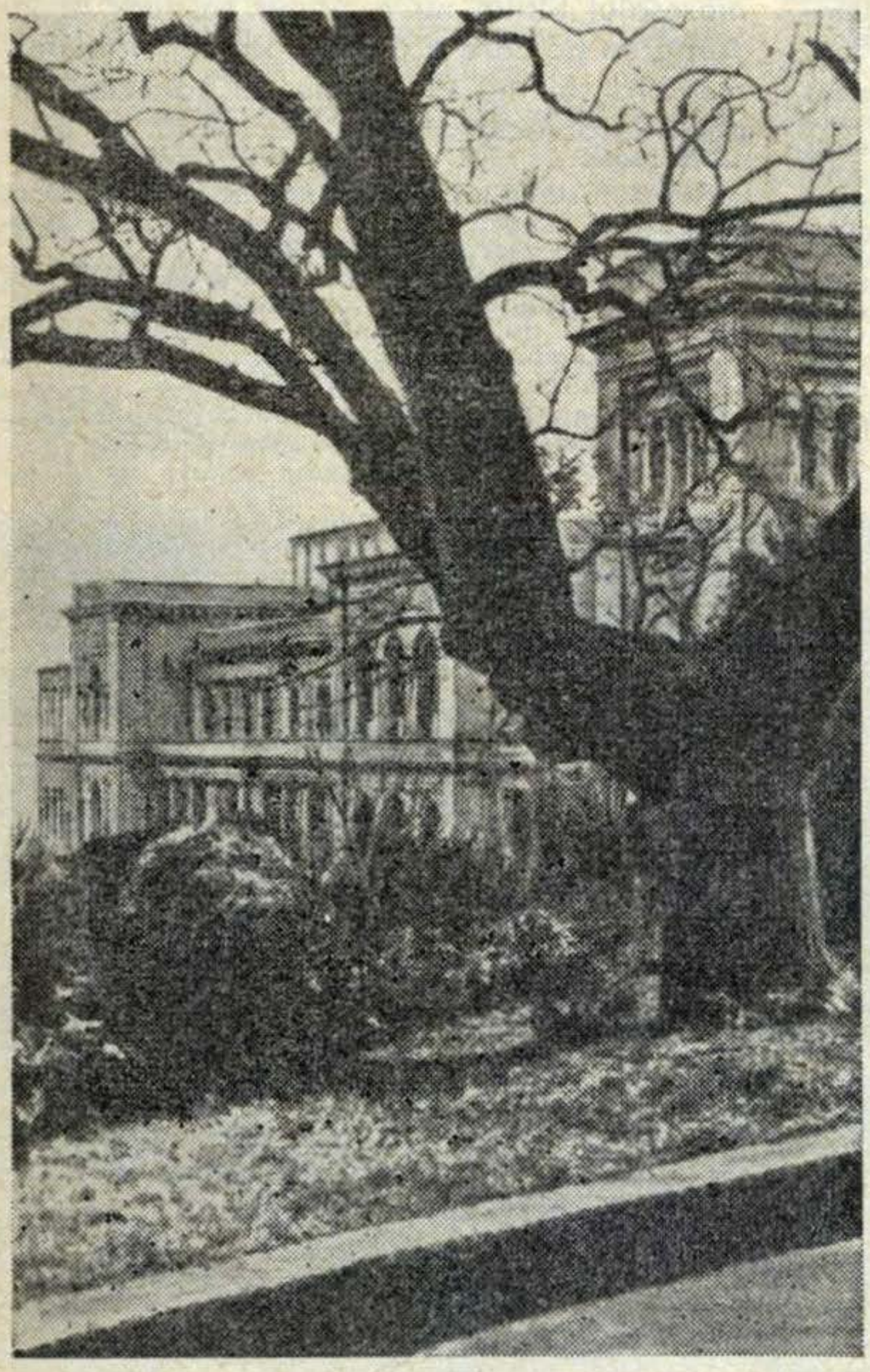

Palatul de la Livadia, în care s-a desfășurat Conferința

Traducerea de mai jos este făcută după revista „Mejdunarodnaia Jizn", numerele 6—9 din 1965, care reproduce stenogramele delegației sovietice. Ele au fost completate cu fragmente din stenogramele delegației americane — minutele Bohlen, minutele Statului Major Combinat Aliat și minutele Matthews, publicate în „Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta. 1945". United States Government Printing Office Washington, 1955 (în text prescurtată cu sigla F.R.). Deosebirile notabile dintre stenogramele americane și cele sovietice sînt semnalate cu următoarele sigle : M.B. (minutele Bohlen), M.M. (minutele Matthews), M.S.M.C. (minutele Statului Major Combinat Aliat). Notele redacției române sînt însoțite de sigla N.R.R.

EUGEN BANTEA
și MIRCEA IOANID

[Churchill] Germania nu mai poate duce războiul. Să admitem că propunerea de capitulare va fi oferită de Hitler sau Himmler. Este evident că aliații le vor răspunde că nu vor duce tratative cu ei deoarece sînt criminali de război. Dacă acești oameni vor fi singurii din Germania, aliații vor continua să ducă războiul. Este însă mai probabil că Hitler va căuta să dispară sau va fi ucis în urma unei lovituri de stat din Germania și se va constitui acolo un alt guvern care va propune capitularea. În acest caz va trebui să ne consultăm imediat pentru a hotărî dacă putem sta de vorbă cu acești oameni. Dacă decidem că putem, atunci trebuie să le prezentăm condițiile de capitulare. Dacă, însă, vom considera că acest grup de oameni nu este demn pentru a se duce tratative cu el, vom continua războiul și vom ocupa întreaga țară [1]. Dacă acești oameni noi se vor ivi și vor semna capitularea necondiționată pe bazele ce le vor fi dictate, nu va fi necesar să li se vorbească de viitorul lor. Capitularea necondiționată dă aliaților posibilitatea să pună în fața nemților cerința suplimentară a dezmembrării Germaniei.

Stalin declară că cerința dezmembrării nu este o cerință suplimentară, ci una esențială [2].

Churchill declară că desigur este vorba de o cerință importantă. Dar el nu crede că ea trebuie prezentată nemților în prima etapă. Aliații trebuie să ajungă la o înțelegere precisă în această chestiune.

Stalin declară că tocmai de aceea a și pus această întrebare.

Churchill spune că deși noi putem studia problema dezarmării, el nu crede că ar fi posibil să se ajungă acum la o înțelegere precisă în această chestiune. Ea necesită studiu. După părerea lui este mai potrivit ca o problemă ca aceasta să fie examinată la conferința păcii [3].

Roosevelt declară că după cît i se pare, mareșalul Stalin nu a primit răspuns la întrebarea pe care a pus-o dacă noi vom dezmembra sau nu Germania. El consideră că acum problema trebuie rezolvată în prin-

---

1) În acest punct, stenogramele americane înregistrează o intervenție a mareșalului Stalin, care în M.B. are următoarea redactare : „**Mareșalul Stalin** întreabă dacă cei trei aliați urmează să ridice problema dezmembrării în momentul cînd vor prezenta termenii capitulării necondiționate. De fapt, adaugă el, n-ar fi mai înțelept să adăugăm o clauză la acești termeni, care să prevadă că Germania va fi dezmembrată, fără a intra în detalii ?“ În M.M. intervenția mareșalului Stalin este înregistrată astfel : „**Stalin :** Cînd vom ridica acestor oameni noi chestiunea dezmembrării, dacă nu există o prevedere despre dezmembrare (în termenii capitulării) ? Nu vom adăuga termenilor de capitulare o prevedere despre dezmembrare ?“ Ambele stenograme înregistrează similar răspunsul lui W. Churchill, care în M.B. are următoarea redactare : „**Primul Ministru** spune că nu simte nici o nevoie să se discute cu vreun german orice chestiune asupra viitorului lor întrucît capitularea necondiționată ne dă dreptul să hotărîm viitorul Germaniei, ceea ce, probabil, se poate mai bine face într-o a doua etapă, după capitularea necondiționată. El spune că potrivit termenilor ei, noi ne rezervăm toate drepturile asupra vieților, proprietății și activităților din Germania“ (N.R.R.).

2) Ambele stenograme americane înregistrează similar cu stenograma sovietică această intervenție, însă nu consemnează la sfîrșitul intervenției anterioare a lui W. Churchill expresia „cerință suplimentară“ (N.R.R.).

3) M.B. nu înregistrează această ultimă frază. M.M. consemnează această idee (N.R.R.).

În pauzele Conferinței, participanții pregătesc discuțiile plenare. F. D. Roosevelt și W. Churchill

cipiu, iar amănuntele pot fi amînate pentru viitor [4].

Stalin observă că așa e [5].

Roosevelt continuă : Primul Ministru spune că este imposibil să se stabilească în prezent frontierele diferitelor părți ale Germaniei și că toată această problemă necesită studiu. Asta-i drept. Dar lucrul cel mai important constă tocmai în a se hotărî, la această conferință, problema principală și anume : sîntem de acord sau nu să dezmembrăm Germania ? Roosevelt crede că ar fi bine să se prezinte nemților clauzele capitulării și în afară de aceasta să li se declare că Germania va fi dezmembrată [6]. La Teheran, Roosevelt se pronunța în favoarea descentralizării administrației în Germania [7]. Acum 40 de ani, cînd s-a aflat în această țară, descentralizarea era încă o realitate : Bavaria sau Hessen aveau propriile lor guverne. Acestea erau adevărate guverne. Cuvîntul „Reich" nu exista încă. Dar în ultimii 20 de ani descentralizarea administrației a fost treptat lichidată. Toată conducerea administrativă a fost concentrată la Berlin. Înseamnă să ne lăsăm pradă utopiilor dacă am vorbi în zilele noastre de planurile unei descentralizări a Germaniei. Iată de ce, în condițiile actuale, el nu vede altă ieșire decît dezmembrarea. Dar în cîte părți ? În 6—7 sau mai puțin ? [8] Acum el n-ar putea spune nimic concret în această privință. Problema de mai sus trebuie studiată. Însă chiar aici, în Crimeea, trebuie să ne punem de acord asupra unui lucru — și anume dacă vom spune sau nu nemților, că Germania va fi dezmembrată [9].

Churchill declară că după părerea lui nu e nevoie ca nemții să fie informați despre politica care va fi adoptată în viitor față de țara lor. Este necesar să se declare nemților că ei trebuie să se aștepte la noi cerințe din partea aliaților după ce Germania va fi capitulat. Aceste cerințe ulterioare vor fi prezentate nemților pe baza consensului aliaților. În ce privește dezmembrarea, el consideră că o asemenea hotărîre nu poate fi luată în decurs de cîteva zile. Aliații au de-a face cu un popor de 80 de milioane iar hotărîrea privind soarta lui necesită, desigur, mai mult decît 30 de minute. Comisia va avea probabil nevoie de o lună pentru elaborarea problemei în detalii [10].

---

4) M.B. și M.M. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

5) M.B. și M.M. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

6) M.B. nu consemnează această parte a intervenției (N.R.R.).

7) M.B. înscrie în loc de „descentralizare" cuvîntul „dezmembrare". M.M. folosește același termen ca stenograma sovietică (N.R.R.).

8) M.B. înregistrează astfel această propoziție : „A adăugat că este și acum de părere că o împărțire a Germaniei în cinci sau șase state este o idee bună". M.M. înregistrează în esență această parte și sfîrșitul intervenției într-o manieră similară textului sovietic (N.R.R.).

9) M.B. înregistrează o intervenție a lui Churchill, care îl întrerupe pe Roosevelt : „sau mai puține" referindu-se la numărul statelor în care să fie împărțită Germania. Tot în M.B. se menționează că Roosevelt s-a declarat de acord cu remarca lui Churchill. M.M. nu semnalează această întrerupere (N.R.R.).

10) Cam în acest moment Harry Hopkins înmînează lui F.D. Roosevelt un bilețel cu următorul conținut : „Domnule Președinte, v-aș sugera ca să spuneți că aceasta este o chestiune foarte importantă și urgentă și că cei trei miniștri de externe să prezinte mîine o propunere atît în ce privește procedura prin care se poate ajunge cît mai curînd la o soluționare, cît și modul dezmembrării însăși. Harry". Bilețelul este reprodus în F.R. pag. 633 (N.R.R.).

I. V. Stalin și V. M. Molotov, într-o pauză a Conferinței

Roosevelt declară că Primul Ministru introduce în această problemă elementul timp. Dacă problema dezmembrării ar fi discutată în public, s-ar propune sute de planuri. De aceea, el propune ca cei trei miniștri ai afacerilor străine să pregătească în termen de 24 de ore un plan cu privire la procedura studierii dezmembrării Germaniei și după aceea, în decurs de 30 zile s-ar putea întocmi un plan amănunțit de dezmembrare a Germaniei.

Churchill declară că guvernul britanic este gata să accepte principiul dezmembrării Germaniei și să se creeze o comisie însărcinată cu studierea procedurii de dezmembrare [11].

Stalin spune că a ridicat această chestiune ca să fie foarte clar ceea ce vrem. Evenimentele se vor dezvolta în direcția unei catastrofe pentru Germania. Germania este pe cale de a fi înfrîntă și această înfrîngere va fi accelerată ca urmare a rapidei ofensive a aliaților [12]. În afară de catastrofa militară, Germania poate suferi și o catastrofă internă, ca urmare a faptului că nu va avea nici cărbune și nici pîine. Germania a și pierdut bazinul carbonifer din Dombrowa* iar Ruhrul se va afla în curînd sub focul artileriei aliaților. Dată fiind desfășurarea rapidă a evenimentelor, el nu ar vrea ca aliații să fie luați pe neașteptate de evenimente. El a ridicat această chestiune pentru ca aliații să fie pregătiți să întîmpine evenimentele. El înțelege pe deplin considerentele lui Churchill în sensul că acum este greu să se întocmească un plan de dezmembrare a Germaniei. Așta-i adevărul. El nici nu propune ca acum să se întocmească un plan concret. Dar problema trebuie rezolvată în principiu și consemnată în prevederile capitulării necondiționate [13].

Churchill declară că capitularea necondiționată exclude vreun acord de armistițiu. Capitularea necondiționată este premisa încetării ostilităților. Cine semnează termenii capitulării necondiționate se supune voinței învingătorilor [14].

Stalin spune că totuși termenii capitulării se semnează [15].

Churchill răspunde afirmativ și roagă să se acorde atenție articolului 12 din clauzele capitulării necondiționate a Germaniei elaborate de Comisia consultativă europeană.

Roosevelt declară că în acest articol nu se pomenește nimic despre dezmembrarea Germaniei [16].

Stalin spune că așa este [17].

Churchill întreabă : se intenționează publicarea clauzelor armistițiului ?

Stalin răspunde că deocamdată aceste clauze nu vor fi publicate [18], ele există pentru aliați și vor fi prezentate la timpul potrivit guvernului german. Aliații vor stabili data cînd vor fi publicate. Așa procedează de altfel aliații în momentul de față în Italia : clauzele capitulării acestei țări vor fi publicate atunci cînd ei vor socoti aceasta necesar.

Roosevelt întreabă : nemții vor căpăta din partea aliaților, guverne sau o administrație ? Dacă Germania va fi dezmembrată, atunci în fiecare din părțile ei va exista o administrație subordonată comandamentului corespunzător al aliaților [19].

Churchill spune că nu știe acest lucru. Îi este greu să adauge ceva la declarația pe care a făcut-o, potrivit căreia guvernul britanic este gata să admită principiul dezmembrării Germaniei și crearea unei comisii însărcinată să elaboreze planul de dezmembrare.

Roosevelt întreabă : Churchill este de acord să se adauge la articolul 12 cîteva cuvinte despre dezmembrarea Germaniei ? [20]

---

11) În M.B. intervenția lui Churchill se încheie cu următoarele cuvinte : „... dar nu poate fi de acord cu orice metodă concretă în acest domeniu" (N.R.R.).

12) În acest punct M.M. se întrerupe cu următoarea explicație : „Am ieșit din cameră ca să aduc un pahar de apă Președintelui și am scăpat cele ce s-au spus în următoarele cîteva minute" (N.R.R.).

* Denumirea în limba rusă a uneia dintre localitățile bazinului carbonifer silezian (N.R.R.).

13) De la această frază M.B. dă în continuare următorul text : „El a spus că înțelege pe deplin dificultățile la care se referă Primul Ministru cu privire la elaborarea unui plan detaliat și de aceea crede că sugestia Președintelui poate fi acceptabilă și anume :

1) acord în principiu ca Germania să fie dezmembrată ;

2) să se însărcineze o comisie a miniștrilor de externe cu perfectarea detaliilor ;

3) să se adauge la termenii capitulării o clauză statuînd că Germania va fi dezmembrată fără a se da vreun amănunt. A spus că socotește că acest ultim punct este atît de important, încît trebuie categoric să se aducă la cunoștința grupului aflat la putere ce va accepta necondiționat capitularea, fie că va fi vorba de generali sau alții, că intenția aliaților este de a dezmembra Germania. Prin semnătura sa acest grup va lega poporul german de această clauză. A spus că socotește că este foarte riscant să se urmeze planul Primului Ministru și să nu se spună nimic poporului german despre dezmembrarea proiectată de către aliați. Spunîndu-se aceasta dinainte, se va crea avantajul de a facilita acceptarea de către întregul popor german a ceea ce i se pregătește. M.M. reproducînd unele părți din această intervenție, de o manieră asemănătoare cu M.B. se distanțează de M.B. în pasajul privitor la dezmembrarea Germaniei, care este consemnat astfel : „Cred că propunerea de compromis a Președintelui ar putea fi acceptată. Se cade oare de acord : 1) să dezmembrăm Germania și să împuternicim o comisie care să elaboreze planuri concrete ? 2) să adăugăm la clauzele capitulării că Germania va urma să fie dezmembrată, fără însă a spune în cîte state ?" (N.R.R.).

14) M.B. nu înregistrează această intervenție. M.M. o consemnează în termeni asemănători textului sovietic (N.R.R.).

15) M.B. și M.M. nu consemnează această intervenție (N.R.R.).

16) În M.B. intervenția este consemnată astfel : „A spus că împărtășește ideea Mareșalului Stalin că este oportun ca în momentul capitulării poporul german să fie informat despre ceea ce i se pregătește" (N.R.R.).

17) M.B. nu consemnează această intervenție (N.R.R.).

18) M.B. atribuie această parte a intervenției deopotrivă lui Roosevelt și Stalin (N.R.R.).

19) M.B. și M.M. nu consemnează această intervenție (N.R.R.).

20) M.B. nu consemnează intervenția. M.M. o consemnează (N.R.R.).

Churchill răspunde că el este dispus ca cei trei miniștri ai afacerilor străine să examineze articolul 12 pentru a clarifica dacă este posibil să se includă în acest articol cuvintele „dezmembrarea Germaniei" sau vreo altă formulare.

(S-a hotărît ca miniștrii afacerilor externe să fie însărcinați cu examinarea acestei probleme.)

(...)[21] **Churchill** spune că acum poate fi discutată problema guvernului din Germania.[22]

Stalin declară că preferă să se discute problema reparațiilor.

Roosevelt se declară de acord și declară că problema reparațiilor are două laturi. În primul rînd, țări mici ca Danemarca, Norvegia, Olanda vor voi și ele să obțină reparații din partea Germaniei. În al doilea rînd, se ridică problema folosirii forței de muncă germane. Ar vrea să întrebe ce cantitate de forță de muncă germană ar vrea să capete Uniunea Sovietică. În ce privește Statele Unite ale Americii ele nu au nevoie nici de mașini germane, nici de forță de muncă germană.[23]

Stalin răspunde că guvernul sovietic are un plan pentru reparațiile materiale. În ce privește folosirea forței de muncă germane, guvernul sovietic nu este încă pregătit să discute această chestiune.

Churchill întreabă : nu se poate afla ceva despre planurile sovietice de reparații ?[24]

Stalin spune că asupra acestei chestiuni dă cuvîntul lui Maiski.

Maiski declară că planul reparațiilor materiale se bazează pe cîteva teze fundamentale.[25]

Prima teză constă în faptul că reparațiile nu trebuie percepute Germaniei în bani, așa cum s-a întîmplat după trecutul război mondial, ci în natură.

---

21) În acest loc unde „Mejdunarodnaia Jizn" semnalează că un fragment din stenogramă nu este reprodus, M.B. consemnează următoarele intervenții :

Președintele a spus apoi că rămîne să se decidă chestiunea zonei franceze. El a spus că a înțeles de la Mareșalul Stalin că francezii nu doresc categoric să anexeze în întregime teritoriul german pînă la Rin.

Mareșalul Stalin a răspuns că lucrurile nu stau așa, deoarece în timpul vizitei generalului De Gaulle, (francezii) au arătat cît se poate de clar că intenționează să anexeze permanent teritoriul pînă la Rin.

Primul Ministru a spus că nu consideră posibil să se discute frontierele posibile, deoarece ei abordează acum problema zonelor temporare de ocupație militară. El a adăugat că este de părere să se acorde Franței o zonă distinctă care poate fi cedată pe seama celei britanice și posibil a celei americane, și că tot ceea ce urmărește dînsul aici este ca guvernul sovietic să cadă de acord că guvernele britanic și american au dreptul de a distribui francezilor o zonă de ocupație. A adăugat că această zonă nu va afecta în nici un fel zona ce ar urma să fie atribuită sovieticilor.

Mareșalul Stalin a întrebat dacă acordîndu-se o zonă Franței aceasta nu va servi cumva drept precedent pentru alte state.

Primul Ministru a arătat că ocuparea Germaniei poate fi de lungă durată și că guvernul britanic nu este sigur că va fi în stare să suporte singur sarcina pentru o perioadă de timp mai îndelungată, pe cînd francezii pot fi în măsură să dea o reală mînă de ajutor pe acest tărîm.

Mareșalul Stalin a întrebat : dacă se va da francezilor o zonă, atunci controlul tripartit asupra Germaniei nu se va schimba oare într-unul cvadripartit ?

Primul Ministru a răspuns că guvernul britanic scontează că dacă Franței i se va da o zonă, ei vor participa, desigur, la mecanismul de control, dar în privința altor națiuni ce ar putea contribui la ocupație, cum ar fi Belgia sau Olanda, nu s-ar pune problema unei zone separate și deci nici să ia parte la participarea la mecanismul de control *(sic)*.

Mareșalul Stalin a remarcat că el crede că ar însemna să se dea loc la multe complicații dacă la rezolvarea problemelor germane ar participa patru națiuni în loc de trei. Crede că ar trebui delimitată o metodă prin care Anglia să poată permite francezilor, belgienilor și olandezilor să contribuie la ocupație, dar fără dreptul de a participa la hotărîrile celor trei puteri cu privire la Germania. El a spus că dacă s-ar accepta aceasta, guvernul sovietic ar dori să solicite alte state să-l ajute în exercitarea ocupației în zona sovietică, fără nici un drept de a participa la deciziile Comisiei de control.

Primul Ministru a răspuns că are impresia că aceasta angajează întreaga problemă a rolului viitor al Franței în Europa și că el personal are impresia că Franța ar trebui să joace un rol foarte important. El a arătat că Franța are o îndelungată experiență în ce privește relațiile cu Germania, că ei francezii sînt o putere navală foarte mare și ar putea fi de un mare ajutor în administrarea Germaniei. A continuat prin a spune că Marea Britanie nu dorește să suporte întreaga presiune a unui viitor atac din partea Germaniei și din acest motiv ar dori să vadă o Franță puternică și în posesia unei armate mari. A spus că nu se poate ști cît timp vor mai fi în măsură forțele Statelor Unite să staționeze în Europa și, de aceea, este esențial să se poată conta pe contribuția Franței în exercitarea unui control pe termen lung asupra Germaniei.

Președintele a răspuns că nu crede că trupele americane vor staționa în Europa cu mult peste durata de 2 ani. A continuat prin a spune că speră să obțină sprijin în Congres și în întreaga țară pentru orice măsură rezonabilă menită să salvgardeze pacea viitoare, dar nu crede că va fi dispus să mențină o forță americană apreciabilă în Europa.

Primul Ministru a spus că este de părere că Franța trebuie să aibă o mare armată, deoarece ea este singurul aliat pe care Marea Britanie îl are în vest, în timp ce Uniunea Sovietică, pe lîngă puternicul ei organism militar, se poate bizui pe sprijinul polonezilor.

Mareșalul Stalin a spus că apreciază din plin necesitatea unei Franțe puternice, ca una care a semnat recentul tratat de alianță cu Uniunea Sovietică. El a adăugat că a discutat această chestiune înainte de război cu Daladier și recent la Moscova cu generalul de Gaulle.

Președintele a remarcat că este de părere să se acorde Franței o zonă, însă el personal este de părere că ar fi o greșeală ca și alte națiuni să fie adăugate în cadrul problemei generale a controlului asupra Germaniei.

Mareșalul Stalin a menționat că dacă Franței i se va da dreptul de a participa la mecanismul de control asupra Germaniei, va fi greu să se refuze alte națiuni. A repetat că dorește să vadă în Franța o mare putere, dar nu poate nesocoti adevărul că Franța a contribuit puțin la acest război și că a lăsat cale liberă inamicului. După părerea lui, comisia de control pentru Germania trebuie alcătuită din cei care au rezistat ferm Germa-

A doua teză constă în faptul că Germania trebuie să efectueze plățile în natură sub două forme și anume: a) confiscări unice — la terminarea războiului — din avuția națională a Germaniei aflată atît pe teritoriul ei, cît și în afara acestuia (fabrici, uzine, mașini-unelte, vase, parc rulant feroviar, investiții în întreprinderi străine ș.a.m.d.); b) livrări anuale de mărfuri după terminarea războiului.

A treia teză constă în faptul că în cadrul plății reparațiilor Germania trebuie să fie de asemenea dezarmată din punct de vedere economic, căci altminteri nu se poate asigura securitatea în Europa. În mod concret, aceasta înseamnă să se preia 80% din utilajul industriei grele a Germaniei (metalurgie, construcții de mașini, metalurgie prelucrătoare, electrotehnică, chimie ș.a.m.d.). Construcția de avioane și producția de combustibil sintetic trebuie prelevată 100%. Tot astfel vor cădea sub acțiunea prelevării în proporție de 100% toate întreprinderile militare specializate (uzine de armament, uzine de muniții etc.) existente înainte de război sau construite în timpul războiului. Guvernul sovietic consideră că cele 20% din industria grea dinainte de război care vor rămîne Germaniei vor fi întru totul suficiente pentru acoperirea realelor necesități economice interne ale țării.

A patra teză constă în faptul că termenul pentru plata reparațiilor este stabilit la 10 ani; însă prelevările din avuția națională trebuie efectuate într-un termen de doi ani de la terminarea războiului.

A cincea teză constă în faptul că pentru a se asigura îndeplinirea riguroasă de către Germania a obligațiilor privind reparațiile, precum și în interesul asigurării securității

---

niei și au făcut cele mai mari sacrificii pentru obținerea victoriei. El nu crede că Franța ar putea aparține listei unor asemenea puteri ci că aceasta trebuie să fie limitată la cele trei națiuni reprezentate aici.

Primul Ministru a răspuns că fiecare națiune a avut la începutul războiului dificultăți și a comis greșeli. A spus că Franța s-a prăbușit în fața atacurilor noilor tancuri și unități aeriene germane și dacă este adevărat că Franța nu a fost de mare ajutor în război, ea continuă să rămînă cel mai apropiat vecin al Germaniei și să fie de mare importanță pentru Marea Britanie. S-a declarat de acord că n-ar fi oportun ca Franța să fie adăugată actualului grup al marilor aliați, dar consideră că opinia publică britanică nu va înțelege de ce Franța a fost exclusă de la o problemă care o privește direct. A făcut observația că destinul marilor națiuni nu este hotărît de situația de moment a aparaturii lor tehnice. A spus că mai curînd sau mai tîrziu va trebui să acceptăm și Franța. A menționat totuși că a fost împotriva participării Franței la prezenta conferință, ceea ce după cît se știe a fost și părerea Președintelui și își dă seama aici că este și a Mareșalului Stalin. A conchis spunînd că noi trebuie să asigurăm ca în viitor Franța să stea de strajă la flancul stîng al Germaniei, altminteri Marea Britanie se va trezi din nou cu spectrul Germaniei la Marea Mînecii, în fața porturilor Mării Mînecii.

Mareșalul Stalin a repetat că n-ar dori să vadă Franța participînd la mecanismul de control asupra Germaniei, totuși nu are vreo obiecție împotriva propunerii ca ei să i se acorde o zonă în cadrul zonelor britanică și americană.

Primul Ministru a arătat că comisia de control va fi un organism extraordinar aflat sub ordinele guvernelor respective și că nu este nici un motiv să se nutrească temeri că politica de bază în ceea ce privește Germania va fi determinată de această comisie. /Cam în acest moment Hopkins îi înmînează lui Roosevelt un bilețel, al cărui conținut este reluat de Președinte în intervenția ce urmează.

Președintele a arătat în privința acestui aspect că de fapt Franța este membru plin al Consiliului consultativ european, care este singurul organism aliat, în afara acestei conferințe, care examinează problema germană. **Președintele** a spus că e în favoarea acceptării solicitării franceze referitoare la zonă, dar este de acord cu mareșalul Stalin ca Franța să nu ia parte la mecanismul de control, întrucît altminteri și alte națiuni vor cere o participare. A continuat prin a spune, drept exemplu, că în urma faptului că germanii au distrus în mod deliberat digurile, întinderi mari de suprafețe agricole din Olanda au fost inundate cu apă sărată și că ar fi necesar să se dea agricultorilor olandezi compensații pe teritoriul german, o anumită perioadă de timp. A spus că el crede că vor trebui să treacă cel puțin 5 ani pînă ce terenurile acoperite de apă vor redeveni cultivabile. Dacă așa stau lucrurile, iar el personal este convins că da, olandezii au tot dreptul să revendice o poziție în mecanismul de control asupra Germaniei.

Dl. Eden a arătat apoi că n-a fost nici un moment vorba de zone pentru alte puteri cu excepția Franței, dar că Franța nu va accepta o zonă de ocupație înăuntrul zonelor britanică și americană dacă nu va participa la comisia de control.

Mareșalul Stalin a remarcat că Marea Britanie ar putea vorbi în comisia de control și în numele Franței.

Primul Ministru a sprijinit spusele d-lui Eden și a spus că dacă Franța va căpăta o zonă va trebui să i se acorde dreptul de reprezentare în comisia de control, căci altminteri ar fi imposibil să se soluționeze problema administrării zonei franceze și a raporturilor ei cu celelalte zone. A arătat din nou că comisia de control va fi un organism subordonat, similar Consiliului consultativ european.

Mareșalul Stalin a spus că mecanismul de control asupra Germaniei nu va fi un organism consultativ ci va fi angajat în mod activ, zi de zi, în administrarea Germaniei. A adăugat că este de părere că o participare franceză va constitui un precedent pentru alții.

Primul Ministru a sugerat atunci ca celor trei miniștri de externe să li se ceară să studieze chestiunea referitoare la relațiile dintre zona franceză și comisia de control.

Dl. Molotov a spus că Consiliul consultativ european a și elaborat un acord precis asupra administrării tripartite a Germaniei.

Dl. Eden a răspuns că nu există intenția de a se reveni asupra acestei decizii dar consideră că practic se ridică problema relațiilor zonei franceze cu comisia de control.

Răspunzînd unei întrebări a d-lui Molotov, **Primul Ministru** a repetat că nu există intenția de a se acorda o zonă belgienilor sau olandezilor.

Dl. Eden a repetat că Franța reprezintă un caz diferit și că ea nu va accepta o zonă subordonată controlului britanic.

Mareșalul Stalin a spus atunci că trage concluzia că s-a căzut de acord ca Franței să i se acorde o zonă, însă să nu i se dea drept de participare la comisia de control. Cei trei miniștri de externe urmează să studicze chestiunea raporturilor zonei franceze cu această comisie.

în Europa, trebuie să se stabilească un strict control anglo-sovieto-american asupra economiei Germaniei. Formele acestui control vor fi elaborate ulterior. Dar indiferent de situație trebuie să se prevadă că întreprinderile industriale, de transport și altele ce vor rămîne în Germania și care reprezintă cel mai mare pericol sub aspectul posibilității renașterii eventuale a potențialului militar german, trebuie să fie internaționalizate, urmînd ca la conducerea lor să participe U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie. Controlul asupra economiei Germaniei se păstrează și după expirarea termenului de plată a reparațiilor, adică după primii 10 ani de la terminarea războiului.

A șasea teză constă în faptul că avîndu-se în vedere amploarea fără precedent a prejudiciilor pricinuite de agresiunea germană, ele nu vor putea fi compensate în întregime, chiar obținîndu-se plata reparațiilor de către Germania cu cea mai mare severitate. Guvernul sovietic a încercat să evalueze cu aproximație valoarea acestor prejudicii și s-a ajuns la niște cifre absolut astronomice. Iată de ce guvernul sovietic a ajuns la concluzia că dacă vrem să fim realiști trebuie să cadă sub acțiunea compensării numai acele categorii de prejudicii ce pot fi caracterizate drept pierderi materiale directe (distrugerea sau avarierea de case, uzine, căi ferate, instituții științifice, confiscarea șeptelului, a cerealelor, a avutului particular al cetățenilor ș.a.m.d.). Dat fiind însă că potrivit calculelor noastre prealabile, pînă și suma totală a pagubelor aferente rubricii pierderi materiale directe întrece suma reparațiilor încasabile sub forma de prelevări și de livrări anuale postbelice trebuie evident să se stabilească **o ordine de urgență** privind despăgubirea țărilor care au acest drept. La baza acestei ordini de urgență trebuie puși doi indici : a) cuantumul contribuției țării respective la cauza victoriei asupra dușmanului și b) cuantumul pierderilor materiale directe ale țării respective. Țările avînd indicii cei mai înalți la ambele rubrici vor căpăta reparații într-o primă urgență, toate celelalte țări într-o a doua urgență.

A șaptea teză constă în faptul că U.R.S.S. consideră echitabil să obțină cu titlu de compensație pentru pierderile sale materiale directe, în cadrul prelevărilor și livrărilor anuale, minimum 10 miliarde dolari. Aceasta, desigur, constituie doar o parte cu totul neînsemnată din suma globală a pierderilor materiale directe ale Uniunii Sovietice, dar în împrejurările existente guvernul sovietic este gata să se mulțumească și cu această sumă.

În sfîrșit, a opta teză constă în faptul că pentru a se elabora în detaliu planul de reparații al aliaților, pe baza principiilor menționate mai sus, trebuie creată o Comisie specială de reparații, alcătuită din reprezentanți ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii cu sediul la Moscova.

Acesta este, succint, planul reparațiilor materiale pe care guvernul sovietic îl supune conferinței pentru discutare și aprobare.

Churchill declară că își aduce foarte bine aminte de sfîrșitul ultimului război. Deși nu a luat parte nemijlocit la elaborarea condițiilor de pace el a avut acces la toate consfătuirile. Reparațiile au provocat atunci o mare dezamăgire. Cu multă greutate s-a putut obține din partea Germaniei abia un miliard de lire sterline.[26] Dar nici măcar această sumă nu s-ar fi putut obține din partea Germaniei dacă S.U.A. și Anglia[27] n-ar fi efectuat investiții bănești în Germania. Anglia a confiscat Germaniei cîteva transatlantice vechi, iar cu banii pe care i-a primit din partea Angliei, Germania și-a construit o flotă nouă. El speră că de data asta Anglia nu va întîmpina greutăți ca acestea.

Churchill consideră neîndoielnic că sacrificiile Rusiei sînt mai mari decît ale oricărei alte țări. El a admis întotdeauna că ridicarea uzinelor din Germania ar fi o măsură echitabilă. Dar este totodată perfect convins că dintr-o Germanie zdrobită și ruinată nu se vor putea obține cantitățile de valori care să compenseze nici măcar pierderile pe care le-a suferit Rusia. El se îndoiește de fapt că se va reuși să se perceapă Germaniei cîte 250 de milioane de lire sterline pe an. La sfîrșitul războiului trecut englezii visau și ei niște cifre astronomice, dar ce s-a ales din toate acestea ?

Marea Britanie a suferit și ea foarte mult în acest război. O mare parte din imobile sînt distruse sau avariate. Anglia și-a vîndut toate investițiile din străinătate. Anglia trebuie să exporte mărfuri ca să importe alimente, ea este nevoită să cumpere din străinătate jumătate din alimentele necesare. Luptînd pentru cauza comună Anglia s-a îndatorat cu sume mari, fără a mai se ține seama de lend-lease. Datoria totală a Angliei se ridică la 3 miliarde de lire sterline. Nici o altă țară dintre cele învingătoare nu se va afla la sfîrșitul războiului într-o situație economică și financiară atît de dificilă ca Marea Britanie. Dacă el ar vedea posi-

---

22) M.B. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

23) M.B. nu consemnează ultima frază a intervenției. M.M. o consemnează (N.R.R.).

24) M.B. nu înregistrează această intervenție. M.M. o consemnează (N.R.R.).

25) M.B. consemnează prescurtat această intervenție. Față de stenograma sovietică sînt omise mai ales două aspecte : a) prima teză enunțată de vorbitor ; b) încheierea la cea de-a cincea teză referitoare la păstrarea controlului asupra economiei germane după primii 10 ani de la sfîrșitul războiului (N.R.R.).

26) M.B. dă cifra de 2 miliarde lire sterline M. M. dă aceeași cifră ca și stenograma sovietică (N.R.R.).

27) M.B. și M.M. nu menționează Anglia (N.R.R.).

bilitatea de a susține economia engleză prin perceperea de reparații din partea Germaniei, ar păși cu hotărîre pe această cale. Dar se îndoiește de succes.

Și alte țări au avut mari distrugeri. Olanda este inundată. Norvegia a suferit puternic. Ce-i drept, populația lor nu e mare.

În afară de aceasta, ce se va întîmpla cu Germania ? Spectrul unei Germanii flămînde, cu cei 80 de milioane de locuitori ai ei apare în fața ochilor lui Churchill. Cine o va hrăni ? Și cine va plăti aceasta ? La urma urmelor n-o să iasă cumva lucrurile așa încît aliații să acopere măcar parțial reparațiile chiar din punga lor ?

Stalin observă că mai devreme sau mai tîrziu, toate aceste chestiuni se vor pune desigur. [28]

Churchill spune că dacă vrei să mergi călare trebuie să-ți hrănești calul cu fîn și cu orz.

Stalin răspunde că nu trebuie lăsat calul să dea peste noi.

Churchill recunoaște că n-a prea nimerit-o cu metafora lui și spune că dacă s-ar înlocui pentru comparație calul cu un automobil, și atunci poți afirma că pentru a-l folosi e nevoie de benzină. [29]

Stalin răspunde că nu există vreo analogie. Nemții nu sînt mașini, ci oameni. [30]

Churchill este de acord și cu acestea. Revenind la reparații el se pronunță în favoarea creării unei comisii de reparații care să-și desfășoare lucrările în secret. [31]

Roosevelt declară că și el își aduce aminte bine de celălalt război și își aduce aminte că Statele Unite au pierdut o sumă enormă de bani. Ele au împrumutat Germaniei peste zece miliarde de dolari, dar de data aceasta nu vor mai repeta greșelile trecutului. Statele Unite nu au de gînd să folosească forță de muncă germană. Statele Unite nu vor mașini-unelte germane. După terminarea războiului trecut în Statele Unite se găseau multe active și bunuri proprietate germană. Toate au fost restituite nemților.

El crede că după războiul actual altfel vor sta lucrurile. Va fi cazul probabil, să se emită o lege specială, potrivit căreia toate averile germane din Statele Unite vor rămîne în mîinile americanilor. Roosevelt este de acord cu Churchill că trebuie să ne gîndim puțin și la viitorul Germaniei. Dar cu toată generozitatea Statelor Unite care acordă ajutor altor țări, Statele Unite nu pot garanta viitorul Germaniei. Statele Unite nu vor ca în Germania nivelul de trai al populației să fie mai ridicat decît în U.R.S.S. Statele Unite doresc să ajute Uniunea Sovietică să primească din Germania toate cele necesare. Americanii vor să-i ajute pe englezi să-și sporească exportul și să găsească noi piețe de desfacere în locul Germaniei.

Roosevelt crede că a sosit vremea să se înființeze o comisie de reparații, pentru studierea necesităților U.R.S.S. și ale altor țări europene. Este de acord ca această comisie să-și desfășoare lucrările la Moscova. Roosevelt speră foarte mult că se va putea reconstrui tot ce a fost distrus în Uniunea Sovietică, dar totodată este convins că nu se vor putea acoperi toate acestea pe seama reparațiilor. În Germania va trebui să fie lăsată atîta industrie cît e necesar pentru ca nemții să nu moară de foame.

Churchill declară că nu are obiecții împotriva ideii ca sediul comisiei de reparații să fie la Moscova. [32]

Maiski [33] spune că ar vrea să răspundă în cîteva cuvinte lui Churchill și lui Roosevelt. În observațiile sale se va referi la trei aspecte principale.

În primul rînd, la o problemă asupra căreia Churchill s-a oprit în mod deosebit : eșecul reparațiilor după războiul celălalt. Da, experiența de atunci s-a dovedit extrem de nesatisfăcătoare. Dar de ce ? Pricina nu sălășluia în faptul că suma totală a reparațiilor cerute Germaniei era prea ridicată. De fapt, această sumă era foarte modestă, treizeci de miliarde de dolari pe termen de 58 de ani. Asta-i mult ? Germania putea plăti fără greutate o asemenea sumă, avîndu-se în vedere avuția ei națională și venitul ei național. [34] Nenorocirea a fost însă aceea că aliații au cerut Germaniei nu reparații în natură, ci mai ales în bani. Germania a trebuit să găsească mijloacele de a-și procura cantitățile necesare de devize. Acest lucru, dintr-o serie întreagă de cauze, s-a dovedit a fi foarte greu. Dacă aliații ar fi fost dispuși să primească reparațiile în natură, nu s-ar fi ivit niciun fel de complicații. Dar aliații n-au vrut aceasta. [35] Ca urmare, s-a creat problema insolubilă a transferului, adică a convertirii mărcilor germane în lire sterline, dolari și franci. Aceasta a ucis problema reparațiilor după războiul trecut. A mai existat încă o împrejurare care a contribuit considerabil la eșecul reparațiilor după 1914—1918, și anume politica S.U.A., Angliei și Franței. Aceste țări au investit în Germania capitaluri mari [36] și prin aceasta i-au încurajat pe nemți să nu-și respecte obligațiile privind reparațiile. În ultimă instanță, Germania a restituit aliaților, sub formă de reparații, doar aproximativ un sfert din suma pe care englezii, americanii și francezii o împrumutaseră Germaniei în primii ani de după războiul din 1914—1918.

Iată unde e rădăcina eșecului reparațiilor

---

28) M.B. nu menționează această intervenție (N.R.R.).
29) M.B. nu consemnează această intervenție (N.R.R.).
30) M.B. nu înregistrează intervenția (N.R.R.).
31) M.B. nu consemnează intervenția (N.R.R.).
32) M.B. și M.M. nu consemnează această intervenție (N.R.R.).
33) M.B. redă această intervenție într-o formă considerabil prescurtată (N.R.R.).
34) M.B. și M.M. nu înregistrează aceste precizări (N.R.R.).
35) M.B. și M.M. nu înregistrează această idee (N.R.R.).

pentru războiul trecut. Pentru a se evita dificultățile transferului, se propune acum ca toate reparațiile să fie percepute în natură. Să sperăm, de asemenea, că Statele Unite și Anglia nu vor finanța de data aceasta Germania după terminarea războiului. (Roosevelt și Churchill lasă să se înțeleagă prin gesturi și exclamații că nu au nicidecum de gînd să facă așa ceva).[37] În aceste condiții, nu există vreun temei ca din experiența nereușită a reparațiilor din trecut să se tragă concluzii pesimiste în privința actualelor reparații.

În al doilea rînd, Churchill a lăsat să se înțeleagă că cifra reparațiilor pe care o pretinde U.R.S.S. va fi peste puterile Germaniei. E îndoielnic că lucurile stau astfel. În fapt ce reprezintă cifra de 10 miliarde de dolari ? Ea constituie doar 10% din bugetul Statelor Unite pe anul 1944/45 (**Stettinius :** Absolut exact !) Ea este de asemenea echivalentă cu o dată și un sfert bugetul S.U.A. din timp de pace (de exemplu, în perioada 1936—1939). Dacă ne referim la Anglia, vom vedea că această sumă de 10 miliarde de dolari este echivalentă abia cu cheltuielile Marii Britanii în decurs de 6 luni de război sau de două ori și jumătate bugetul ei din timp de pace (1936—1938).

În acest caz se poate oare vorbi de caracterul exagerat al cerințelor ridicate de Uniunea Sovietică ? În nici un caz. Mai curînd se poate vorbi de moderația lor excesivă. Însă această moderație decurge din tendința guvernului sovietic ca, nelăsîndu-se antrenat de fantezie, să rămînă pe terenul solid al posibilului.[38]

În al treilea rînd, Roosevelt și Churchill au subliniat necesitatea de a se preîntîmpina foametea în Germania. Guvernul sovietic nu-și propune deloc ca scop să transforme Germania într-o țară flămîndă, dezbrăcată și desculță. Dimpotrivă, elaborînd planul său de reparații, guvernul sovietic a avut continuu în vedere crearea unor condiții în care poporul german să poată viețui în anii postbelici la nivelul de trai mediu al Europei, iar planul sovietic de reparații asigură o atare posibilitate. Germania are toate șansele de a-și construi economia postbelică pe baza extinderii agriculturii și a industriei ușoare. Există toate condițiile necesare pentru aceasta. Planul sovietic de reparații nu prevede nici un fel de restricții speciale în privința celor două ramuri ale economiei germane susmenționate.

Apoi, trebuie să se aibă în vedere că Germania postbelică va fi integral eliberată de cheltuielile de înarmare, întrucît va fi complet dezarmată. Aceasta va reprezenta o mare economie, căci în anii dinainte de război Germania cheltuia sub diferite forme, pentru înarmare pînă la 6 miliarde de dolari pe an. (**Churchill** exclamă : Da, acesta este un considerent foarte important !)[39]. Iată de ce guvernul sovietic este convins că chiar dacă planul său de reparații ar fi realizat integral, poporului german i s-ar asigura o existență corespunzătoare.

Atît Churchill cît și Roosevelt își pot da seama din cele expuse mai sus că planul sovietic pentru reparații a fost minuțios gîndit și fundamentat pe calcule cît se poate de lucide și realiste.

Churchill declară că, după părerea lui, toate aceste chestiuni trebuie examinate în cadrul comisiei.

Stalin întreabă : unde ?[40]

Churchill spune că trebuie înființată o comisie secretă și că nu trebuie să se publice nimic despre lucrările ei.[41]

Stalin răspunde că nu se va publica nimic despre lucrările comisiei. Dar trebuie să se știe : unde dorește Churchill să se înființeze această comisie ? Aici, la conferință ?[42]

Churchill răspunde că nu e nevoie de aceasta acum. La conferință este necesar să se decidă că trebuie înființată o comisie de reparații, care va examina ulterior pretențiile precum și activele de care va dispune Germania și va stabili de asemenea prioritățile de aplicat la repartizarea lor. Ar fi de dorit ca la stabilirea ordinei de urgență, să se țină seama nu numai de contribuția națiunii respective la cauza victoriei, ci și de suferințele pe care le-a îndurat. Sub aspectul oricăruia din acești indici U.R.S.S. ocupă primul loc. Orice fel de divergențe se vor ivi în comisie vor trebui să fie aplanate de guverne. În ce privește planul rusesc de reparații e nevoie de timp pentru examinarea lui. El nu poate fi adoptat imediat.[43]

Roosevelt declară că comisia de reparații trebuie să fie alcătuită din reprezentanții celor trei puteri.

Churchill sprijină această propunere a lui Roosevelt.

Stalin declară că înființarea unei comisii de reparații la Moscova — lucru cu care toți cei prezenți sînt de acord — este o treabă foarte bună. Dar asta e puțin. Chiar cea mai bună comisie nu va putea face mare lucru, dacă nu va dispune în activita-

---

36) M.B. și M.M. nu înregistrează problema investițiilor aliate în economia germană ; M.B. de exemplu formulează acest aspect astfel : „a spus că trebuie să adauge că politica financiară a Statelor Unite și a Marii Britanii au contribuit la refuzul Germaniei de a plăti" (N.R.R.).

37) M.B. și M.M. nu înregistrează nici fraza lui Maiski, nici notația referitoare la reacția lui Roosevelt și Churchill (N.R.R.).

38) Argumentarea lui Maiski și, îndeosebi, ultimul aliniat nu sînt înregistrate de M.B. și M.M. (N.R.R.).

39) M.B. și M.M. nu reproduc exclamația (N.R.R.).

40) M.B. și M.M. nu consemnează intervenția (N.R.R.).

41) M.B. nu înregistrează intervenția. M.M. o înregistrează (N.R.R.).

42) M.B. nu înregistrează intervenția. M.M. o înregistrează (N.R.R.).

43) M.B. nu înregistrează intervenția (N.R.R.).

tea ei de liniile călăuzitoare cuvenite. De pe acum, la prezenta conferință, trebuie trasate aceste linii călăuzitoare.

El socoate că principiul fundamental al repartiției reparațiilor trebuie să fie următorul : primesc reparații în primul rînd statele care au purtat pe umerii lor povara principală a războiului și au organizat victoria asupra dușmanului. Aceste state sînt U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie. Despăgubiri trebuie să primească nu numai rușii, ci și americanii și englezii și în proporții maxime posibile. Dacă Statele Unite, după cum a spus Roosevelt, nu sînt interesate să primească din Germania mașini sau forță de muncă, se pot găsi alte forme de reparații, mai convenabile, de pildă, materii prime etc. În orice caz, trebuie să se stabilească ferm că au drept la reparații în primul rînd cei care au adus cea mai mare contribuție la zdrobirea dușmanului. Roosevelt și Churchill sînt oare de acord cu aceasta ? [44]

Roosevelt declară că este de acord.

Churchill de asemenea nu obiectează. [45]

Stalin spune apoi că la estimarea activelor de care va dispune Germania pentru plata reparațiilor nu trebuie să se ia ca bază situația actuală, ci să se aibă în vedere resursele de care va dispune Germania după terminarea războiului, cînd întreaga ei populație se va fi întors în țară, iar fabricile și uzinele vor fi început să funcționeze. Atunci Germania va avea mai multe active decît acum și statele despre care a vorbit vor putea conta pe o compensare destul de însemnată a pagubelor suferite. Ar fi bine dacă cei trei miniștri ai afacerilor externe ar sta de vorbă împreună despre toate acestea și ar raporta după aceea conferinței.

Churchill este de acord că conferința trebuie să traseze punctele principale ale directivelor necesare comisiei. [46]

Stalin răspunde că el consideră aceasta just. [47]

Churchill remarcă, mai mult în glumă, că dacă la discutarea problemei reparațiilor s-a arătat cam neconciliant, aceasta se datorează doar faptului că la el acasă există un parlament, există un cabinet. Dacă ele nu vor fi de acord cu ceea ce Churchill a acceptat la conferința din Crimeea, atunci ar putea să-l alunge.

Stalin răspunde pe același ton cu Churchill că asta nu-i chiar așa de simplu : învingătorii nu sînt alungați. [48]

Churchill menționează că cei trei miniștri ai afacerilor externe ar putea să discute mîine problema reparațiilor și să facă apoi un raport conferinței. Lui îi place principiul fiecăruia după nevoi, iar de la Germania după puterile ei. Acest principiu ar trebui pus la baza planului de reparații.

Stalin răspunde că el preferă un alt principiu : fiecăruia după merite. [49]

A TREIA ȘEDINȚĂ ȚINUTĂ ÎN PALATUL LIVADIA 6 FEBRUARIE 1945

LISTA PARTICIPANȚILOR [50]

STATELE UNITE

Președintele **Roosevelt**
Secretarul de Stat **Stettinius**
Amiralul flotei **Leahy**
Dl. **Hopkins**
Dl. **Byrnes**
Dl. **Harriman**
Dl. **Matthews**
Dl. **Hiss**
Dl. **Bohlen**

REGATUL UNIT

Primul Ministru **Churchill**
Ministrul Afacerilor Externe **Eden**
Sir Archibald Clark Kerr
Sir Alexander Cadogan
Sir Edward Bridges
Dl. **Dixon**
Dl. **Wilson**
Maior **Birse**

UNIUNEA SOVIETICĂ

Mareșalul **Stalin**
Comisarul Afacerilor Externe **Molotov**
Dl. **Vîsinski**
Dl. **Maiski**
Dl. **Gusev**
Dl. **Gromîko**
Dl. **Pavlov**

(...) [51] **Roosevelt** declară că astăzi s-ar putea trece la discutarea problemei organizației internaționale de securitate. Roosevelt consideră că sarcina noastră este să se asi-

44) M.B. redă intervenția într-o formă considerabil redusă. M.M. redă în încheierea intervenției următorul fragment : „Nu includ Franța în prima categorie și neîndoielnic Franța nu are de ce să primească reparații din partea noastră. Trebuie să spun, pentru respectarea adevărului, că Franța nu poate fi comparată cu noi. Ea ia parte la război cu opt divizii și cîteva nave. Iugoslavii, ca să nu vorbesc decît de ei, au douăsprezece divizii ; Polonia de la Lublin are 10 divizii, ceea ce este mai mult decît are De Gaulle" (N.R.R.).

45) M.B. nu consemnează intervenția (N.R.R.).

46) M.B. nu consemnează intervenția (N.R.R.).

47) M.B. nu înregistrează această intervenție (N.R.R.).

48) M.B. și M.M. nu consemnează intervenția (N.R.R.).

49) M.B. și M.M. nu consemnează intervenția (N.R.R.).

50) Lista participanților este reprodusă după F.R. pag. 611

51) Înaintea acestei intervenții M.B. consemnează alte cinci intervenții în următoarea or-

gure pacea pentru cel puțin 50 de ani. Întrucît nici el, nici mareșalul Stalin, nici Churchill nu au fost prezenți la Dumbarton Oaks, ar fi indicat ca Stettinius să prezinte un raport în această problemă.

Stettinius declară că, așa cum s-a căzut de acord la Dumbarton Oaks, anumite probleme urmau să fie lăsate deoparte pentru a fi examinate ulterior și rezolvate în viitor. Printre aceste probleme, cea mai importantă este procedura de vot care se va aplica în Consiliul de securitate. Cele trei delegații au discutat amănunțit problema de mai sus la Dumbarton Oaks. De atunci, ea a făcut obiectul unei continue și intense studieri din partea fiecăruia din cele trei guverne.

La 5 decembrie 1944, Președintele a trimis Mareșalului Stalin și Primului Ministru Churchill o propunere prevăzînd ca această problemă să fie soluționată, formulîndu-se după cum urmează, paragraful C, din capitolul VI al propunerilor adoptate la Dumbarton Oaks :

„C. Votul.

1. Fiecare membru al Consiliului de securitate dispune de un vot.

2. Hotărîrile Consiliului de securitate în problemele de procedură se adoptă cu majoritatea de 7 voturi ale membrilor săi.

3. Pentru toate celelalte probleme, hotărîrile Consiliului de securitate se adoptă cu majoritatea de 7 voturi inclusiv voturile concordante ale membrilor permanenți, partea în litigiu abținîndu-se de la vot cînd urmează a fi adoptate hotărîri conform secțiunii A, din capitolul VIII și conform frazei a doua din primul aliniat al secțiunii C din capitolul VIII".

Textul căruia el i-a dat acum citire conține modificări redacționale neînsemnate, introduse potrivit observațiilor sovietice și britanice la textul inițial propus de Președinte.

Propunerea americană este întru totul conformă cu răspunderea specială ce revine marilor puteri pentru menținerea păcii generale. Într-adevăr, propunerea americană reclamă unanimitatea absolută a membrilor permanenți ai Consiliului în toate hotărîrile capitale referitoare la menținerea păcii, inclusiv toate măsurile de constrîngere, economice și militare.

Totodată, propunerea americană recunoaște că este de dorit ca membrii permanenți să facă o declarație directă în sensul că reglementarea pașnică a oricărui litigiu eventual este o problemă care prezintă un interes comun și despre care statele suverane, ce nu sînt membri permanenți, au dreptul să-și expună punctul de vedere fără nici o îngrădire. Dacă nu se va garanta o asemenea libertate de discuție în sînul Consiliului, crearea organizației universale, pe care o dorim cu toții, poate fie serios îngreunată sau deveni chiar cu totul imposibilă. Fără dreptul deplin de a se discuta în mod liber aceste probleme în sînul Consiliului, organizația internațională de securitate, chiar dacă s-ar reuși să fie creată, s-ar deosebi considerabil de ceea ce am avut noi în vedere.

Documentul pe care delegația americană l-a prezentat celorlalte două delegații expune textul tezelor, cărora el, Stettinius le-a dat citire, lista specială a hotărîrilor Consiliului, care potrivit propunerii americane vor necesita necondiționat unanimitate, precum și, separat, lista problemelor (în domeniul litigiilor și al reglementării lor pașnice) asupra cărora orice participant la litigiu trebuie să se abțină de la vot.

Din punctul de vedere al guvernului Statelor Unite problema procedurii de votare implică două elemente importante.

Primul constă în faptul că pentru menținerea păcii generale, despre care a amintit, este necesară unanimitatea membrilor permanenți.

Al doilea constă în faptul că pentru poporul Statelor Unite este excepțional de important să se prevadă echitatea pentru toți membrii organizației.

Sarcina constă în a împăca aceste două elemente principale. Propunerile prezentate mareșalului Stalin și Primului Ministru Churchill la 5 decembrie 1944 de către Președinte dau o soluție rezonabilă și echitabilă și îmbină în mod satisfăcător aceste două elemente.

Roosevelt declară că, după părerea lui, ar fi util dacă Stettinius ar enumera tipurile de hotărîri care se adoptă în Consiliul de securitate pe bază de unanimitate.

— Va urma —

---

dine : Roosevelt, Stettinius, Molotov, Stettinius, Churchill, după care urmează o nouă intervenție a lui Roosevelt a cărei încheiere este reprodusă și în stenograma de o manieră asemănătoare cu cea a stenogramelor americane. Primele trei intervenții se referă la aspecte procedurale și la rezultatele activității comitetului miniștrilor de externe. A patra intervenție (Stettinius) se referă la dorința miniștrilor de externe de a li se acorda un răgaz pentru a dezbate în continuare problema reparațiilor și raporturile zonei franceze cu comisia de control. În intervenția sa, Churchill arată că în ceea ce privește zona franceză, în viitor va spori rolul Franței datorită termenului limitat al prezenței trupelor americane în Europa, anunțat cu o zi înainte de Roosevelt.

Pe urmele lui Sadoveanu la HANUL ANCUȚEI

ALEXANDRU I. GONȚA

Printre legendele descrise cu o măiestrie desăvîrșită de către marele nostru scriitor Mihail Sadoveanu în *Hanul Ancuței* se află și povestea lui *Haralambie*. Preluată dintr-o legendă și povestită într-un volum de schițe literare, tragedia lui Haralambie a ajuns la cunoștința publicului cititor românesc din anul 1928, iar mai tîrziu, prin traducerea lui Yves Auger (*L'Auberge d'Ancoutza*, Paris, 1943), a început să circule și peste hotare.

Legenda, păstrată și astăzi de bătrînii de pe meleagurile moldovene, povestește cum la Curtea domnească din Iași, în epoca fanarioților, au fost înrolați, ca neferi sau arnăuți în garda domnească, doi frați. Unul se numea Haralambie, celălalt Gheorghe. Cel dintîi a rămas simplu ostaș, nefer, cel de-al doilea a devenit ofițer cu gradul de maior-tufecci-basa și comandant al gărzii domnești.

Călugărul Gherman, în gura căruia pune Mihail Sadoveanu povestea de la *Hanul Ancuței*, ar fi fost fiul nelegitim al lui Haralambie, care, rămas orfan după tragica moarte a tatălui său, a ajuns monah la Schitul Durău de sub muntele Ceahlău. Trecînd întîmplător pe la *Hanul Ancuței* în drum spre Iași, unde mergea în pelerinaj la mînăstirea Sf. Haralambie să-și pomenească părintele, el povestește cum Haralambie, în urma unui incident avut la Curte cu un boier sau dregător, și, poate, sătul de viața de ostaș, părăsise de la o vreme meseria armelor și începuse să prade casele marilor boieri și ale negustorilor înstăriți din Iași. Urmărit de autorități, el s-a retras în părțile împădurite ale Moldovei. Acolo, fiind după vreme de ciumă și secetă, a găsit ușor alți nemulțumiți și persecutați, cu care și-a alcătuit o ceată de haiduci. Cu această mică, dar bine organizată trupă, Haralambie lovea uneori curțile boierești de prin sate și chiar Curtea domnească de la Dumbrăveni, împărțind averile la nevoiași. Alteori, mai ales în timpul verii, cutreiera drumurile care duceau spre munte și ațînea calea marilor boieri, ce mergeau în pelerinaj spre mînăstiri, ușurîndu-le bagajele și golindu-le pungile de bani.

Biserica Sf. Haralambie din Iași, zidită de Gheorghe Leondarie

Într-o zi, adunîndu-se divanul domnesc la sfat, a fost pusă în discuție, printre alte treburi ale țării, și aceea a tulburătorilor ordinii sociale și publice. Domnul, fiind supărat mai ales din cauza încălcării Dumbrăvenilor, i-a cerut marelui vornic să aducă, viu sau mort, pe Haralambie.

Înaltul dregător propuse domniei să însărcineze cu prinderea haiducului pe fratele acestuia, Gheorghe, comandantul gărzii domnești, singurul considerat în stare să-l prindă pe căpitanul haiducilor.

Gheorghe, deși primi ordinul cu strîngere de inimă, fiind vorba de urmărirea, prinderea și înaintarea spre judecata scaunului domnesc a propriului și unicului său frate, își alese, totuși, cincizeci din cei mai viteji neferi călări și după cîteva ceasuri porni spre drumurile de munte. Trupa călare adulmecă repede locurile pe unde hălăduia Haralambie, după casele boieresti prădate și, în curînd, începu operația de urmărire. Hăituit în ascunzișurile munților, strîmtorat în raza lui de activitate și obosit, Haralambie fu în cele din urmă înconjurat, împreună cu întreaga sa ceată, în satul Bozieni, din ținutul Neamț, la una din

gazde — mama călugărului povestitor Gherman. După mai multe schimburi de focuri, încercuit și somat să se predea, Haralambie ieși în grădină și descărcă pistolul asupra urmăritorului, care nu era altul decît fratele său Gheorghe. Dar, în timp ce căpetenia haiducilor, vlăguită de nesomn și oboseală își greși ținta, comandantul gărzii domnești, țintaș desăvîrșit, trase în plin și Haralambie se prăbuși la pămînt. Tăind apoi capul fratelui său, Gheorghe îl luă și se prezentă cu el la Curtea domnească. În sala tronului, în prezența întregului Divan, Gheorghe, îngenunchеat în fața Scaunului domnesc, a depus capul fratelui său spunînd : „Măria Ta, am îndeplinit ordinul, am liniștit țara și am adus capul fratelui meu. Dar pentru că mi-ai poruncit de am vărsat sîngele părinților mei care curgea în el, îți depun, o dată cu capul fratelui meu, și armele mele cu care l-am ucis, iar mie să-mi dai voie să mă retrag din oaste și să mă pocăiesc". Scena a fost așa de zguduitoare, încît a plîns întregul Divan și a smuls lacrimi chiar domnului.

Copleșitoare prin natura ei, drama, ai cărei actori au fost cei doi frați, s-a răspîndit repede în popor, intrînd curînd în legendele populare, iar de aici în literatura română.

Dar tragedia din legendă, prin natura ei, reținută de popor și povestită de la o generație la alta, trebuie totuși să pornească de la un eveniment istoric. Zguduit personal de această povestire tragică din curiozitate științifică și din dorința de a afla adevărul istoric, am întreprins cercetări pentru a stabili care este faptul istoric și unde pornește legenda. Și osteneala nu mi-a fost zadarnică. Cercetînd istoricul mînăstirii Sf. Haralambie, am găsit noi dovezi despre ctitorul ei, Gheorghe Leondarie, care din persoană legendară devine istorică. Cine era acest Gheorghe Leondarie ? Ne spune cronicarul Manolachi Drăghici, în *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani* (Iași, 1857, pag. 63—64), care scrie că domnul Moldovei Constantin Ipsilante, (domn între 7 martie 1799 și 28 iunie 1801) a dăruit lui tufecci-basa o moșie „pentru că au împușcat pe frate-său". Acolo s-a retras Gheorghe Leondarie. Părăsindu-și meseria de arnăut și adunîndu-și veniturile, el *a zidit biserica din Iași cu hramul Sfîntului Haralambie la Sărărie, ce se zice și tufecci-basa* (descrisă de N. A. Bogdan, în *Monografia orașului Iași*, 1913, pag. 236, ediția a II-a), *făcîndu-i multe acareturi împrejur pentru purtare de grijă a slujitorilor*. Lăcașul a ars în mai multe rînduri, păstrîndu-se astăzi numai biserica. „Putem dar să venim a crede — adaugă cronicarul — după starea zidurilor însemnate, că o fatalitate se ținea de dînsele necurmat, fiind fondate din prețul sîngelui".

Condica vistieriei domnești din anii 1795—1796 menționează că un Gheorghe era tufecci-basa în acești ani, plecînd la Constantinopol cu un odobaș și 28 neferi, cu garda domnească la mazilirea lui Mihail Constantin Șuțu voievod și venirea în țară a lui Alexandru Calimah voievod.

După un sinodic găsit în arhiva bisericii, s-ar putea spune că construcția acesteia ar fi fost începută în 1797. Majoritatea dovezilor însă confirmă ridicarea ei între anii 1800—1804, după marea dramă. La 19 martie 1805, biserica era gata și Gheorghe Leondarie tufecci-basa cerea domniei să-i aprobe închiderea unei stradele spre a lărgi curtea bisericii. Biserica a fost înzestrată cu trei clopote ; pe unul din clopote se află o inscripție din care se constată că Gheorghe tufecci-basa și, deci, și fratele sau Haralambie, erau fiii lui Leondarie. Urmărit toată viața, ca și Cain, de conștiința sa, pentru crima săvîrșită, el spune că „a înălțat și aceste trei clopote din banii lui, în biserica pe care a ridicat-o cu rîvnă caldă și roagă pe toți cei ce vor auzi dangătul lor, toți cei mici și cei mari să-i spuie cu glas tare «Dumnezeu să-l ierte»" (vezi N. Iorga *Inscripții din bisericile României*, volumul II, București 1908, pag. 120).

După terminarea bisericii, Gheorghe Leondarie a mai trăit încă treizeci de ani. A murit în vara anului 1835 și a fost înhumat, la 27 august, în curtea bisericii.

Prin prezentarea acestor probe documentare s-a putut dovedi că persoanele în jurul cărora s-a format întreaga legendă au existat în realitate și că faptele s-au petrecut aidoma.

Clopot dăruit bisericii Sf. Haralambie de către Gheorghe Leondarie

DIN ISTORICUL ŞCOLII ROMÂNEŞTI DE SOCIOLOGIE

Prof. univ. HENRI H. STAHL

În cercetările sociologice care se practică azi, pe scară largă, în toată lumea, sînt din ce în ce mai des folosite așa-numitele „echipe interdisciplinare", socotite a fi cea mai bună modalitate de organizare a muncii de investigație, singura în stare să asigure o cuprindere exhaustivă a ansamblului de aspecte care se regăsesc în analiza oricărui fenomen social, fie el cît de mărunt.

Nu se știe însă de către toți practicienii acestor tehnici de „team-work" că cel dintîi în lume care a gîndit și realizat asemenea cercetări prin echipe complexe a fost profesorul Dimitrie Gusti (1880-1956). Socotesc de aceea că poate fi util să reconstitui, după amintirile și notele mele, felul în care școala românească de sociologie a reușit să se situeze, în perioada dintre cele două războaie mondiale, în fruntea creatorilor de tehnici de cercetare sociologică, deschizînd în acest domeniu pîrtii pe care astăzi se avîntă — desigur cu mijloace mai complete decît atunci — sociologii din toată lumea.

Cred că în analiza genezei echipelor complexe de cercetare sociologică, sînt cîteva idei prealabile care trebuie scoase în relief.

Ideea integrării ştiinţelor sociale particulare într-o sociologie generală

În anii cînd profesorul Dimitrie Gusti învăța la universitățile germane, prin 1900—1919, științele sociale particulare aveau, toate, tendința de a-și lărgi cîmpul de cercetare, depășind marginile strîmte ale disciplinelor de bază cu dorința de a îmbrățișa, într-o singură explicație deterministă, întreaga viață socială. Se năsteau astfel discipline care nu numai că, interferîndu-se, acopereau două sau mai multe domenii dintr-o dată, dar se și declarau a fi, pur și simplu, „sociologii", adică teorii despre ansamblul vieții sociale.

Cercetînd istoria doctrinelor, se poate astfel constata că sociologia, ca știință autonomă, s-a născut de multiple ori, legată fiind strîns de disciplinele particulare care serveau acestei „sociologii" drept bază de plecare. Toate însă erau acuzate de a fi „parțiale" adică a acorda rol de „cauză" a vieții sociale globale, exclusiv fenomenului care forma obiectul special de cercetare al disciplinei particulare profesată anterior de fiecare din acești sociologi în devenire.

Dacă luăm, de pildă, lucrarea unuia din profesorii lui Dimitrie Gusti, anume „Die Philosophie der Geschichte als Soziologie"[1] a lui Paul Barth, vom constata că acest autor se ridică împotriva tuturor acestor încercări de sociologii „parțiale", tinzînd să le cuprindă, sintetic, într-un singur sistem de filozofie a istoriei, căreia i se acorda titlul de „sociologie". Este suficient a enumera capitolele acestei lucrări pentru a ne da seama de scopul și tendințele ei. Barth analizează pe rînd : sociologia biologică, concepția individualistă a istoriei, concepția etnografică a istoriei, concepția istoriei culturale, concepția politică a istoriei, concepția ideologică a istoriei, concepția economică

[1] Dr. Paul Barth : „Die Philosophie der Geschichte als Soziologie. Erste Teil. Einleitung und Kritiken Übersicht", Leipzig, 1897.

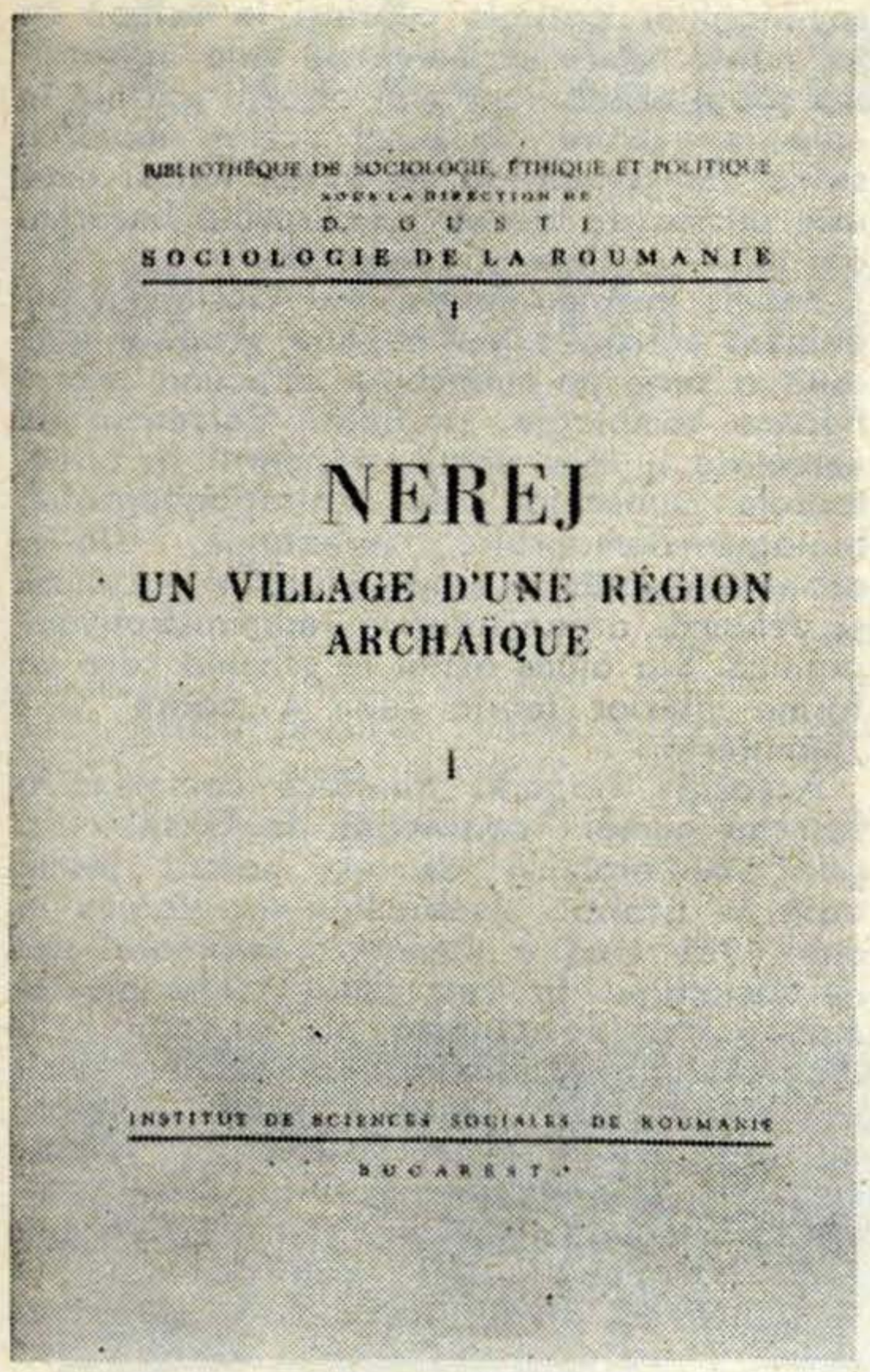

Pagina de titlu a uneia dintre primele lucrări românești de sociologie : „Un sat al unei regiuni arhaice : Nereju"

a istoriei, criticîndu-le pe toate ca fiind unilaterale.

În prima ediție a lucrării sale, Barth, după ce arăta cît de nesatisfăcătoare erau toate aceste „concepții parțiale despre legile societății", abordează în două capitole finale, o concepție proprie, potrivit căreia o viziune științifică a filozofiei istoriei ar fi trebuit să rezulte din sinteza tuturor punctelor de vedere parțiale pînă atunci elaborate, sinteză care, afirma el, era singura cale prin care se putea constitui o „sociologie". Barth făgăduia un al doilea volum al lucrării sale, în care această nouă concepție „sociologică", integralistă, urma să fie expusă sistematic. În edițiile ulterioare însă, aceste două ultime capitole au fost suprimate, Barth nemaifiind poate de acord întru totul cu ele ; cît despre cel de-al doilea volum, acesta nu a mai văzut lumina tiparului. Ne aflăm deci în fața unui cert eșec.

În tot cazul, putem reține faptul că Barth considera sociologia ca o filozofie a istoriei, pe care o concepea „determinist", în sensul afirmației că dezvoltarea societății urma să fie explicată prin coexistența, ca „factori determinanți", a seriei întregi de fenomene analizate de științele sociale particulare. Criticate deci, una cîte una, în pretenția lor de a explica viața socială exclusiv prin factori biologici, personalități istorice, creații etnografice rasiale, creații culturale, activități politice, ideologii sau manifestări economice, aceste sociologii parțiale erau totuși primite în bloc.

Profesorul Dimitrie Gusti a preluat de la Paul Barth acest punct de plecare, constînd într-o prealabilă inventariere critică a disciplinelor sociale particulare, pe care le acuza, de asemenea, a avea în mod nejustificat pretenția de a da naștere unor concepții sociologice de sine stătătoare. Îl anima, ca și pe Barth, dorința de a le cuprinde apoi pe toate, într-o sinteză. Dar Dimitrie Gusti completa seria științelor particulare, cu iz de sociologie, enumerate de Barth, prin preocupările noi ale psihologiei sociale, ale geografiei umane și ale dreptului social.

Ne putem da seama de aceasta, urmărind șirul capitolelor cursurilor de sociologie pe care le-a profesat. Găsim în ele următoarele capitole : sociologia antropogeografică, sociologia biologică, sociologia istorică, sociologia psihologică, sociologia economică, sociologia culturală, sociologia juridică și sociologia politică.

Esențial însă pentru înțelegerea concepției gustiene este că el se mai desparte de Barth și prin faptul că nu mai stabilește o identitate între filozofia istoriei și sociologie, pe temeiul observației că societatea nu este numai un fapt al trecutului, ci și un fapt al contemporanului, al actualului. Ca atare, sînt cu putință două modalități de a se ajunge la cunoașterea legilor sociale : cea a cercetării trecutului și cea a cercetării actualului.

Îmbinarea acestor două idei de bază, adică a încercării de sinteză a tuturor disciplinelor sociale particulare într-o sociologie generală și de aplicare a acestei sinteze în cercetarea actualului, va constitui germenele viitoarei „monografii sociologice".

Ideea verificării experimentale a teoriilor sociologice prin cercetare directă

Barth, reducînd sociologia la o filozofie a istoriei, nu putea, în tentativa lui de a constitui o sociologie, să recurgă la altă cale decît cea a criticii ermeneutice a fiecărei discipline particulare în parte, critică de pură logică, ilustrată doar prin folosirea unui material de a doua mînă, necontrolat și necontrolabil prin cercetare directă.

Aceasta explică de ce încercarea lui a fost menită unui fatal eșec.

Dimpotrivă, Gusti, centrîndu-și atenția asupra societății actuale, avea deschisă în față calea cercetărilor directe.

În îndelungata activitate din timpul studiilor sale în universitățile germane, profesorul Dimitrie Gusti urmase sistematic pe marii maeștri ai tuturor „sociologiilor parțiale" pe atunci existente. Fusese stăruitorul elev al psihologului W. Wundt, al lui Karl Bücher și von Schmoller pentru economie politică, al lui Fr. von Liszt pentru științele juridice, Karl Lamprecht pentru istorie, Fr. Ratzel pentru antropogeografie, F. Paulsen pentru filozofie, Ferdinand Tönnies și Paul Barth pentru ansamblul disciplinelor etnografice și sociologice.

Nefiind deci un specialist al unei singure discipline, ci un polispecialist al tuturor științelor sociale particulare, țelul lui, explicit exprimat încă de la prima sa lecție inaugurală, ținută la Iași în 1910, a fost deci de a elabora o sinteză a tot ceea ce învățase de la maeștrii săi, în forma unui „sistem general de sociologie" care să cuprindă toate sociologiile parțiale, depășindu-le [2].

Dar, spre deosebire de Barth, critica pe care dorea să o facă disciplinelor parțiale nu mai era silită să se mărginească la o simplă operație logică, ci putea deveni o critică „experimentală". Gîndul și l-a exprimat astfel : dacă există mai multe teorii sociologice în rivalitate, fiecare susținîndu-și prioritatea, controversa dintre ele nu poate fi curmată decît prin confruntarea lor cu realitatea însăși, cercetată experimental și interpretată logic.

Cercetări directe efectuate asupra realității sociale, mai fuseseră făcute. Dar ele avuseseră drept scop să ilustreze anume teorii preconcepute și să critice anume stări de lucruri, sau se mărgineau la o „sociografie", simplă descriere a unor situații de fapt, strîngînd, factologic, un material neteoretizat. Nici una din aceste cercetări nu căutase să supună unei verificări suma teoriilor existente, în vederea tranșării experimentale a unor controverse teoretice.

Este hotărîtor să se înțeleagă această poziție a profesorului Gusti pentru a putea analiza just geneza însăși a echipelor interdisciplinare. Căci în adevăr, profesorul Gusti a rațional astfel : dacă sarcina pe care ne-o luăm este de a verifica toate teoriile sociologice parțiale, prin confruntarea lor cu realitatea, atunci mijlocul concret de a efectua această operație este de a organiza o echipă unică, în care să figureze cîte un reprezentant al fiecărei teorii sociologice parțiale. Cercetînd simultan aceeași realitate socială, fiecare din reprezentanții sociologiilor parțiale cuprinși în echipă își va putea aduce argumentele sale în sprijinul propriei teorii și, prin discuții purtate în colectiv, avînd la bază același material strîns în comun, se va putea hotărî care este partea de adevăr care revine fiecăreia din teoriile aflate în competiție.

Practic vorbind, profesorul Gusti și-a organizat echipa experimentală grupînd laolaltă o serie de subechipe, cîte una pentru fiecare sociologie parțială. Colectivul de cercetare a fost, asttel, structurat în următoarele subechipe : de antropogeografie, biologie—demografie, psihologie, istorie, economie politică, drept, filozofie a culturii și tehnică organizatorică administrativă—politică. S-a ajuns astfel la schema care va forma ulterior teoria celor 4 „cadre" și 4 „manifestări".

Această brigadă științifică complexă a fost nu numai concepută de Gusti, ci și pusă în practică de el, pentru prima oară în istoria doctrinelor sociologice în anul 1925, cînd a plecat cu seminarul său de sociologie în cea dintîi campanie de monografie sociologică, cu ajutorul și al unor studenți aparținînd altor facultăți decît cea de Litere și Filozofie. În anii următori, au început a participa la cercetări și specialiști de seamă, profesori ai altor facultăți, activitatea inițială pur seminarială transformîndu-se astfel într-o activitate de cercetare științifică propriu-zisă, ale cărei roade s-au extins apoi pînă la formarea așa-numitei școli de sociologie românească.

Adăugăm o ultimă observație : cercetările interdisciplinare care se practică azi în Occident se deosebesc totuși de tehnicile de cercetare ale școlii românești de sociologie, prin faptul că reprezentanții diverselor discipline care participă la ele lucrează sectar, fiecare potrivit unui plan de lucru independent, rezultatele acestor cercetări urmînd a fi juxtapuse abia în redactarea finală. Le lipsește deci o schemă de organizare a muncii în colectiv, pe măsura celei folosite de noi, care ne propuneam, ca prim țel, menajarea posibilității unei efective colaborări, asigurate în toate fazele cercetării, începînd de la alegerea temei, trecînd prin elaborarea uneltelor de lucru, executarea lucrărilor, pînă la sinteza finală. La acest rezultat se ajungea prin formarea unei echipe unice, membrii ei lucrînd cot la cot și comunicîndu-și pe parcurs rezultatele atinse, în ședințe zilnice de analiză critică a muncii.

Există desigur cîteva încercări, încă timide, făcute de sociologii occidentali pentru a ajunge la formula preconizată și realizată de profesorul Gusti încă de acum 40 de ani. Totuși, nici una din ele nu atinge gradul de maturitate al tehnicilor de cercetare ale școlii românești de sociologie.

---

[2] D. Gusti : „Introducere la cursul de istoria filozofiei grecești, etică și sociologie", București, 1910.

„Coloana cerului“ la români

ROMULUS VULCĂNESCU

Unul dintre monumentele sătești cu un străvechi și original conținut mitologic pentru poporul român a fost „coloana cerului“, denumită și „stîlpul ceresc“.

element mitologic, care, după credința populară, servea de suport central al bolții cerești și, totodată, de simbol al puterii cosmice.

La sfîrșitul comunei primitive în imaginația mito-

cerului și că în frunzișul lui strălucesc necontenit: soarele, luna și stelele, cometele și pulberea căii lactee.

Printr-un proces creator de reducere la esențial și

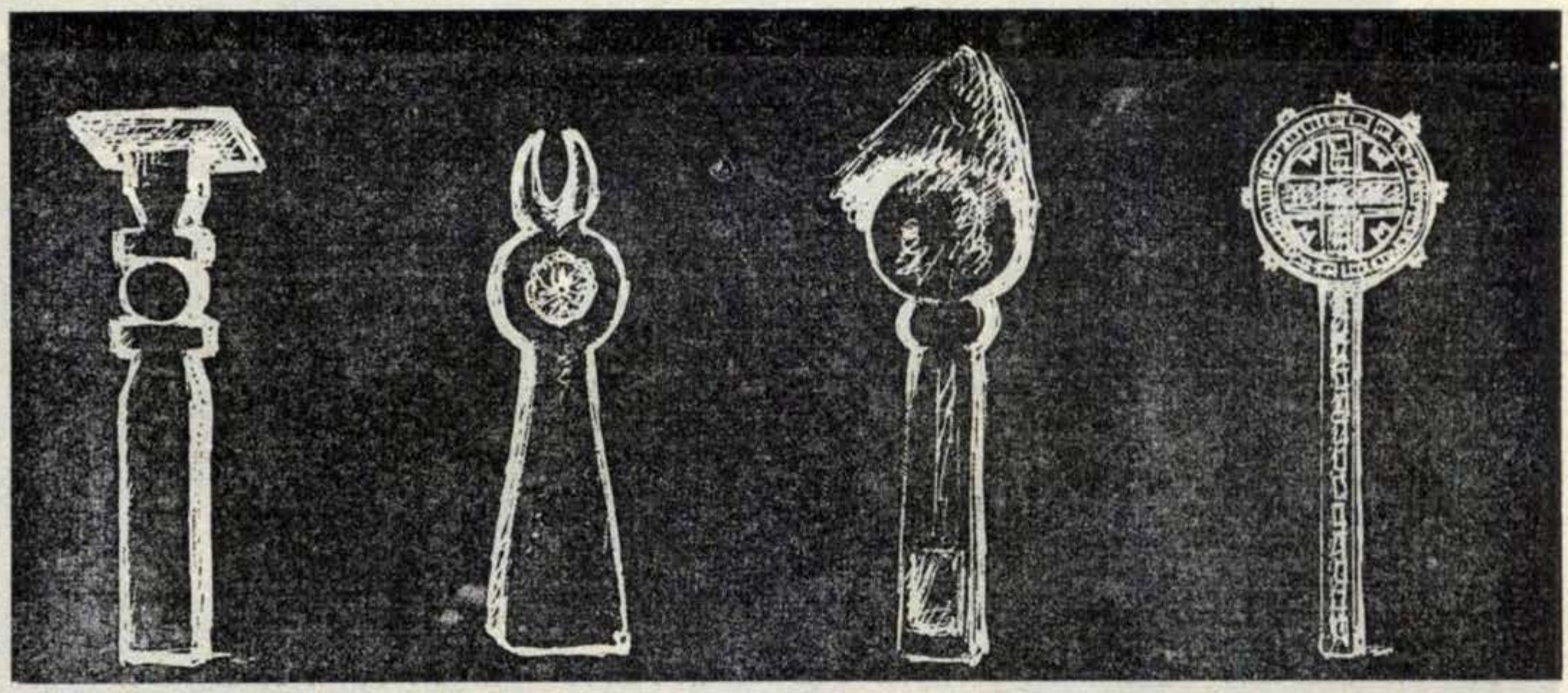

1) arbore cu efigia globulară a soarelui (Banat, 1920) ; 2) cu efigia soarelui și coarnele de consacrație (Moldova, 1920) ; 3) cu efigia soarelui în formă de disc (Oltenia—Gorj, 1920) ; 4) cu efigia soarelui în formă de „roată solară“ (Maramureș, 1930)

Termenul, cunoscut în formularea lui populară din povestirile etiologice de circulație universală despre structura mitică a lumii dinaintea erei noastre, denumește în fapt un monument fantastic în formă de arbore mirific, în formă de trunchi de copac descoronat sau în formă de coloană rudimentară. Fiecare din aceste trei figuri, reprezentau stadii diferite de stilizare morfologică a aceluiași

peică a strămoșilor poporului român — în amestecul încă confuz de credințe și practici mitologice — a predominat cultul arborelui cosmic, atît în forma lui plenară de produs botanic al naturii, cît și în derivatele și succedaneele lui artistice, de trunchi descoronat și de coloană ornamentată, de care am amintit mai înainte. Pe coroana acestui arbore mirific se credea că se sprijină mijlocul

de simplificare a complexului cultural referitor la arborele cosmic, din figurarea lui primară se obține întîi monumentalizarea schemei lui mitice printr-un trunchi de copac descoronat, care își păstrează însă rădăcinile înfipte adînc în sol și, apoi, monumentalizarea simbolului lui într-o coloană ornamentată. Cerul întreg rămîne în aceste ultime două forme de monumentalizare un fel de co-

roană cosmică, ce înconjoară material monumentul propriu-zis sătesc. Cu toate acestea, nu dispare, ci dimpotrivă, se multiplică în împodobirea trunchiului descoronat și a coloanei rudimentare, numărul simbolurilor cerești. Filiațiunea de la arborele cosmic la trunchiul descoronat și de la acesta la coloana cerului se oglindește în paleofolclorul carpato-balcanic, din care cel sud-dunărean prehelenic este mai bine cunoscut, ca și în folclorul contemporan carpato-balcanic. În această privință, poporul român păstrează o bogată arhivă de folclor mitic de cea mai prețioasă valoare.

În reprezentarea artistică monumentală mai recentă a coloanei cerului s-au păstrat elemente cosmogonice transmise prin tradiție ornamentală din figurarea arborelui cosmic. Pe coloana cerului au fost închipuite întîi astrele cerești importante pentru viața omului : soarele, luna și stelele, ca și simbolurile lor zodiacale antropomorfizate și apoi transimbolurile lor echivalente de factură creștină, fapt care a făcut ca, în unele din reprezentările ei monumentale. coloana cerului să fie confundată cu „troița-stîlp", un succedaneu religios al acestui monument mitologic sătesc ancestral.

Formele cele mai răspîndite de monumente sătești de tipul coloanei cerului sînt stîlpii în formă de T, în formă de Y și în formă de ♀ — fiecare din aceste forme simbolizînd o reprezentare diferențiată a aceleiași idei arhitectonice de suport mitic al bolții cerești sau de suport mitic al unui element important al bolții cerești.

Cercetările comparativ-istorice, întîi ale artei primitive și apoi ale celei populare carpato-balcanice pe material nord și sud-dunărean, au scos în evidență o gamă variată de asemenea monumente sătești, în care formule cele mai complexe și mai reprezentative pentru întreaga regiune etnografică din care facem parte, par a fi cele preromânești și românești. Aceste forme arhitectonice relevă în substanța lor unele aspecte importante din instrumentarul străvechii mitologii uraniene locale, care premerge mitologiei dacoromane.

Intuițiile artistice ale lui Constantin Brâncuși în „Coloana infinită" și ale lui Ion Țuculescu în „Stîlpii totemici" merg pe linia acestei tradiții mitologice locale și, numai datorită acestei tradiții mitologice, pe linia unei expresii plastice a creației autentice aderente la realitățile culturale românești. „Coloana infinită", pe de o parte, și „Stîlpii totemici", pe de altă parte, potențializează pe planul artei culte, ajunsă la formele ei cele mai abstracte posibile, străvechea idee artistică populară a unei concrețiuni mitologice de factură ancestrală, fără de care nu se poate concepe reconstituirea mitologiei populare române.

5 6 7 8

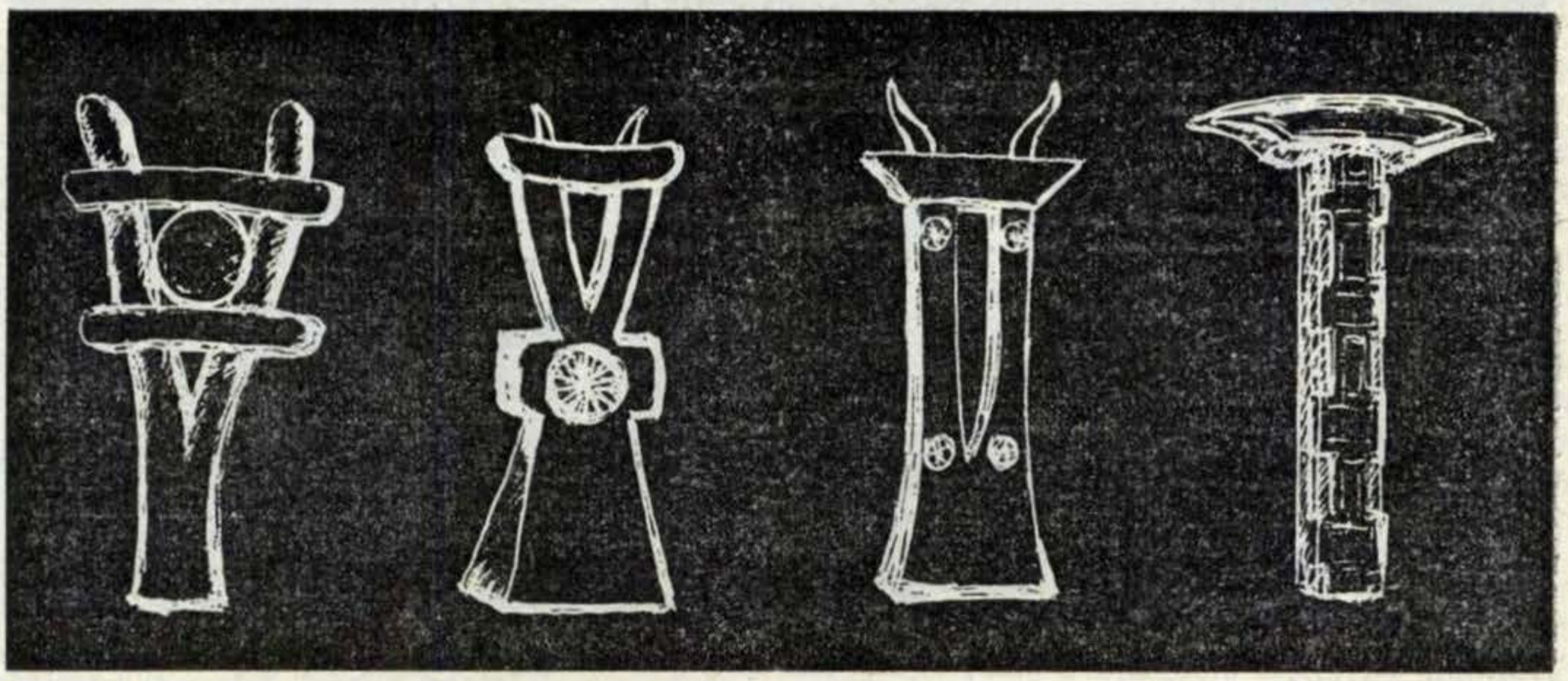

5) arbore descoronat cu disc solar în mijloc (Oltenia — Gorj, 1910) ; 6) simulacru de arbore descoronat cu coarne de consacrație (Moldova, 1910) ; 7) simulacru de arbore descoronat cu coarne de consacrație (Moldova, 1910) ; 8) în formă de teu cu capitelul recurbat (Muntenia — Rîmnicul Sărat, 1920)

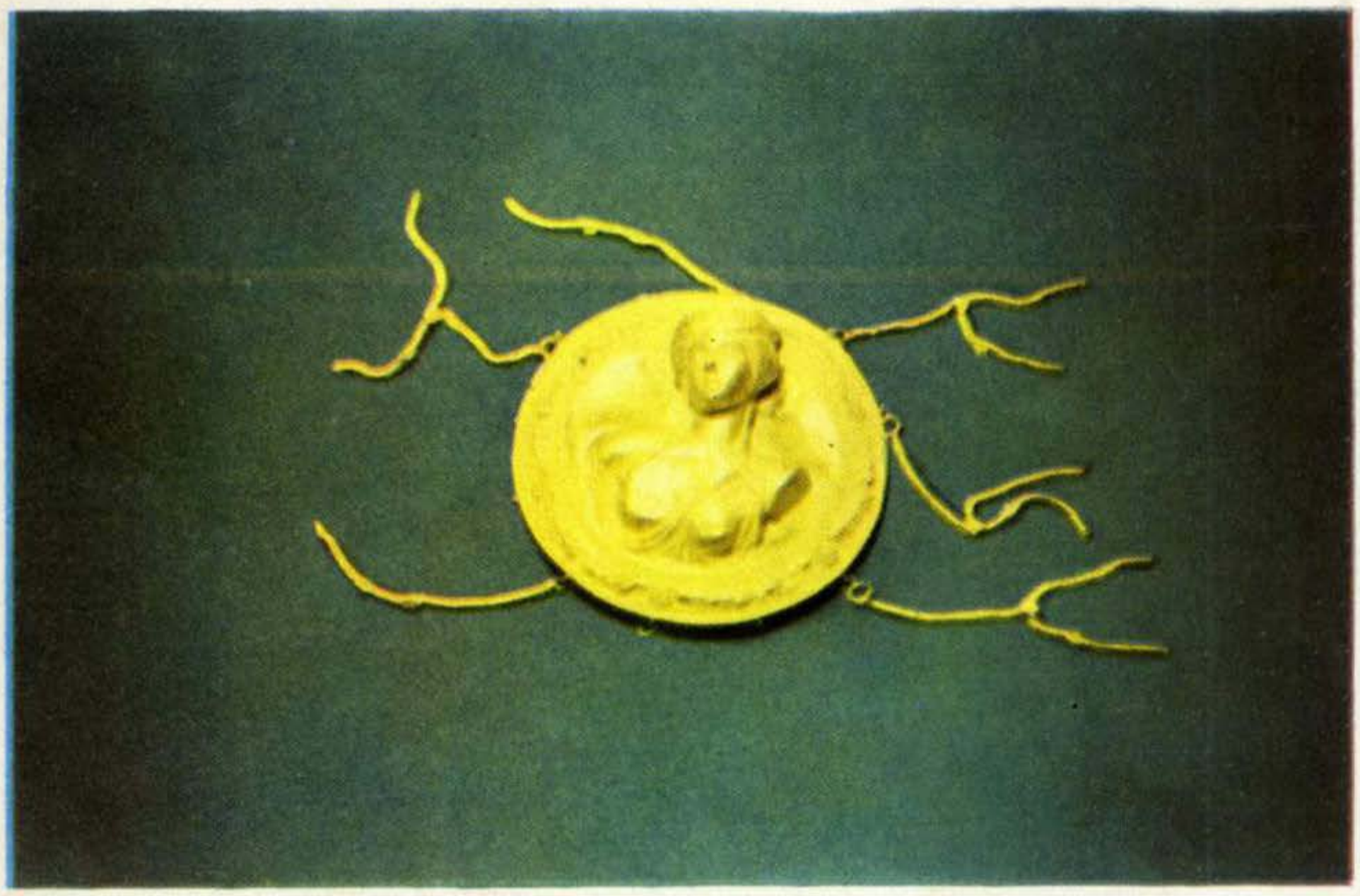

Medalion de aur, mărturie a unei arte rafinate din Callatisul epocii helenistice.

Două din celebrele exemplare de plastică antropomorfă aparţinînd străvechii culturi neolitice Hamangia, înfloritoare pe pămîntul dobrogean în urmă cu cinci milenii.

Una dintre incintele fortificate din sudul Transilvaniei, înălţată în mai multe etape între secolele XIII—XV : Cîlnicul.

„Demn de cei mai vestiți stăpîni", socotea istoricul transilvănean Sulzer la sfîrșitul sec. XVIII Palatul de la Mogoșoaia ridicat de Constantin Brîncoveanu în 1702, în apropierea Capitalei. E poate cel mai grăitor monument al artei sfîrșitului de ev mediu românesc.

Dantela de piatră a coloanelor ce împodobesc loggia și foișoarele Palatului Brîncovenesc de la Mogoșoaia.

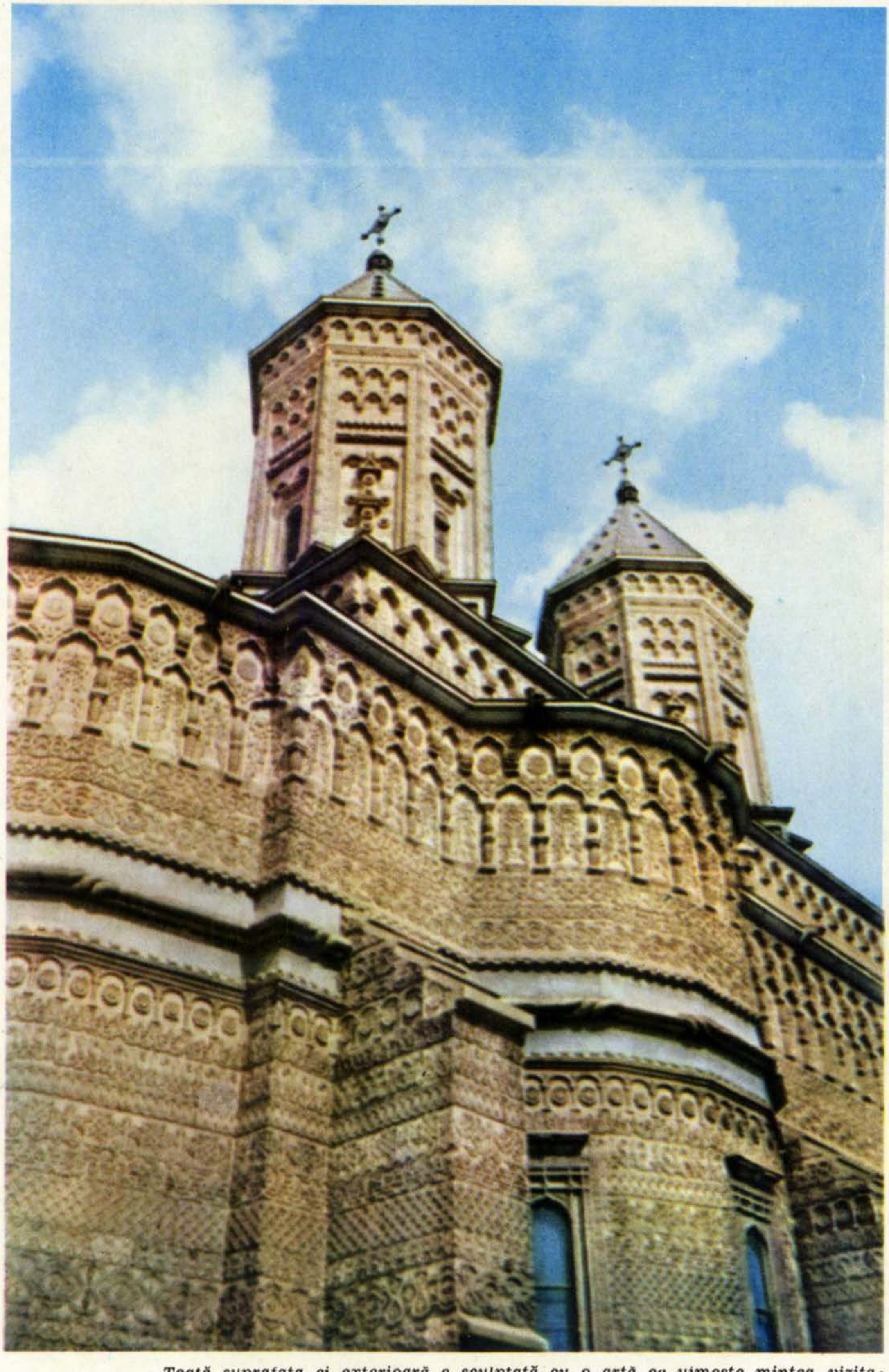

„Toată suprafața ei exterioară e sculptată cu o artă ce uimește mintea vizitatorului". Aceasta e părerea călătorului sirian Paul din Alep despre Biserica Trei Ierarhi înălțată în 1639 de Vasile Lupu în capitala Moldovei.

UNA DIN PROBLEMELE CONTROVERSATE ALE ISTORIEI

SFÎRȘITUL VULTURULUI ÎNLĂNȚUIT PE STÎNCILE DIN SFÎNTA ELENA

Insula Sf. Elena : o stîncă de bazalt verde în mijlocul Atlanticului, la 15 ½° sud de Ecuator, la 2 000 km de țărmul Africii, acoperită cu un sol fertil, cu o bogată vegetație arboricolă întreținută de ploile abundente și de temperatura propice — o medie anuală de 21°, fără să urce mult peste 24° și fără să coboare sub 18°. Suprafața — 122 km². Din Europa, la începutul veacului al XIX-lea, nu se putea ajunge pînă aici decît în 2—3 luni de plutire prin toate furtunile oceanului.

În 1816, un comisar al lui Ludovic al XVIII-lea descria această insulă ca pe „locul cel mai izolat din lume, cel mai *inabordabil*, cel mai dificil de atacat, cel mai sărac, cel mai nesociabil..."

Aici găsise guvernul englez să debarce, la 15 octombrie 1815, de pe bordul fregatei „Northumberland" pe Napoleon I.

Îl însoțeau prea puțini credincioși : mareșalul Bertrand cu soția, generalul conte de Montholon cu soția, generalul Gourgaud și Las Cases cu fiul, cîțiva servitori devotați, între care Marchand și Santini, corsican de origine, ca și împăratul.

Aici a îndurat Napoleon marile dezamăgiri ale nerecunoștinței umane, și mai ales, tot aici s-a certat cu „temnicerii" : amiralul Cockburn, pînă la 14 aprilie 1816, și apoi Hudson Lowe, pînă în mai 1821.

Istoria va vorbi în chip foarte diferit...

Napoleon și infima-i suită încercau să păstreze și pe această insulă, mai strîmtă ca o moșie de nobil decăzut, eticheta și pompa imperială din Tuileries. Nu renunța la titlul de împărat : îl unsese doar... papa însuși. Deși coroana și-a pus-o singur pe cap.

Pentru guvernatorii englezi, prizonierul era doar „generalul Bonaparte". Nici nu i se adresau „maiestate", ci „domnule", pur și simplu.

Hudson Lowe, noul guvernator al insulei, ofițer de carieră, era un om mărunt de statură și mic la suflet : orgolios, pedant, neîndemînatic. O minte îngustă și, ciudat pentru un brit, ușor iritabil. Englezii spuneau despre el : „era sir, dar nu era un gentlemen". Avea un oarecare palmares militar, recoltat cam prin preajma epopeii napoleoniene. Wellington, biruitorul lui Napoleon la Waterloo, deci englez ca și Lowe, îl cunoscuse și-l gratulase cu epitetul gingaș de „imbecil". Și, totuși, ca o ironie a istoriei, pe Hudson Lowe îl trimitea guvernul englez în Sf. Elena să-l păzească pe Napoleon. Să-i intercepteze corespondența, să-l supravegheze pas cu pas. Seara, sentinelele guvernatorului aveau ordin să pătrundă în grădină și să înconjoare casa prizonierului. Iar dacă l-ar fi ispitit cumva evadarea, aveau poruncă să-l arunce în temniță. Cu alte cuvinte, „imbecilul" era trimis să umilească și să scurme toată ulcerația mîndriei jignite, grăbind astfel moartea morală și fizică a acestui genial general și om politic al epocii moderne. Experiența „întoarcerii din Elba" și „zborul vulturului" nu-i lăsau pe guvernanții din Londra să doarmă liniștiți. Totuși, cînd a aflat că Cockburn avea să fie schimbat cu Hudson Lowe, Napoleon a tresărit de bucurie :

— E militar și a făcut războiul. A fost împreună cu Blücher la Waterloo. În afară de asta, a comandat regimente de corsicani și a cunoscut mulți dintre prietenii mei.

Ajuns în Longwood, sir Hudson Lowe a cerut să-și vadă ilustrul prizonier. Dar apele s-au tulburat din primul ceas.

În ținută de paradă, împodobit cu aurării și penaje, în ziua de 16 aprilie, pe o ploaie de toamnă australă, însoțit de ami-

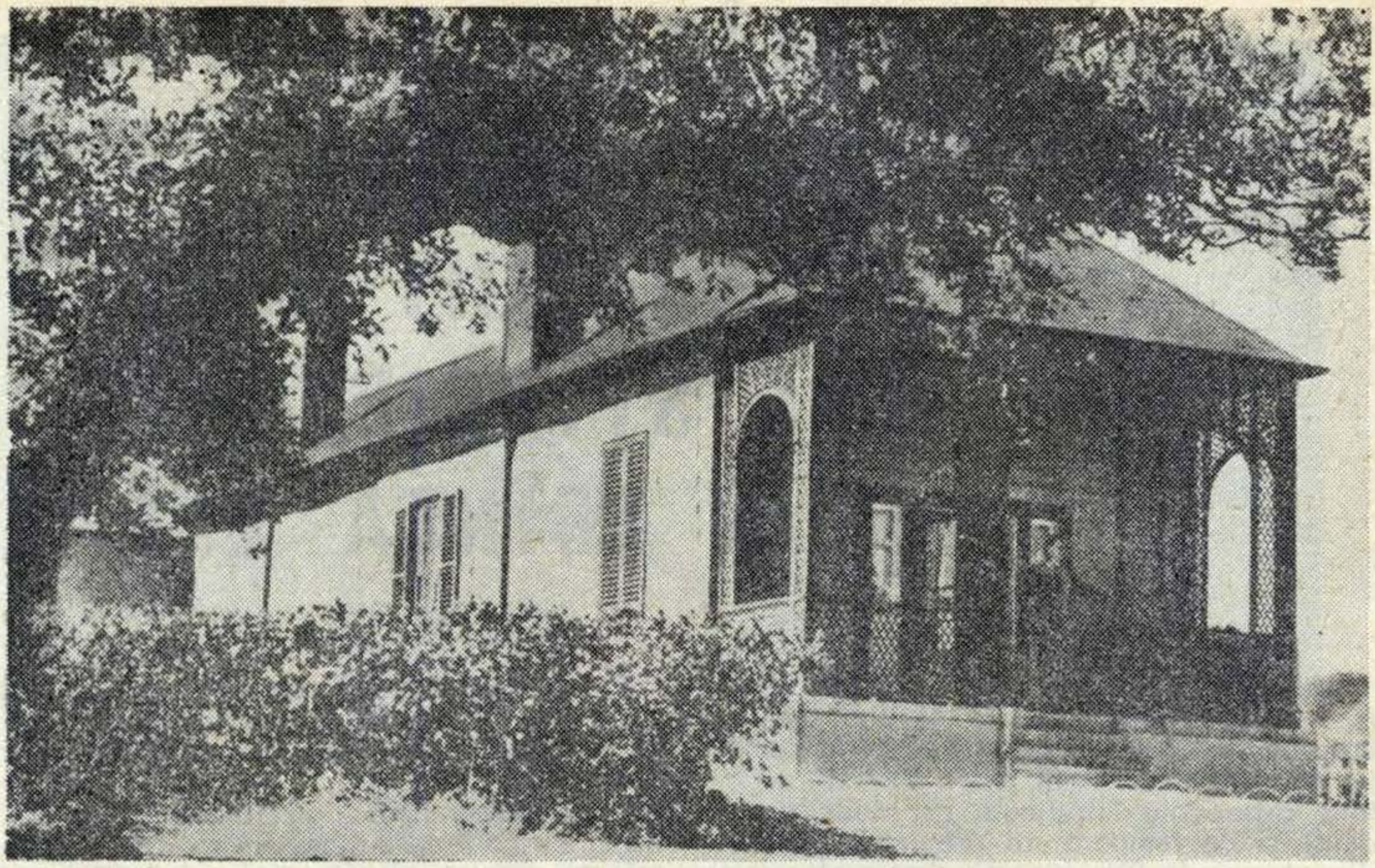

Casa de la Longwood — așa cum este azi.

ralul Cockburn și de un grup impunător de ofițeri, britanici, în uniforme roșii, Lowe l-a rugat pe de Montholon, să-l anunțe „generalului Bonaparte". Marele mareșal Bertrand a venit repede cu răspunsul :

— Maiestatea Sa e suferindă și nu s-a sculat încă.

Aceasta l-a intrigat grozav pe Lowe. A stăruit să fie primit.

— Indispoziția Maiestății Sale, face orice insistență inutilă.

Ce să facă Lowe ? S-a dus în casa „marelui mareșal" Bertrand „să protesteze", în timp ce dîndărătul obloanelor trase, printr-o gaură scobită înadins, prizonierul încerca să descifreze trăsăturile de caracter ale noului său „paznic".

S-a fixat totuși o întrevedere. Dar acum, valetul Noverraz nu i-a îngăduit lui Cockburn să intre la împărat. A fost introdus doar Lowe, singur. A avut loc o discuție despre cunoștințele comune.

— Vă plac corsicanii ? Umblă cu pumnale ! Nu sînt oameni răi ?

— Au pierdut acest obicei, de cînd au intrat în serviciul nostru, a replicat Lowe cu demnitate.

Întrucît noul guvernator a luptat și în Egipt în fruntea lui „Corsican Rangers", Napoleon a adus vorba despre această campanie, regretînd :

— Menou era un om slab. Dacă Kléber ar fi fost acolo, toți ați fi fost făcuți prizonieri !

Apoi, o ultimă întrebare despre vechimea ca militar.

— Douăzecișiopt de ani, a spus Lowe.

— Sînt deci un ostaș mai vechi decît dumneata.

— Istoria va vorbi în chip foarte diferit despre activitatea noastră militară — și-a îngăduit Lowe un compliment.

Împăratul s-a mulțumit să confirme, zîmbind.

După ce a plecat Lowe, aflînd afrontul adus amiralului Cockburn, Napoleon și-a frecat mîinile bucuros și a exclamat :

— Ah ! bunul meu Noverraz, ai avut și tu odată minte... De altfel, amiralul a avut de cîștigat, căci cu siguranță l-ași fi apostrofat față de toți compatrioții săi : i-ași fi reproșat că am fost debarcat la Sf. Elena, ca un ocnaș din Botany-Bay.

Confruntarea

Imitîndu-l pe împărat, suita sa se purta cu cea mai nechibzuită aroganță. Lowe căuta să-i aducă la realitate :

Prizonierul și temnicerul

— Nu vă dați bine seama de situația dumneavoastră ? Vă credeți încă în palatul Tuileries ? Credeți că vă puteți răsti ca Napoleon ? Domnul de Montholon s-a plîns zilele trecute că vinul pe care-l trimite guvernul meu este dintr-acela pe care, în Franța, îl beau doar păturile cele mai de jos ale poporului. Credeți că guvernul meu este ca guvernul vostru ?

Informat de comportarea noului guvernator, Napoleon a interzis anturajului său să semneze textul unei declarații cerute de lordul Bathurst, ministrul de război al Angliei, și a dictat el altul : „Noi, subsemnații, care vrem să rămînem în continuare în serviciul împăratului Napoleon, acceptăm, oricît de groaznică ar fi șederea pe insula Sf. Elena, să rămînem aici, supunîndu-ne restricțiilor, deși injuste și arbitrare, impuse Maiestății Sale și persoanelor aflate în serviciul său".

Hudson Lowe, însă, a respins declarația în care se folosea titlul de împărat. După multe proteste, francezii au semnat, cu chiu cu vai, o declarație, în care prizonierul era numit Napoleon Bonaparte.

Mirat de devotamentul unanim manifestat de suita împăratului, Hudson Lowe a stat personal de vorbă cu servitorii, căutînd să afle dacă nu cumva vreunul din ei a semnat în urma constrîngerii lui Napoleon sau de Montholon.

O treabă josnică, de polițist mărunt, care-l jignea cumplit pe împărat.

Dar Lowe s-a încăpățînat, tot timpul, să-l considere pe împărat doar „generalul Bonaparte", prizonierul Angliei și nimic altceva. Drept răzbunare, la a doua vizită Napoleon și-a permis să-și primească musafirul întins pe o canapea. I-a reproșat cu vehemență :

— Am căutat adăpost într-o țară în care credeam că legea-i atotputernică, la un popor căruia, timp de douăzeci de ani, i-am fost cel mai mare dușman. Iar voi, ce-ați făcut ?...

A sărit de pe canapea și s-a agitat prin cameră, călcînd cu pași mari. Vijelia de afară cutremura casa, iar ploaia biciuia ferestrele.

— Am fost dus în partea cea mai nesănătoasă de pe insulă. Mereu vînt, ceață ! Totul aici e o cumplită plictiseală ! Peisaj dezagreabil, insalubru, fără apă... Un colț de insulă pustie, nelocuit !

Hudson Lowe își scuza guvernul : depune toate eforturile ca să facă situația prizonierului cît mai suportabilă.

— Aceste eforturi se reduc la prea puțin . am rugat să fiu abonat la „Morning Chronicle" și la „Statesman", dar n-am fost abonat. Am cerut cărți, singura mea consolare ; s-au scurs nouă luni și nu le-am primit. Am cerut vești de la fiul meu, de la

soția mea. N-am primit nici un răspuns.

Dar sir Hudson nu înțelegea mare lucru din dezlănțuirea orgoliului napoleonian. Zece zile mai tîrziu, îi comunica noile instrucțiuni ale guvernului englez : „generalul" trebuia să fie văzut în fiecare zi de către un ofițer englez ; în timpul plimbărilor, „generalul" nu putea depăși limitele teritoriale stabilite, fără însoțitori.

— Cînd am aflat de sosirea dumitale — a izbucnit Napoleon — m-am bucurat că am de-a face cu un general, care va ști să mă trateze numai cu măsurile îngăduite de buna-cuviință ! M-am înșelat în mod grosolan. Zici că-mi pui la dispoziție toată insula ca să mă plimb, dar știi prea bine că obligația de a fi însoțit de unul din ofițerii dumitale reduce această ofertă la o simplă bătaie de joc.

Iar mai tîrziu, cînd i s-a adus la cunoștință că Lowe i-a confiscat corespondența pentru că era adresată „împăratului Napoleon", simțindu-și demnitatea cumplit jignită, și-a dat frîu liber mîniei.

Călău sau înger?

Cei mai mulți istorici cred că Lowe era departe de a întruchipa călăul cumplit descris de apologeții lui Napoleon.

Contele de Montholon, care cunoștea bine și concepțiile și temperamentul lui Napoleon, și atmosfera din Sf. Elena, avea dreptate să constate că, în acele condiții, „chiar un înger din cer, dacă ar fi fost guvernatorul insulei Sf. Elena, n-ar fi putut fi pe placul nostru".

Dar Hudson Lowe nu era un înger, ci un ofițeraș mărginit și sec, lipsit de orice subtilitate, de o simplitate și o inconștiență dezarmantă. Îl paraliza răspunderea de paznic în Sf. Elena al omului pe care, douăzeci de ani, nu-l încăpuse Europa. Tremura. Intra în panică pentru orice fleac. Se agita mult și fără nici un folos.

La cîteva zile după ceartă, ca s-o dreagă, a îndrăznit să-l invite la masă pe „generalul Bonaparte".

— Nu răspundem nimic — s-a încruntat Napoleon către Bertrand. E o neghiobie !

— Mi s-a părut cît se poate de firesc, a încercat Lowe să explice, fîstîcit și mai roșu ca uniforma pe care o purta. Treceam chiar peste consemnul pe care-l am, întrucît, acceptînd o invitație la masă, generalul Bonaparte ar fi avut astfel impresia că este liber. O întîlnea pe lady Loudoun..."

Și gafele guvernatorului Hudson Lowe au continuat, agravante. Cînd guvernul englez a trimis materiale de construcție pentru noua casă destinată împăratului, Lowe a grăbit spre Longwood. A intrat în salon și s-a adresat neprotocolar :

— Înainte de a lua vreo hotărîre în privința construcției casei, am vrut să știu dacă vreți să-mi comunicați unele propuneri. „Nu a făcut nici o mișcare și nici nu a răspuns", — a raportat Lowe șefilor săi, descriind momentul întîlnirii.

— Am crezut, domnule, că vreo două sau trei saloane în plus și alte îmbunătățiri făcute casei dumneavoastră actuale — a reluat Hudson Lowe cuvîntul, ca să întrerupă tăcerea penibilă — v-ar fi pe plac și ar putea fi efectuate într-o perioadă de timp mai mică decît construirea unei noi clădiri.

— Cum mă tratezi ? a explodat, furios, Napoleon. Mă insulți invitîndu-mă la masă. Mă insulți spunîndu-mi generalul Bonaparte. Nu sînt generalul Bonaparte ...Sînt împăratul Napoleon. Ai venit oare aici să fi temnicerul, ori călăul meu ?

„În timp ce rostea aceste cuvinte — raporta Lowe, deprins acum cu ieșirile impulsive dar, desigur, studiate ale lui Napoleon — el își mișca brațul înainte și înapoi ; trupul însă îi rămînea nemișcat ; ochii și fizionomia aveau expresia unei persoane care încearcă să intimideze sau să enerveze pe cineva. Nu fără a depune un efort ca să mă stăpînesc, l-am lăsat să vorbească pînă a rămas fără răsuflare. Cînd s-a oprit, am spus :

— Domnule, nu am venit aici ca să fiu insultat, ci ca să discut despre o problemă care vă interesează într-o măsură mai mare decît pe mine. Dacă nu sînteți dispus să discutăm, plec".

Știu că am decăzut...

Roederer, ca și alți memorialiști napoleonieni, vorbesc de tristețea, de melancolia, de tragismul personalității lui Bonaparte. „Oamenii mă plictisesc. Am nevoie de singurătate și de izolare. Onorurile mă agasează. Inima mi-a secat. Gloria e fadă. La 29 de ani, am epuizat totul," scria el într-un moment fericit totuși din vremea campaniei egiptene.

În Sf. Elena a avut destule prilejuri să fie în același timp sătul de oameni și cumplit de singur. Mica lui suită avea sufletul tare mărunțel. Îi cășunau numai supărări. Se invidiau. Se dușmăneau. Se pîrau. Degeaba împăratul le atrăgea atenția :

— Nu mai sînteți decît o mînă de oameni la capătul pămîntului.

Doamna Bertrand prefera să rămînă la ea acasă, decît să cineze cu împăratul. Mai bucuroasă îl vizita pe Hudson Lowe ; o distra mai mult conversația cu „temnicerul", decît cu prizonierul.

— Știu că am decăzut, dar să aflu asta chiar de la oamenii mei ? !... a exclamat Napoleon profund jignit. Cînd cineva nu este atent cu mine aici, la Longwood, mă doare mai mult decît la Paris. De acum înainte voi lua masa la mine, servită de un singur negru.

Influențați de soțiile lor, de Montholon și Bertrand se gîndeau la plecare, încă din 1816. Dacă au rămas, marele mareșal a făcut-o din pudoare, iar marele șambelan din interes.

Cel mai bine tratat la Sf. Elena se pare că a fost Las Cases. Era un om supus, ascultător, cuviincios. Împăratul îi dicta memoriile. Discutau mult împreună. Dar ceilalți din suită îl invidiau amarnic. Gourgaud îl eticheta, în jurnalul său, „iezuitul". Alții l-au calificat drept un arivist și intrigant, care n-ar fi stat în Sf. Elena decît ca să... strîngă material, să-și scrie celebrul *„Le mémorial de Sainte Héléne"*.

După o dospire în invidie și intrigi, în mîncătorii și ofense, în parapon și ambiții ofuscate, în mica suită imperială din Longwood s-a declanșat o adevărată dramă.

În adevăr, nutrind încă iluzia stupidă că se puteau purta ca în vremea cînd erau în palatul Tuilleries, prizonierii exilați, desprinși de realitate, continuau să facă o risipă extravagantă. Servitorii își permiteau chiar să vîndă o parte din alimentele furnizate de Hudson Lowe, ca să-și procure venituri suplimentare. Asta l-a silit pe guvernatorul prob și englez să ordone reducerea rațiilor și micșorarea bruscă a cheltuielilor.

Dar prizonierii, toți, au exploatat, cu destulă dibăcie, asemenea măsuri pripite și arbitrare. Ca să facă față cheltuielilor de întreținere, Napoleon a procedat la o vînzare spectaculoasă a argintăriei proprii. Să afle lumea ce meschin e guvernul londonez cu acela care n-a transformat tabăra de la Boulogne într-o mare invazie în Marea Britanie. Atunci i-au lipsit cele trei zile de ceață. Acum îl avea pe Lowe, „temnicerul", în coastă.

Ultima întîlnire, ultimul afront

Dar toate au dus la ceea ce de mult era inevitabil. În ziua de 16 august 1816, între Bertrand și guvernator, au izbucnit discuții atît de violente, încît marele mareșal a declarat că nu vrea să mai aibă nici o legătură cu Lowe. Cînd guvernatorul s-a repezit la Longwood, să se plîngă lui Napoleon, l-a însoțit și amiralul Malcolm, comandantul forțelor militare de pe insulă. S-au întîlnit în grădină.

Și aici trebuie spus că ofițerii și soldații garnizoanei de pe Sf. Elena, arătau lui Napoleon, fostul dușman de moarte al Angliei, respect și chiar simpatie. Soldații îi trimiteau flori și se rugau de cei din suită să le îngăduie favoarea de a-l privi pe ascuns.

La începutul întrevederii, după relatarea lui Hudson Lowe, Napoleon, a tăcut, îndelung, așa de îndelung încît „am crezut că se hotărîse să nu scoată nici o vorbă". Dar, tot ca de obicei, s-a dezlănțuit vorbind iritat, cu o voce surdă. I-a comunicat rituos, că marele mareșal Bertrand nu voia să mai aibă vreo legătură cu Lowe explicîndu-i :

— A fost mare ofițer al Coroanei, a comandat armata, a luptat în fruntea corpului său de armată împotriva armatei în care te aflai dumneata, în suita statului major, cu grad de colonel. Iar dumneata îi scrii și-i vorbești, așa cum vorbeai caporalilor din rîndurile armatelor corsicane, pe care le-ai comandat și care erau cu toții niște dezertori și niște trădători de țară. Marele mareșal se consideră jignit și nu vrea să mai aibă nici o legătură cu dumneata. Oricare din oamenii mei ar prefera să stea patru zile numai cu pîine și apă, fără să iasă din camera lor, decît să mai discute cu dumneata.

Intimidat, Lowe a încercat să diminueze conflictul. Să-i escamoteze cauzele și asprimea. Să readucă în discuție problema cheltuielilor. Dar Napoleon l-a întrerupt, dojenitor, cu același slogan grandilocvent și grandoman :

— Cît de puțin mă cunoști ! Trupul meu se află în mîinile unor nemernici, dar sufletul mi-i liber. Sînt tot atît de mîndru acum, ca și atunci cînd luptam în fruntea a șase sute de mii de oameni, ca și atunci cînd eram pe tronul meu, cînd numeam regi și împărțeam coroane. Îmi vorbești mereu de instrucțiunile pe care le ai. Nu cred că există vreo instrucțiune care să te oblige să faci ceea ce faci.

Nu s-a putut stăpîni de a-i arunca în față vorbele pe care, cîndva, era bucuros că nu le spusese lui Cockburn :

— Mă tratezi ca pe un criminal de la Botany-Bay... Europa întreagă va afla aceasta !

Lowe s-a străduit să fie calm și să se arate nepăsător :

— Aș fi foarte bucuros dacă toate lucrurile privitoare la comportarea mea ar fi publicate nu numai în ziarele engleze, ci și în toată presa de pe continent.

Dar replica lui Lowe a fost departe de a reuși să potolească furia lui Napoleon :

— Am domnit și știu că există misiuni și instrucțiuni care nu se încredințează decît unor oameni dezonorați. Iar dumitale ți s-a încredințat rolul de călău.

— Mă necinstiți în ochii Europei. Nu merit așa ceva. Am instrucțiuni care îmi...

— Instrucțiunile dumitale ? N-ai decît să le execuți și să mă lași în pace. Dacă nu vrei să ne dai de mîncare, n-ai decît să nu ne dai. Atît timp cît vom fi vecini cu regimentul 53, soldații nu ne vor lăsa să murim de foame.

Napoleon s-a adresat amiralului Malcolm, plîngîndu-se că Lowe, temnicerul, i-a îngreuiat situația, că n-are nici un dram de sensibilitate.

— În schimb soldații regimentului 53 cînd trec prin apropierea mea, mă privesc cu compasiune și plîng. Știți că el, Lowe a reținut o carte care mi-a fost trimisă de un membru al Parlamentului și apoi s-a lăudat de această faptă ?

Și cu un ton din ce în ce mai înalt, mai iritat, a continuat să protesteze că i se spunea „general" și nu împărat, conchizînd cu superbia care nu l-a părăsit nici în ceasul marii mizerii.

— Dar cine v-a dat dreptul să mă despuiați de acest titlu ? Peste cîțiva ani lordul vostru Castlereagh, lordul vostru Bathusst și toți ceilalți, și dumneata care-mi vorbești, veți fi acoperiți de pulberea uitării ; sau dacă vor mai dăinui numele voastre, va fi numai prin ticăloșiile săvîrșite împotriva mea ; în timp ce împăratul Napoleon va rămîne totdeauna, fără îndoială, omul, podoaba istoriei, luceafărul popoarelor civilizate. Batjocora voastră nu mă atinge. Ați cheltuit milioane și cu ce v-ați ales ? Adevărul străbate norii ori cît de groși, el strălucește ca soarele și, ca el, este nepieritor.

S-a repezit apoi direct asupra lui Lowe, batjocoritor cum numai el știa să fie :

— Vrei poate să te mituiesc ? N-am bani. Sînt la prietenii mei. Dar nu pot trimite scrisori să le cer...

Și cînd guvernatorul a făcut un gest de apărare, invectivele au curs potop : ..N-ai comandat niciodată vreo armată. N-ai fost niciodată mai mult decît scribul unui stat major. Am crezut că am să fiu bine tratat la englezi, dar dumneata nu ești un englez".

— Mă faceți să zîmbesc, domnule, — a cutezat „temnicerul" să fie guvernator ; dar n-a nimerit tonul, nu l-au ținut nervii și s-a trezit vorbind ofensat și furios : Părerea greșită pe care v-ați format-o despre caracterul meu și asprimea manierelor dumneavoastră, stîrnesc mila mea. Bună ziua !...

Uluit de violența scenei, amiralul Malcolm și-a scos pălăria, s-a înclinat și și-a urmat șeful.

În urmă, împăratul recunoștea, cu sinceritate, spun memorialiștii, că s-a purtat foarte urît cu sir Hudson.

— Nu trebuie să-l mai văd niciodată pe acest ofițer, din pricina lui mă enervez. Și asta nu-i de demnitatea mea. Îmi scapă din gură cuvinte care ar fi fost de neiertat la Tuilleries. Am o singură scuză : mă aflu în mîinile lui și sub puterea lui.

Și s-a ținut de cuvînt.

În acea zi de 16 august 1816 își jucase ultima „comedie".

Totuși, în cei patru ani și nouă luni cît a mai trăit Napoleon, arată aceiași martori, n-a trecut nici o săptămînă în care „temnicerul" să nu-și fi chinuit prizonierul și fără ca prizonierul să nu facă tot ce-i stătea în putință ca să fie chinuit.

Judecata multor contemporani se arăta foarte aspră cu sir Hudson Lowe.

„Cu greu ne putem închipui, scria austriacul Sturmer, cum au putut miniștrii englezi să manifeste o asemenea slăbiciune pentru un om ca ăsta. Dacă nu era nevoie decît de un simplu temnicer, se putea găsi foarte ușor. Dar dacă națiunea britanică pune oarecare preț pe judecata Istoriei, nu se putea face o alegere mai proastă".

Încetul cu încetul, suita împăratului s-a destrămat. Printre cei dintîi a plecat Las Cases, ducînd cu el comoara „Memorialului".

Napoleon a rămas cu desăvîrșire singur, în insula de bazalt de un verde sumbru, în ceață și furtună tropicală. Se gîndea adesea la fiul lui, cel pe care istoria l-a numit Napoleon al II-lea, deși n-a urcat niciodată pe un tron. Gîndindu-se la el și-l imagina domnind „cu sprijinul maselor", într-o republică sau o monarhie „populară". Îl vizita, cîte o dată mica Betsy, fetița unui antreprenor englez de pe insulă. Ea îi spunea tot felul de copilării, iar el voia s-o învețe limba franceză. Într-o zi, însă, Betsy l-a întrebat :

— E adevărat că dumneata mănînci oameni ?

Doctorul O'Meara relatează că Napoleon a continuat să regrete :

— Am plătit scump părerea romanescă și cavalerească pe care mi-am format-o despre voi, domnilor englezi.

Guvernatorul Hudson Lowe nu l-a mai putut vedea pe Împărat, decît cînd se afla întins, fără suflare, pe acel mic pat de fier purtat cu dînsul în toate campaniile. În acel moment funebru, guvernatorul insulei Sf. Elena și-a confecționat o poză de om mărinimos și-a grăit ca în fața istoriei înseși :

— Da, domnilor, a fost cel mai mare dușman al Angliei și al meu personal ; dar îi iert totul. La moartea unui om atît de mare nu poți simți decît o durere profundă și profunde regrete.

Napoleon putea fi un „comediante", un „actor" care-și confecționa și-și juca rolul în fața istoriei. Dar nu putea fi un ipocrit. Napoleon era sincer pentru că juca rolul lui Napoleon. Iar cine căuta să-l imite, cădea în jalnica impostură. De aceea istoria a trebuit să-i dea dreptate lui Wellington : temnicerul lui Napoleon din Sf. Elena a fost un imbecil.

Dar cum ar fi putut fi Napoleon ceea ce a fost, fără contemporanii lui, celebri întru genialitate și întru imbecilitate, în același timp ?

Acest reportaj istoric se întemeiază pe „Le Mémorial de Sainte Hélène" a lui Las Cases, pe memoriile lui Roderer, ale lui Gourgand, ale d-nei de Rémmsat, ale doctorului O'Meara, pe lucrarea lui G. Laco-Gayet „Les mérveilles de l'Epopée napoléonienne" și pe un articol semnat de André Castelot, din revista „Historia", nr. 234 din 1966.

ARTA ALBĂ ȘI IZOTOPII RADIOACTIVI

Ing. GEBHARD BLÜCHER

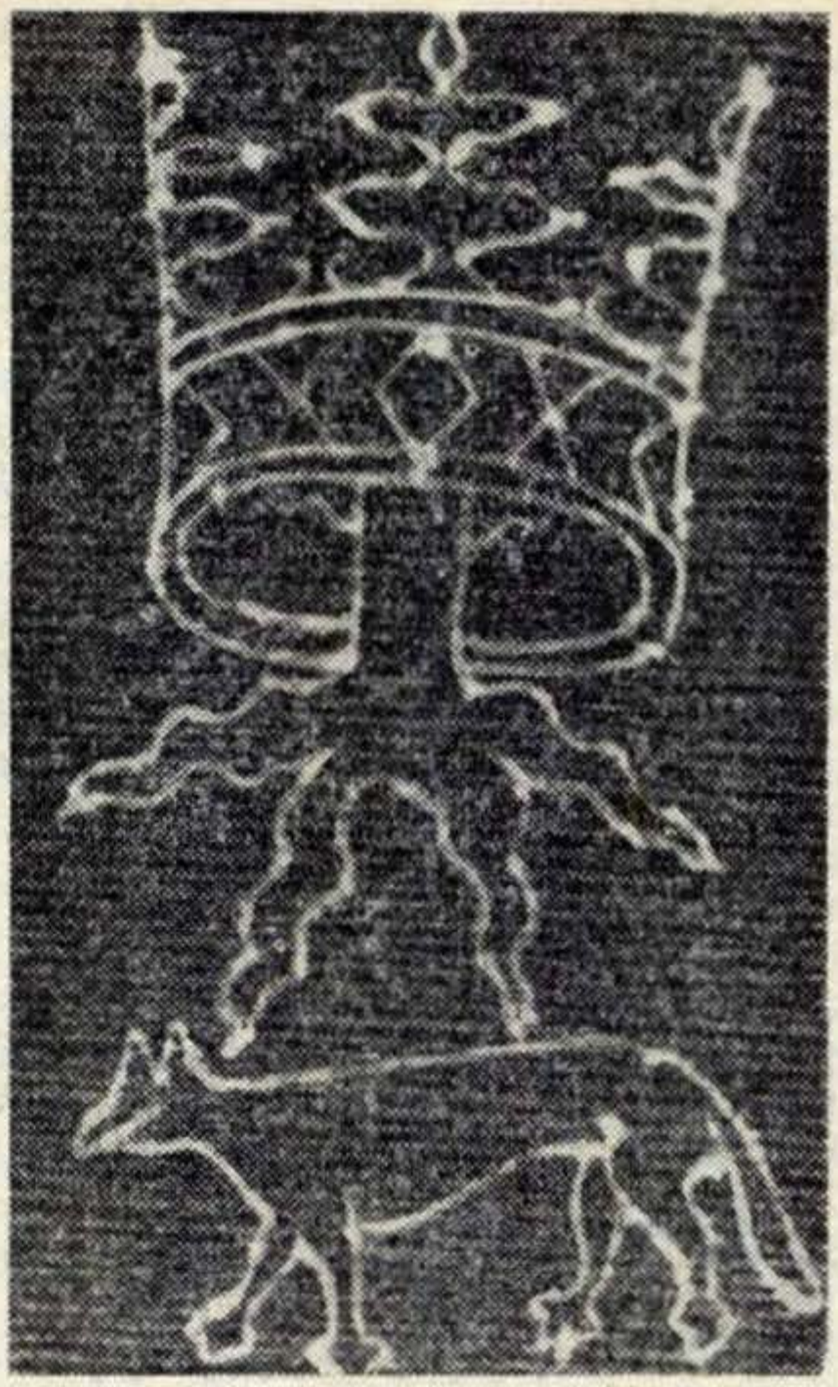

Primul filigran folosit de moara de hîrtie din Braşov (1546—1547)

Materialele de scris constituie suportul celor mai variate manifestări ale civilizaţiei umane. O istorie îndelungată şi variată au materialele de scris de origine vegetală. Precursorii hîrtiei, frunzele de palmier şi papirusul egiptean de pildă au structura unui ţesut natural. Spre deosebire de aceste materiale, hîrtia reprezintă un produs mai fin, mai uniform, obţinut prin prepararea unui ţesut artificial, a unei „pîsle" din fibre vegetale obţinute prin destrămarea materiilor prime. Inventarea în anul 105 e. n. a procedeului de fabricare manuală a hîrtiei se atribuie chinezului Tsai Lun. După anul 751 prepararea hîrtiei este cunoscută de arabi, de la care aceste cunoştinţe ajung în Italia şi Spania în secolele XI—XII. In anul 1276 este dovedită fabricarea hîrtiei la Fabiano (Italia), răspîndindu-se în următoarele secole în toată Europa. Umanismul şi tendinţele de reformare sînt greu de conceput fără „arta neagră", tiparul, bazat pe „arta albă", adică fabricarea hîrtiei.

Hîrtia europeană, spre deosebire de hîrtia chineză, japoneză şi arabă poartă de la început insigna provenienţei sale, filigranul. Răspîndirea în întreaga Europă a obiceiului de a marca originea hîrtiei cu ajutorul filigranului mărturiseşte un fapt caracteristic evului mediu tîrziu şi Renaşterii — tendinţa de individualizare, manifestată şi în semnarea picturilor şi gravurilor sau ştampilarea obiectelor de aur, argint, cositor, porţelan.

Hîrtia se fabrica în Europa medievală din cîrpe adunate de „colecţionarii de zdrenţe", care cu ajutorul unor mori cu ciocane de lemn acţionate de forţa apei erau zdrobite şi transformate într-o pastă fibroasă în suspensie apoasă. De la acest procedeu provine termenul de „moară de hîrtie". Faza cea mai importantă în producerea hîrtiei urma imediat prin scoaterea manuală a unui strat de pastă de hîrtie din cadă cu ajutorul unei site speciale denumită formă de hîrtie, prin ale cărei goluri se scurgea apa, pasta depunîndu-se pe sită într-un strat încă moale şi umed. În acest strat se imprima forma filigranului datorită unei figurine confecţionate din sîrmă şi cusută pe sită, care determina o transparenţă mărită în locul respectiv. Filigranul astfel obţinut nu stînjenea folosirea hîrtiei, devenind vizibil ca figură deschisă pe fond închis dacă hîrtia era privită în contralumină.

Dat fiind faptul că formele de hîrtie se uzau repede, împreună cu ele se schimbau şi filigranele după 1—2 ani de folosire. Pe de altă parte, deoarece în faza principală de fabricare a hîrtiei lucrau doi oameni, unul scoţînd pasta cu sita, iar celălalt desprinzînd stratul format, se foloseau concomitent două forme, fiecare avînd de obicei acelaşi filigran, însă în variante distincte prin mici modificări. Astfel, în tipărituri găsim de obicei două variante ale aceluiaşi tip de filigran aproximativ în acelaşi număr. Mori de hîrtie de amploare mai mare foloseau 2—3 căzi, şi, ca urmare, în acelaşi lot de hîrtie apar 4—6 variante de filigrane. Mai multe perechi de filigrane găsite alternativ în aceeaşi tipăritură

pot indica însă şi alternanţa filigranelor prin schimbarea sitelor folosite.

Avînd în vedere aceste particularităţi în fabricarea hîrtiei şi ţinînd cont de numărul mereu crescînd de mori de hîrtie datorat necesarului de hîrtie, asistăm la un număr extrem de mare de filigrane folosite, comparabil cu cel al timbrelor poştale. Ca şi filatelia, s-a dezvoltat filigranologia, care se ocupă cu colecţionarea hîrtiilor cu diferite filigrane sau a copiilor de filigrane obţinute prin diferite procedee. Colecţionarul de filigrane poate găsi tot atîtea satisfacţii ca şi filatelistul. În afară de aceste aspecte, filigranologia oferă însă şi date ştiinţifice valoroase cu privire la istoria hîrtiei şi poate fi aplicată în datarea manuscriselor şi tipăriturilor vechi, dovedind astfel autenticitatea actelor sau declarînd uneori falsificarea lor.

Înţelegînd importanţa filigranelor, încă din anul 1708 apar primele reproduceri de filigrane, culminînd în secolul nostru în publicaţiile voluminoase, cum ar fi „Les Filigranes" editată de Ch. M. Briquet în 1907, colecţie începînd cu anul 1282, din care se cunoaşte primul filigran, terminînd cu anul 1600 şi cuprinzînd peste 16 000 de filigrane. Datorită faptului că după acest an, pînă la introducerea procedeului industrial de fabricare a hîrtiei pe bază de celuloză în secolul al XIX-lea, numărul de filigrane a devenit uriaş, nu s-a mai putut publica pînă astăzi o colecţie completă.

În ultimul deceniu au apărut reeditări ale colecţiilor mai importante, precum şi monografii cuprinzînd filigranele unor ţări sau regiuni în seria „Monumenta chartae papyraceae historiam illustrantia" editată la Hilversum-Olanda de Societatea internaţională a istoricilor hîrtiei.

În aceste publicaţii, filigranele apar de obicei copiate cu mîna pe hîrtie de calc, reproducînd în linii mari forma filigranului. Metoda fiind legată de dexteritatea executantului, copiile obţinute astfel nu pot reda cu fidelitate toate amănuntele necesare unei datări precise. Reproducerea fotografică se poate aplica cu succes numai la hîrtii nefolosite. Singura posibilitate de a evita reproducerea scrisului sau tiparului, obţinînd numai filigranul, este „radiografierea" hîrtiei cu radiaţii potrivite, cum le oferă în epoca noastră unii izotopi radioactivi preparaţi pe cale artificială în reactorul nuclear. Radiaţiile nucleare fiind absorbite de materie, diferenţa de grosime a hîrtiei cu filigran determină o absorbţie diferită, iar scrisul şi tiparul avînd o grosime neglijabilă, practic nu modifică radiaţia. Alegînd un izotop cu radiaţia potrivită, suficient absorbită de un strat de hîrtie, cum ar fi de pildă radiaţia β a calciului-45, se pot obţine reproduceri fidele ale filigranelor, inclusiv structura hîrtiei analizate, adică imaginea sitei folosite. Această metodă a fost folosită pentru prima dată de un colectiv de cercetători din Leningrad, obţinînd rezultate încurajatoare. Metoda a fost reprodusă şi modificată la Laboratorul de medicină nucleară din Braşov în scopul studierii hîrtiei braşovene din secolul al XVI-lea.

Moara de hîrtie de la Braşov, întemeiată în 1546, este prima de pe teritoriul ţării noastre. Întemeierea timpurie a morii braşovene se datorează, cum am arătat mai înainte, tendinţelor epocii, care au culminat în activitatea cunoscutului umanist Johannes Honterus. Activitatea multilaterală a acestui om de ştiinţă, care a fondat liceul ce-i poartă numele şi care a tipărit la Braşov, începînd din anul 1535, manuale şcolare, publicaţii ştiinţifice şi reformatoare, a făcut ca necesarul de hîrtie să crească în aşa măsură, încît înfiinţarea unei mori să devină rentabilă. Doi cetăţeni bogaţi ai oraşului, Hans Fuchs şi Johann Benckner s-au asociat pentru a înfiinţa moara de hîrtie, aducînd un meşter cu numele de Hans Früh (Frue) „polacul". La 7 martie 1546, cu ocazia prezentării primei hîrtii produse, meşterul a primit o recompensă de 2 florini din partea conducerii oraşului. Preţul hîrtiei a scăzut brusc, de la 2 florini cît costau 500 coli hîrtie din import, la 1 florin şi 12—15 aşpri pentru hîrtia indigenă. Ţinînd cont de faptul că pe vremea aceea o pereche de cizme costa un florin, se înţelege uşor că hîrtia braşoveană şi-a cîştigat repede piaţa, fiind comercializată în toate cele trei ţări româneşti, precum şi în Ungaria. Mult timp mai tîrziu, chiar după înfiinţarea morilor de hîrtie de la Cluj (1563) şi Sibiu (1573), consumatorul principal de hîrtie, cancelaria principelui Transilvaniei, foloseşte în mod constant şi preponderent hîrtia braşoveană. Astfel, nu este de mirare că activitatea tipografică în limba slavonă şi română se dezvoltă la Braşov. Numărul mare de peste 20 de titluri cunoscute astăzi şi tipărite de diaconul Coresi, dintre care numai 2—3 au apărut în alte localităţi, justifică această părere.

Multe tipărituri coresiene existînd numai ca fragmente, fără să li se cunoască anul ediţiei, se impune necesitatea studierii filigranelor braşovene din această perioadă, pentru a găsi puncte de sprijin în vederea datărilor. Părerile despre valoarea filigranelor pentru datări sînt împărţite. Avînd la îndemînă o metodă precisă a reproducerii lor, indispensabilă studiului amănunţit, ne-am propus alcătuirea unui repertoriu cît mai complet al filigranelor braşovene pentru perioada 1546—1600, anul cînd s-a distrus prima moară de hîrtie. Lucrările la acest repertoriu fiind destul de avansate — pînă acum am depistat peste 50 de perechi de forme, adică cîrca o pereche pe an — am ajuns la concluzia că datele filigranologice vor avea o importanţă mare pentru datările ulterioare.

Astfel, utilizarea mijloacelor oferite de tehnica modernă va aduce contribuţii valoroase şi în cercetările bibliografice.

O FÎNTÎNĂ ROMANĂ ÎN DACIA

Prof. univ. dr. docent
DUMITRU TUDOR

Problema alimentării cu apă a oraşelor antice a preocupat deopotrivă pe mulţi tehnicieni, legiuitori, comandanţi, împăraţi şi gînditori din lumea greacă şi romană. Legile lui Solon acordau o atenţie deosebită fîntînilor publice din Atena (Clepsydra, Callirrhoe ş.a.), dotate cu instalaţii speciale, cu monumente cu caracter religios şi puse sub protecţia Nympheelor. La plecare, călătorului grec i se adresau cuvintele : „Drum bun, apă proaspătă". Filozoful Aristotel era preocupat de problema asigurării apei igienice în aglomeraţiile urbane.

În antichitate, romanii au cunoscut cel mai mare consum de apă necesară gospodăriilor, băilor publice sau particulare, grădinilor, nimfeelor etc. În lucrarea sa despre arhitectură, Vitruviu ne-a lăsat şase capitole (VIII, 1—6) cu indicaţii tehnice privitoare la descoperirea şi folosirea apei potabile. Recomandările acestui arhitect din vremea lui Augustus privesc mai ales Roma, unde consumul de apă ajunsese (începutul secolului al II-lea e.n.) la 540 litri zilnic pe cap de locuitor. Unele provincii ale imperiului, cu o slabă reţea hidrografică, au construit uriaşe apeducte pentru transportul apei. Lugdunum (Lyon) se alimenta cu apă potabilă printr-un apeduct lung de 50 km, iar Cartagina romană îşi construise şi ea unul, cu o lungime de 132 km.

Pe teritoriul ţării noastre, numai oraşele greceşti de pe ţărmul mării (Histria, Tomis, Callatis) au dus lipsa apei bune de băut, ceea ce le-a silit să-şi construiască apeducte subterane, prin care să capteze izvoare din interiorul Dobrogei. Dacia romană, dotată de la natură cu o bogată reţea hidrografică, a fost mai puţin preocupată de atare problemă. Cîteva oraşe ale ei, ca Sarmizegetusa şi Romula, avînd izvoare mai slabe ca debit şi cu apă sălcie, şi-au zidit modeste apeducte subterane a căror lungime nu a depăşit 5 km.

Sucidava (comuna Celei, raionul Corabia), situată pe malul Dunării, posedă la o mică adîncime o puternică pînză de apă curată şi rece, filtrată prin nisipurile şi pietrişurile aluvionare de sub pătura de loess. Săpăturile arheologice din ultimii 30 de ani au descoperit pînă acum cinci puţuri antice săpate acolo de romani. Numai cetăţuia romano-bizantină a Sucidavei, ridicată pe o terasă înaltă, nu şi-a putut săpa fîntîni în interior. Ca să nu ducă lipsă de apă în timpul asediilor, garnizoana folosea o fîntînă secretă, din afara zidurilor, la care se ajungea printr-un gang acoperit cu pămînt (împreună cu izvorul captat).

Lucrările arheologice de acum trei ani au descoperit în interiorul oraşului Sucidava o veche fîntînă romană părăsită şi înfundată,

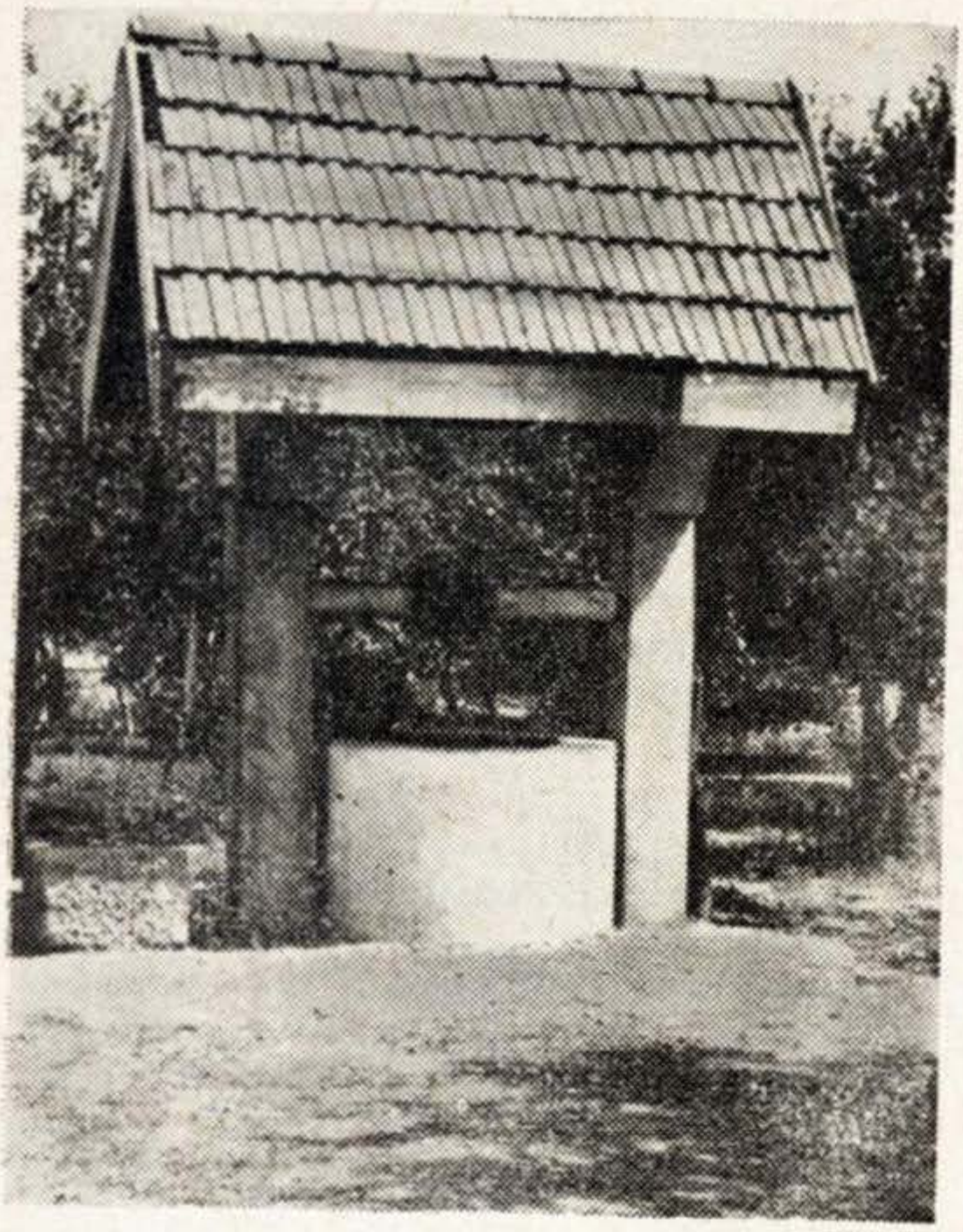

Restaurată, fîntîna este şi astăzi folosită...

situată la 25 m spre miazăzi faţă de clădirea actualei şcoli generale din Celei, exact în acelaşi loc unde şcoala din Celei proiectase săparea unui puţ pentru elevii săi.

Fîntîna romană descoperită în 1964 a fost tot un puţ (*puteus*) asemănător în ceea ce priveşte construcţia şi modul de funcţionare cu cele de azi. El avea o adîncime de 15 m şi o formă circulară. Se zidise în întregime din cărămidă turnată într-o formă specială. Numai partea superioară a lui (pe o înălţime de 2 m) fusese distrusă cu timpul. Puţul are diametrul de 1,16 m, deschiderea gurii de 0,84 m şi zidul inelar gros de 0,16 m. Cărămizile din care se zidise peretele său au o formă trapezoidală, cu bazele arcuite, sînt lungi de 0,220 şi 0,260 m, late de 0,140 m şi groase de 0,055 m. Cu 13 atari cărămizi bine arse se realiza un inel complet, din zid, iar pe un metru înălţime se foloseau 18 rînduri de cărămizi.

În timpul lucrărilor de golire a acestui puţ roman, s-au găsit o serie de materiale arheologice în pămîntul şi dărîmăturile cu care fusese înfundat. Din punct de vedere cronologic, cele mai importante rămîn resturile ceramice şi monedele care datează din secolele II şi III e.n. Puţul fusese construit în prima jumătate a secolului II e.n., după cum o indică o monedă de la împăratul Marcus Aurelius, lîngă şoseaua romană care părăsea poarta sudică a oraşului roman şi pornea în sus, pe malul Dunării. Săpăturile arheologice din această zonă au dovedit că aici s-au aşezat primii colonişti romani la Sucidava, în interiorul unui fost castru de pămînt ce fusese folosit pentru cantonarea provizorie a armatei romane care pornise pe Olt în al doilea război al lui Traian cu Decebal. Este foarte probabil ca puţul să fi fost construit de soldaţi şi folosit mai tîrziu de către populaţia civilă.

Buna stare de conservare a fîntînii şi nevoia de apă a şcolii din Celei au impus restaurarea şi darea în folosinţă a ei. Pe cît a fost posibil, această refacere a avut în vedere elementele vechii construcţii. Gura îngustă a fîntînii permitea funcţionarea cu o singură găleată, a cărei formă nu se deosebea de cea de azi. Apa se scotea cu ajutorul unui ax învîrtit ca o sucală (*sucula*), cu o manivelă la unul din capete, element ce s-a putut readapta azi. Pentru lăsarea şi ridicarea găleţii cu apă, romanii se foloseau de o funie (*funis*) răsucită în jurul axului. Folosirea frecventă a fîntînii nu mai îngăduie azi întrebuinţarea unei atari frînghii şi ea s-a înlocuit cu un lanţ. Partea de la suprafaţă a puţului fusese construită din lemnărie cu acoperiş din şindrilă. În lucrările de restaurare s-a păstrat forma construcţiei, dar materialele lemnoase s-au înlocuit cu beton şi ţiglă.

O placă de marmoră prinsă pe un stîlp al puţului indică vechimea şi anul restaurării celei mai vechi fîntîni repuse în funcţiune pe teritoriul ţării noastre.

Zidăria interioară a fîntînii romane

Domnitorul Cuza în exil...

ales deputat în țară

I. DORNEANU

1870. Alegeri de deputați pentru Parlamentul României. Campania electorală se desfășura sub semnul întăririi coaliției burghezo-moșierești patronată de prințul Carol de Hohenzollern.

Trecuseră cinci ani de la detronarea lui Cuza și de la aducerea în țară a unui prinț străin. În memoria poporului stăruiau vii înfăptuirile domnului, atît de iubit mai ales de țărănime și nu numai de aceasta...

Ce se va fi petrecînd în satele Mehedințului, ce simțăminte vor fi stăpînind țăranii olteni din jurul orașului Turnu-Severin ?

Au hotărît să aleagă pe fostul domnitor Cuza, aflat în exil, să-l trimită în Parlament ca deputat al lor, al poporului, socotindu-l mai departe ca „Măria Sa".

Semnificația acestui act depășea ostilitatea manifestată în felurite forme față de prințul străin de Hohenzollern. Era un avertisment al reprezentanților poporului român dat întregii oligarhii care adusese prințul german în țară și relevarea unei permanențe în hotărîrea maselor de a merge pe drumul propășirii democratice a patriei.

Țărani, meșteșugari, muncitori din port, negustori, vor găsi în acei ani sprijin pentru a da viață gîndurilor lor pentru domnul Cuza, în prietenul lui Mihail Kogălniceanu, avocatul Grigore Miculescu.

Cunoscut pentru ideile sale înaintate încă în epoca revoluției de la 1848, Miculescu va fi unul din fervenții susținători ai Unirii de la 1859. Deputat și apoi senator în timpul domniei lui Cuza, el va susține reformele, inclusiv pe acelea care vizau diminuarea proprietăților sale.

Lovitura „monstruoasei coaliții" prin care Cuza era detronat, exilat, și Carol de Hohenzollern instalat domnitor, l-a găsit situat pe baricada anticarlistă. Propagînd în cercurile intelectuale din București, Craiova și Turnu Severin orientarea culturală profranceză și proitaliană, Grigore Miculescu va iniția publicația satirică „Măseaua", cu ascuțiș anitcarlist, împotriva politicii bismarkiene a lui Carol și cu orientare potrivnică Austro-Ungariei, prin susținerea ideilor de emancipare națională a românilor și slavilor din imperiu.

Carol nu va rămîne dator multă vreme. Proprietățile lui Miculescu încep să fie ținta primelor atacuri. Bancherul Eschenazi, adus de Carol din Germania, îi va ipoteca o parte din proprietăți. Revista „Măseaua" este pusă sub „urmărire". Fiii săi, care-l sprijineau în activitatea revistei, vor resimți din plin urmările pentru atitudinea de animatori ai alegerii lui Cuza ca deputat de Mehedinți.

Trei feciori vor muri în împrejurări misterioase. Primul, un tînăr istoric-arheolog, înecat în Dunăre ; nu după multă vreme, ceilalți doi, tineri avocați, vor fi găsiți înecați într-o groapă de var. Represaliile se vor îndrepta în cele din urmă direct contra lui Grigore Miculescu. Cînd, în 1881, Cuza va fi ales pentru a treia oară deputat de Mehedinți, Miculescu va fi silit să se exileze în Franța. Aproape întreaga avere i-a fost spulberată. A rămas cu cîteva pogoane și o culă, fosta culă în care poposise Tudor Vladimirescu înaintea anului răscoalei.

În facsimil prezentăm copia documentului original pus la dispoziție de strănepoata lui Gr. Miculescu — Dora Romcescu, ale cărei relatări, plus memoriile lui Sturdza și ale dr. Severeanu, au înlesnit înfățișarea unor detalii.

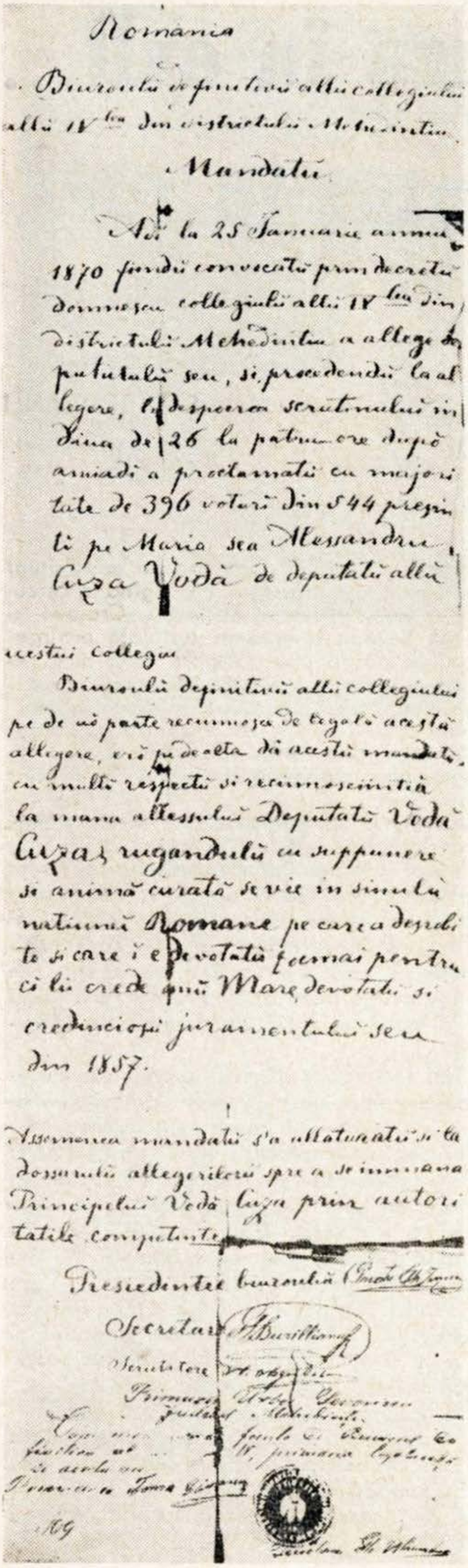

Romania

Biurouta de functiuni alli collegiului alli IV-lea din districtulu Mehedinti

Mandatu

Adi la 25 Ianuarie anulu 1870 fiindu convocatu prin decretu domnescu collegiulu alli IV-lea din districtulu Mehedintiu a allege deputatulu seu, si procedendu la allegere, la despoierea scrutiniului in diua de 26 la patrumedie dupo amiadi a proclamatu cu majoritate de 396 voturi din 544 presenti pe Maria sea Alessandru Cuza Voda de deputatu allu acestui collegiu

Biurouli deputatului alli collegiului pe de o parte recunoscu de legala allegere, eri pe de alta di acestu mandatu cu multu respectu si recunoscentia la mana allesului Deputatu Voda Cuza, rugandulu cu supunere si animo curatu se vie in sinulu natiunii Romane pe care a dezrobitu si care i e devotatu tocmai pentru ci lu crede omu Mare devotatu si credinciosu juramentului seu din 1857.

Asemenea mandatu s'a allaturatu si la dosarulu allegeriloru spre a se inmana Principelui Voda Cuza prin autoritatile competente.

Presiedentele biurouli [illegible]

Secretariu [illegible]

Scrutatore [illegible]

Primaru [illegible]

Judetulu Mehedinti

Se adeverescu

Primaru Orasiu

ROMÂNIA
BIROUL DEFINITIV AL COLEGIULUI AL IV-LEA DIN DISTRICTUL MEHEDINȚI

Mandat

Azi la 25 ianuarie, anul 1870, fiind convocat prin decret domnesc colegiul al IV-lea din districtul Mehedinți a alege deputatul său, şi, procedînd la despoierea scrutinului în ziua de 26 la patru ore după amiază, a proclamat cu majoritate de 396 voturi din 544 prezenți pe Măria Sa Alexandru Cuza Vodă de deputat al acestui colegiu.

Biroul definitiv al colegiului, pe de o parte recunoaşte de legală această alegere, iar pe de alta dă acest mandat cu mult respect şi recunoştință la mîna alesului deputat Vodă Cuza, rugîndu-l cu supunere şi inimă curată să vie în sînul naţiunii române, pe care a dezrobit-o şi care-i e devotată tocmai pentrucă-l crede om mare, devotat şi credincios jurămîntului său din 1857.

Asemenea mandat s-a alăturat şi la dosarul alegerilor, spre a se înmîna principelui Vodă Cuza prin autorităţile competente.

Preşedintele biroului: preotul Gh. Ionescu

Secretar: Gh. Burileanu

Scrutatore: N. Negoiţescu

În document urmează textul prin care primăria oraşului Severin legaliza copia mandatului (N.R.).

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

(Continuare din numărul trecut)

Fragmentele pe care le reproducem relatează despre împrejurările în care a avut loc așa-zisa restaurație de la 8 iunie 1930, adică revenirea lui Carol în țară și proclamarea sa ca rege.

Deoarece în zilele cînd s-au petrecut aceste evenimente C. Argetoianu se afla într-o călătorie în Iugoslavia, memoriile sale reproduc discuțiile pe care le-a avut la întoarcere cu lideri ai unor partide politice burgheze. Ele oglindesc deruta care s-a produs în rîndul conducerilor P.N.L. și P.N.Ț. la aflarea știrii despre întoarcerea lui Carol. C. Argetoianu înfățișează un interesant tablou al începutului domniei lui Carol al II-lea, schițînd, totodată, fizionomia morală a regelui și a altor persoane cu care acesta s-a înconjurat, persoane care, de fapt, au format camarila regală.

M. C. STĂNESCU

La Zagreb mă întîmpină Soneriu, trimis de Duca ● Mă înapoiez cu dînsul la București ● Prima întrevedere cu Duca ● Îmi povestește sosirea prințului Carol și evenimentele care au urmat ● Sînt chemat de prințul Nicolae și de rege ● Revedere emoționantă cu regele Carol ● Atitudinea lui Vintilă și a Brătienilor ● La liberali toți sînt cu ochii asupra mea ● Atitudinea lui G. Brătianu.

Condus seara în alai la gară de tovarășii mei de drum, am ajuns dimineața următoare la Zagreb, unde am fost nevoit să aștept din nou pînă seara tîrziu simplonul care trebuia să mă ducă la București [...]

Coborînd în acest Palace* am întîlnit pe amicul meu Soneriu, trimis după mine de la București, și care după ce mă căutase cu telefonul pe drumurile Dalmației, mă aștepta liniștit în Zagreb. Plecase de sîmbătă seara din București și nu mai știa ce se întîmplase duminică, dar avusese plăcerea să audă discursul lui Duca cu dezonoarea **, lirica ieșită a lui Sassu care propunea revoluția sau sinuciderea în masă, prostiile lui Xeni, care exagera nota lui Duca, și mitocăniile lui Costinescu (Dr. I.) care înjura ca la ușa cortului. Soneriu îmi mai povesti tot ce văzuse și trăise în seara de vineri 6 iunie la Duca acasă, unde fusese mai tot timpul, și unde se perindau venind și plecînd și venind iarăși cu tot felul de vești Franasovici, Tătărăscu, Budurescu, generalul Nicoleanu, Bebe Brătianu și atîți alții. Într-o atmosferă de panică se afla rînd pe rînd că prințul Carol debarcase, că nu debarcase — că fusese primit și aclamat de două regimente (al lui Gavrilă Marinescu și al lui Paul Teodorescu), că fusese arestat cum pusese piciorul la Pipera.

* Hotel în Zagreb (N.R.)

** Duca declarase public că preferă să i se taie mîna decît să accepte dezonoarea de a o întinde „aventurierului" Carol (N.R.)

Informațiile lui Nicoleanu puseră capul, tîrziu, tuturor nedumeririlor, și atunci începu ca la lavră o discuție — ceartă cu invective reciproce asupra responsabilităților fiecăruia în trecut, asupra programului de îndeplinit „stante pede". Să protesteze ? Să fugă ? Să se supună ? Toate eventualitățile au fost examinate și toate soluțiile trecute prin ciur [...]

Am sosit în București în ziua de miercuri 11 iunie, pe la 7 dimineața. În ajun, prin ziarele cumpărate la Timișoara, luasem cunoștință și de discursurile de la clubul liberal din 9 iunie, și de excluderea din partid a lui George Brătianu. La gara de Nord, pe lîngă cîțiva prieteni personali, mă așteptau doi emisari : Franasovici, din partea lui Duca și colonelul Manolescu, în civil, din partea prințului Nicolae. Duca mă ruga prin Franasovici să nu vorbesc cu nimeni pînă nu-l văd pe el — se îmbrăca, era aproape gata și venea numaidecît la mine. Am asigurat pe Franasovici că nici nu aveam pe cine să văd, la o oră așa de matinală, și că așteptam cu plăcere pe Duca. Colonelul Manolescu venise să-mi spue, confidențial, că prințul Nicolae mă așteaptă la ora $10^1/_2$ la Cotroceni și îmi mai șopti la ureche : „Va fi și Maiestatea Sa regele acolo...". Bine înțeles că am răspuns colonelului că voi fi exact la întîlnire. Manolescu, sincer devotat și regelui și prințului, îmi vorbea din ochi ca să pricep că avea multe să-mi istorisească, dar că nu putea înaintea lumii. În tot cazul, părea un om fericit, și fața mulțumită a aghiotantului princiar părea și mai radioasă alături de mutra de un cot a calfei liberale. Franasovici făcea o mutră de un cot, parcă-și înmormîntase părinții, și mi-a permis să judec numaidecît despre starea de spirit din partid și din anturajul lui Duca. „Numai d-ta poți să dregi lucrurile și să scapi partidul !" — „Voi încerca, dar cum a putut Duca..." — „Nu știu, nu știu, au înebunit toți !".

Ajuns acasă, abia apucasem să mă spăl, și iată pe Duca. Era fiert. „Vezi că tot bietul Vintilă a avut dreptate !". Și a început să-mi povestească, pe cînd mă îmbrăcam. Nu știuse nimic pînă vineri, 6 iunie, după-amiază, cînd a fost alertat prin telefon de Vintilă Brătianu, care aflase din sursa Siguranței că prințul Carol sosise cu un aeroplan în Ardeal. S-a dus numaidecît la Ministerul de Interne unde n-a găsit pe nimeni, și de acolo la Madgearu, care i-a spus că nu știe nimic, că dacă ar fi ceva adevărat ar ști și el desigur — că prin urmare zvonurile sînt din domeniul fanteziei. Că, de altminteri, dacă așa ceva s-ar întîmpla, **toate măsurile sînt luate pentru ca prințul Carol să fie imediat arestat.** De la Madgearu, Duca s-a dus la principesa Elena, convins că aceasta va spune tot ce va ști, și că dacă cineva trebuia să știe ceva, era dînsa. Prințesa l-a primit imediat și i-a povestit că zvonurile unei sosiri a prințului Carol cu avionul ajunsese și pînă la urechile ei, încă de la amiază, că chemase pe prințul Nicolae, care a liniștit-o, spunîndu-i că nu poate fi adevărat și **i-a dat chiar cuvîntul de onoare** că nu știe nimic despre un asemenea eveniment. De la principesa Elena, Duca s-a dus la Vintilă Brătianu, de unde a mai telefonat o dată lui Madgearu, care i-a repetat că nimic din cele zvonite nu erau adevărate. Generalul Nicoleanu, în fine, prins și el la telefon, a dat aceeași dezmințire și chiar în numele lui Vaida, pe care-l părăsise cu cîteva minute înainte. Oamenii se liniștiseră, cînd, după 10 seara, se răspîndi vestea ca un fulger : a sosit prințul Carol în București.

Față de planurile de întoarcere ale prințului erau trei categorii de oameni : erau oamenii care nu știau nimic (printre aceștia erau și cei mai marcanți membri ai guvernului, oricît se va lăuda ulterior Maniu că a făcut Restaurația), erau apoi oamenii care știau că prințul vrea și plănuiește să se întoarcă, care vorbiseră sau chiar negociaseră cu dînsul, dar care nu erau în curent cu datele și cu precizarea momentului (nu erau prea mulți nici aceștia, mult mai puțini decît s-au găsit pe urmă) — și era în fine mîna de oameni care a pregătit lovitura, anturajul imediat al prințului și colonelului Tătăranu, atașatul militar la Paris, cîțiva ofițeri aviatori și coloneii Paul Teodorescu și Gavrilă Marinescu la București. Complotul, căci a fost un adevărat complot, a fost condus și realizat cu atîta discreție, încît nimeni n-a știut ceva pînă la ultimul minut. La București, guvernul și autoritățile s-au găsit brusc în fața faptului împlinit. După ce prințul a sosit, Vaida

și Nicoleanu, convinși că „pretendentul" a dat greș și că se ascunde, s-au repezit pe urmele lui să-l aresteze. Negăsindu-l pe unde-l căutaseră, s-au dus la Cotroceni, să se sfătuiască cu prințul Nicolae. Acolo au fost însă întîmpinați, cum se știe, de Regimentul 6 Mihai Viteazul și informați că Maiestatea Sa regele Carol al II-lea se afla în cordială conversație cu fratele său, fostul regent.

Actul Restaurației, așa cum a fost săvîrșit, a fost săvîrșit cu mult curaj, dar și cu mult noroc. A fost un moment cînd totul era să fie compromis. Complicii din București așteptaseră la aerodrom vreo trei ceasuri mai mult decît ora convenită. Pe la 9 seara — se făcuse noapte — convinși că prințul nu va mai sosi (fie că nu plecase conform înțelegerii, fie că fusese oprit în drum), ofițerli veniți întru întîmpinarea lui plecaseră acasă destul de îngrijorați de propria lor soartă. Avionul prințului, condus de la Cluj de aviatorul Opriș, întîrziase în fapt enorm, ba era chiar să se prăpădească în luptă cu o teribilă furtună, pe care a putut pînă în cele din urmă să o învingă. Pe la $9^1/_2$, nu mai era la aeroport decît directorul acestuia, Cantacuzino-Pașcanu [1], gata să plece și el. Luminile fuseseră stinse toate, căci așa era regula pe atunci. Deodată, un zbîrnîit de motor pe sus atrase atenția lui Cantacuzino. Să fie avionul plecat la Constanța și care trebuia să se înapoieze a doua zi dimineața ? În orice caz, era un avion care-și căuta aeroportul. Luminile au fost aprinse din nou și un avion necunoscut a coborît liniștit din cer. Din avion au coborît doi tineri, pilotul și un călător. Călătorul era îmbrobodit de nu i se vedeau decît ochii, pilotul s-a numit — era căpitanul Opriș — și văzînd că nu era altcineva de față a rugat pe Cantacuzino să-l ducă, pe el și pe tovarășul său, în oraș. Abia în automobil prințul fu recunoscut de Cantacuzino, un sincer carlist de altmintreli, dar care nu făcea parte din compiot. Opriș și prințul erau foarte deprimați prin lipsa ofițerilor pe aerodrom. Pășcanu le spuse că văzuse cîțiva ofițeri, între care Paul Teodorescu, cîtăva vreme mai înainte, dar că plecaseră toți. Porumbeii călători se crezură trădați ; ba prințul chiar vorbea despre predare și cerea să fie dus la Cotroceni. Opriș și Cantacuzino se opuseră și-l convinseră să meargă la Cantacuzino acasă să se ascundă, pînă se vor lămuri lucrurile. Acolo, la Cantacuzino-Pășcanu, fu găsit de coloneii Paul Teodorescu și Gav. Marinescu și dus cu alai, între regimentele lor, la Cotroceni. Dacă în locul celor doi colonei l-ar fi găsit generalul Nicoleanu, e foarte probabil că Restaurația nu s-ar fi făcut și că Iuliu Maniu s-ar fi lăudat cu fidelitatea lui față de jurămîntul depus Maiestății Sale regelui Mihai I.

Nu numai că n-am luat vreo parte activă la reinstalarea prințului Carol pe tron, dar după cum se vede, nici n-am fost în București cînd a sosit prințul, așa încît am fost silit să cred ce mi-au spus alții. Am consemnat aci ce mi-a spus Duca, fiindcă cred că mi-a spus adevărul — credință în care m-au întărit confidențele ulterioare făcute de prințul Nicolae, care au confirmat toate cele povestite de Duca. Cum n-am însă o dovadă de netăgăduit despre exactitatea versiunii Duca, consemnată mai sus, socotesc ca o datorie de imparțialitate să dau și versiunea Maniu, cu totul diferită de a lui Duca, cu atît mai mult cu cît Maniu în memoriul său, scris cinci ani mai tîrziu[2], se ocupă mai mult de cele petrecute înainte și după sosirea prințului, lăsînd numai să se înțeleagă că a fost în curent și cu amănuntele sosirii. Această versiune „Maniu" mi-a dat-o confidentul primului ministru de atunci, Virgil Madgearu, în 1936.

După dl. Madgearu, Maniu a fost nu numai în curent cu toate mișcările prințului, dar chiar l-a pus pe d-sa, pe dl. Madgearu, în curent cu aceste mișcări. Pe d-sa și numai pe d-sa — în tot cazul nu pe dl. Vaida [3].

[1] Fiul natural al lui Alexandru Cantacuzino-Păș-canu, nababul de la Baia. Pînă în anii din urmă-l chema Pășcanu. După ce s-a însurat, a început să se numească Cantacuzino-Păș-canu. Tatăl său, care nu-l putea suferi, i-a făcut proces și l-a cîștigat în prima instanță, dar fiul l-a cîștigat apoi în apel. Între instanțe a cerut să-l adopte ; Zizi a refuzat, dar a scris de la Călimănești Constanței Cantacuzino să-l adopte ea !

[2] Memoriul din 1935, trimis în plic și cu o adresă semnată de dînsul, șefilor de partide.

[3] În momentul în care Madgearu mi-a povestit aceste lucruri, Vaida nu mai făcea parte din partidul lui *și era certat și vrăjmășit cu Maniu.* Nemaifiind sigur de el, nemaifiind sigur că s-ar menține în limitele *legendei create de Maniu*, Madgearu l-a scos din confidență.

Maniu ar fi fost chiar înțeles să aducă pe prinț (fapt pe care Maniu îl afirmă și în memoriul său), dar numai cu condiția despărțirii de d-na Lupescu și împăcării cu principesa Elena. Cum această condiție nu fusese încă primită de prinț decît în principiu, cum nu fusese încă realizată, Maniu nu socotise încă oportună (!) înapoierea prințului. Astfel se explică, povestește Madgearu, lipsa lui de inițiativă în evenimentele imediatei pregătiri a acestei înapoieri și debarcări. Dar dl. Maniu, dacă nu lua nici o inițiativă (pînă ce condițiunea **morală** impusă de dînsul nu era îndeplinită), dl. Maniu era în schimb foarte exact informat despre fiecare mișcare a prințului. Joi seara, 5 iunie, a chemat pe Madgearu să îi împărtășească o veste senzațională. Prințul Carol, călătorind cu un avion spre țară, sosise la München ! Ce-o mai fi vorbit cu Maniu în acea seară nu mi-a spus, atît mi-a povestit amicul Madgearu, că știrea ce i-o dedese primul ministru l-a năucit așa de mult, încît n-a putut să doarmă toată noaptea. Nedormit, la 7 dimineața (vineri) ajunsese prințul la München, și pînă seara trebuia să sosească la București. Maniu ar fi fost ținut toată ziua de vineri în curent cu etapele prințului [4], și ar fi însărcinat pe generalul Nicoleanu să-l primească la aerodrom, să-l roage să nu meargă la Cotroceni și să-l poftească la Președinția Consiliului, unde solicitudinea d-lui Prezident îi pregătise un corfortabil „pied à terre" (c'est le cas de le dire !). Maniu voia să vadă pe prinț înaintea tuturor, mai ales înaintea Prințului Nicolae, ca să se înțeleagă cu el și să îi impue împăcarea cu principesa Elena. Planul lui Maniu a fost să-l numească pe prințul Carol întîi regent (în locul lui Sărățeanu, care ar fi demisionat) și să-l proclame rege numai după ce ar fi executat **condiția morală** (îndepărtarea d-nei Lupescu, împăcarea cu principesa Elena și anularea divorțului). Din nefericire, idiotul de Nicoleanu (Madgearu vorbește) s-a înșelat pe aerodrom și în loc să meargă la cel militar de la Pipera, s-a dus la cel civil de la Băneasa, unde, natural, n-a sosit nici un prinț. Guvernul a pierdut, astfel, firul prințului după debarcarea lui și Madgearu recunoștea că de la 8 la 11 (o cam fi uitat orele, după alte versiuni prințul a fost ascuns de la 9½ la 12) nimeni n-a știut unde să-l găsească.

La observația pe care am făcut-o lui Madgearu că Duca mi-a afirmat că-l văzuse în după amiaza zilei de vineri 5, și că el, Madgearu, îi declarase **că nu știe absolut nimic despre o eventuală sosire a prințului**, dîndu-i chiar cuvîntul de onoare, zisul Madgearu, cu obicinuita lui violență de limbagiu, mi-a ripostat : „Duca a mințit ! Nu l-am văzut decît seara, tocmai în momentul în care pierdusem urma prințului după debarcarea lui, într-un moment, prin urmare, în care Duca știa deja că prințul sosise. Era atît de emoționat, încît abea vorbea. M-a întrebat ce aveam de gînd să facem, iar eu i-am răspuns punîndu-i la rîndul meu întrebarea ce ar fi făcut el și cu Vintilă Brătianu dacă ar fi fost la guvern. Duca mi-a răspuns că răspunsul îl pot găsi la Marele Stat Major, într-un plic, în care a fost prevăzută și ipoteza sosirii inopinate a prințului. Acesta trebuia imediat arestat, dus la Giurgiu, pus într-o șalupă (sic) și expediat la Karlovaç pe Dunăre în sus, de unde o șalupă iugoslavă urma să-l transporte mai departe spre Viena. Cînd am spus lui Maniu ce ne povățuiesc liberalii să facem a rîs cu poftă. Maniu n-a putut să dea de prinț decît pe la 11½ și a stat cu el de vorbă pînă la 1 dimineața. L-a convins și s-a înțeles cu dînsul să intre mai întîi în Regență și să fie proclamat rege mai tîrziu (faimoasa condiție). De la Cotroceni, primul ministru a venit la Președinție, unde-l așteptau toți, și ne-a adus vestea bună că se înțelesese cu prințul Carol. S-a hotărît să ne întrunim a doua zi, la orele 9 dimineața, ca să fixăm procedura și protocolul intrării prințului în Regență".

Madgearu mi-a mai povestit că Maniu i-ar fi spus atunci : „Ei, vezi de ce am băgat pe Sărățeanu în Regență ? Ca să am un loc vacant în orice moment — de Popă și de prințul Nicolae nu eram sigur". În timpul nopții, prințul a mai văzut însă și alți oameni politici, a fost lucrat de prințul Nicolae, și a doua zi situația se schimbase cu totul. Madgearu pretinde că au fost violente discuțiuni în Consiliu, că Costăchescu, omul rege-

[4] În contradicție absolută cu afirmările prințului Nicolae către principesa Elena, în acea zi de 5, și mai tîrziu către mine.

lui de mai tîrziu, ar fi declarat că nici o dată nu va primi să fie ministrul regelui Carol, și cîte și mai cîte. „Canalia de Manoilescu s-a dus chiar în noaptea aceea să spue regelui că eu (Madgearu) am pus la cale asasinarea lui. Mi-au trebuit ani de zile ca să mă disculp în ochii regelui ! Toate lichelele din anturaj forfoteau în jurul prințului, care mai de care cu minciuni, cu bîrfeli, cu intrigi !".

Din toate cîte mi le-a povestit Madgearu nu cred deplin decît în istorioara cu Statul Major și în cea cu intriga lui Manoilescu. Amîndouă sînt croite pe calapodul celor în sarcina cărora au fost puse. Tot restul este legendă menită să preamărească rolul lui Maniu, să arate că a fost și pentru restaurarea regelui, și pentru principesa Elena, și contra Lupeascăi. Și, în treacăt, s-a justificat și injustificabila alegere a lui Sărățeanu în Regență. Asupra acestei sosiri neașteptate a regelui rămîne ca viitorul să facă complectă lumină.

După ce Duca mi-a povestit cele întîmplate, depresiunea lui Vintilă Brătianu și trădarea lui Gheorghe[5], l-am întrebat : „Toate bune. Dar pentru ce cuvintele iremediabile pe care le-ai spus sîmbătă, și pe care Vintilă nu le-a spus ; pentru ce confirmarea lor luni, **după ce Carol al II-lea fusese proclamat rege** ; pentru ce greșeala gravă de a exclude pe Gh. Brătianu din partid ? Te previn că mă voi duce și eu, chiar azi, la rege — mă veți exclude și pe mine ?" — „Doamne ferește, îmi răspunde Duca, **e chiar foarte bine că te duci și de aia am venit să-ți vorbesc** [...]"

Pentru norocul regelui Carol, Partidul Liberal nu mai avea în fruntea lui pe Ionel, ci pe Vintilă. Eu unul eram hotărît să fac tot ce-mi sta în putință pentru a apropia momentan — pe cît se putea — partidul de rege. Față de Partidul Liberal aveam o frică destul de puternică, pe care am simțit-o din primele vorbe de pe buzele lui Duca : teama de o dezmembrare a partidului. Sosirea prințului Carol, lucrul trebue mărturisit, zguduise partidul din temelie. Corabia lua apă din toate părțile și mulți șobolani căutau să fugă. Nepolitica excludere a lui Gheorghe Brătianu aruncase untdelemn pe foc ; se întrebau oamenii dacă viitorul nu era alături de acesta și pînă și cei mai intimi prieteni ai lui Duca, ca Ata Constantinescu (fiul Porcului) și Vasilescu-Valjan, amenințau cu plecarea. Toți mă așteptau pe mine. Dacă cumva luam cauza lui Gheorghe în brațe, dacă mă solidarizam și plecam cu el — ne urma jumătate partidul. Vedeam în ochii lui Duca cît de mult cîntărea hotărîrea mea. Îl rugai să meargă imediat la Vintilă și să-i spună că eram gata să mă solidarizez cu el, prin scrisoare publică, **dacă consimțea, fără nici o reticență,** la o totală schimbare de orientare a partidului în chestia Carol, și dacă mă autoriză să fac demersurile necesare pentru o normalizare a raporturilor dintre Coroană și partid. Încîntat, Duca îmi mulțumi cu efuziune și plecă imediat la Vintilă, de răspunsul căruia nu se îndoia. I-am cerut să-mi aducă acest răspuns înainte de 10, fiindcă trebuia să-l am înainte de a vedea pe rege.

Duca s-a întors după o jumătate de oră și mi-a comunicat că Vintilă Brătianu era de acord fără nici o rezervă asupra celor propuse de mine. Am dictat imediat lui Duca textul scrisorii mele de solidarizare cu Direcția partidului, scrisoare care a apărut imediat în ziare ; ea a pus stavilă începutului de debandadă din partid, dar a mirat pe unii, care cunoșteau sentimentele mele față de prinț, dar ignorau cele pertractate între Vintilă Brătianu, Duca și mine.

La orele 10 am pornit spre Cotroceni, foarte emoționat. Prințul Nicolae m-a primit imediat ; era radios, încîntat că scăpase de povara Regenței, și primele lui cuvinte au fost ca să mi-o spue. A scuzat apoi pe frate-său, care voind să mă vadă, îndată după sosirea mea, în particular, îmi fixase această întîlnire la Cotroceni, dar nu putea veni, fiind reținut de diferite audiențe în legătură cu constituirea noului minister și mă ruga să merg la $12^{1}/_{4}$ la Palatul regal, **dar să intru prin dos, prin grădină. Cineva mă va aștepta la poartă și mă va conduce.** Am răspuns prințului că mă voi conforma dorinței regelui și am vrut să plec. Amicul Nicolae avea însă mîncărime la limbă și m-a reținut, începînd să-mi povestească tot ce făcuse el pentru a înlesni înapoierea lui Carol.

[5] Gheorghe Brătianu, fiul lui Ionel și al soției sale prime — și trecătoare — Maria Moruzi (Cuza).

De mai bine de 6 luni își dedese seama că nu era altă soluție și se hotărîse să o sprijine cu toate mijloacele de care dispunea ca prinț și ca regent. Operațiunea era însă delicată și ca să reușească trebuia să se lucreze cu mult tact, și în secret. Nu s-a deschis la nimeni, decît soră-si Elisabeta. Mi-a reamintit ceaiul nostru în trei, la dînsa, în ianuarie trecut, și s-a scuzat că n-a putut fi atunci mai comunicativ. Vedea și el, ca și mine, că toate mergeau pe dos, dar din nenorocire nu-mi putea vorbi despre soluția lui. Acțiunea și-a început-o prin sondaje în armată, cu prilejul cîtorva mese la regimente, organizate sub cuvînt de a strînge legăturile între ofițeri și dinastie. Fără să se compromită, fără să afirme nimic, a putut constata că pretutindeni, în armată, înapoierea prințului Carol ar fi fost bine primită [...]

Îndată ce a fost sigur de spiritul armatei, s-a pus în legătură cu frate-său, informîndu-l că poate conta pe dînsul, cu condiția să lucreze amîndoi în bună înțelegere și să nu se știe nimic despre atitudinea lui. Pe fiecare zi simțea cum îi fuge terenul de sub picioare, ca regent ; nu era făcut pentru această meserie, la care nimic nu-l pregătise. Ceilalți doi regenți erau și mai puțin pregătiți decît dînsul, și mai puțin rezistenți. „Dacă nu țara, riscam să punem în primejdie Coroana". Planul lui era să pregătească totul în așa fel, încît Carol să fie chemat cu consimțămîntul fățiș sau tacit al tuturor. Baza însă o punea pe armată. Era în curent cu toate tratativele lui Carol — cu Averescu, cu Iunian, cu Goga și credea că lucrurile se vor învîrti astfel, încît totul să fie gata pentru toamnă. Despre venirea lui Carol, așa cum s-a făcut, n-a știut nimic. Chiar în ziua de 6 iunie dimineața primise o scrisoare de la Paris în care frate-său îi vorbea de planurile lor, **dar din care nu reieșea întru nimic hotărîrea unei acțiuni imediate** (probabil că pe baza acestei scrisori putuse să-și dea cuvîntul de onoare prințesei Elena că nu știa nimic despre venirea lui Carol). „Crede-mă, n-am știut nimic despre plecarea, nici despre călătoria lui Carol, nici despre sosirea lui în Ardeal. Am aflat și eu că venise, după ce venise, ca toată lumea. Prima mea mișcare a fost de necaz, mi-a fost frică să nu fie totul pierdut. Știi cum am aflat ? Am auzit gălăgie jos și am ieșit în capul scării să văd ce este. Manolescu era plecat, și am văzut pe Vaida și pe Nicoleanu[6], care se certau cu feciorii, fiindcă nu-i lăsau să se urce la mine. I-am poftit sus. — „Unde e prințul Carol ? Căutăm pe prințul Carol !" — „Cum ? le-am spus, pe cine ?" — „Pe prințul Carol, a sosit cu avionul și nu-l găsim nicăieri". — „Aici nu e, căutați-l și preveniți-mă îndată ce-l veți găsi". „În acel moment am crezut că totul era pierdut. De ce venise pe neașteptate, fără să mă previe, atunci cînd știa că eu îi pregătesc calea ? Nu m-am liniștit decît după ce am văzut pe Carol în siguranță la mine și cu armata hotărîtă și la dispoziția noastră".

Prințul Nicolae mi-a vorbit apoi de frumoasele planuri pe care le făcuse împreună, de realizările ce trebuesc să fie imediate, de o eră nouă în viața politică a României. În tot cursul conversației, prințul zicea **vom** face, **vom** reface, **vom** drege, **vom** arăta, vorbea în continuu în doi, ca Puiu Dumitrescu șase luni mai tîrziu. Eram încă în faza eroică a Restaurației și confidentul și colaboratorul era încă un prinț de sînge — „Un mare rol te așteaptă, Argetoianu, continuă Nicolae. Ai să vezi, are să-ți spună Carol ; îți dai seama că nu mai poate să meargă așa. Trebuie să o terminăm o dată cu minciunile demagogice, să punem șperțarii la zid !" — „Să dea Dumnezeu" fu concluzia mea, și mă sculai să plec. Înainte de a ne despărți, prințul îmi mai spuse că speră să împace și pe Elena cu Carol. „Lucrul nu e ușor, dar sînt foarte mulțumit de ce s-a făcut pînă acum. Sînt sigur că voi reuși. Vreau să o mai fac și pe asta și apoi voi putea zice că mi-am îndeplinit datoria. Nu uita la 12 și un sfert !".

La 12 și zece minute mă prezentam la poarta din dos a Palatului, în grădina casei locuită de Drosso și, pe vremuri, de Mișu. Mă întreb și acum pentru ce m-a primit atunci prin dos ; să îi fi fost deja frică de Maniu ? Mă întreb cu atît mai mult, cu cît m-au poftit la plecare să ies prin față, în văzul tuturor. Mă întreb „și acum", dar nu m-am întrebat atunci, căci eram prea

[6] Aceasta a fost o primă vizită a lui Vaida și a lui Nicoleanu la Cotroceni. Au mai venit după o oră și au găsit acolo pe Carol înconjurat de armată.

emoționat și atît de departe de orice bănuială de meschinărie. Un ofițer de vînători — mi se pare Orășanu — m-a dus prin culoarele de jos direct la cabinetul cel mic de lucru, în care m-a băgat prin intrarea dinspre sera palmierilor. Cabinetul era gol. După cîteva minute s-a deschis ușa dinspre bibliotecă și prințul Carol, așa cum îl văzusem ultima dată în 1925, aproape neschimbat, era în fața mea. M-au podidit lacrămile, și lui i s-au muiat ochii — a venit la mine și m-a îmbrățișat. — „De mult nu te-am văzut" au fost primele cuvinte pe care le-a spus. — „De mult, i-am răspuns, dar nu este vina mea : de ce ai plecat ?" — „A trebuit să plec". — „Nu putea exista nici un motiv valabil, nu există nici o justificare pentru gestul pe care l-ai făcut. Ne-ai lăsat pierduți, pe noi, care pusesem toată nădejdea în Măria Ta" — „Îți voi spune tot, odată [7], și vei vedea că nu puteam să fac altfel. Sînt sigur că îmi vei da dreptate. Dar acum, iată, m-am întors și vreau să știu dacă mai pot conta pe d-ta ?". — „Ori ce s-ar întîmpla, poți conta pe tot devotamentul meu, pe tot concursul meu". — „Îți mulțumesc, și de azi înainte contez pe **mata**. Azi te rog să mă ierți, am pînă peste cap [treabă] cu reconstituirea guvernului, am vrut numai să îți strîng mîna din primul moment. Îndată ce voi fi mai liber, peste 2—3 zile, am să-ți fac semn, să stăm mai mult de vorbă".

Am reprodus aici, aproape textual, primul meu dialog cu M.S. regele Carol al II-lea. Am crezut nimerit să o fac pentru a lămuri în aceste amintiri, de la început, atmosfera de cordialitate și de încredere care a domnit în relațiunile mele cu tînărul rege. Am ieșit din această primă audiență convins că într-adevăr vremuri noi încep pentru țara noastră, că regele s-a lepădat de toate cîte le făcuse prințul, și că ne-a pus într-adevăr Dumnezeu mîna în cap.

Abia mă întorsesem acasă și m-am și pomenit cu Franasovici, venit să iscodească din partea lui Duca. I-am spus ce puteam să-i spun, și că audiența mea la rege fusese foarte scurtă, mai mult o luare de contact, și că nu putusem vorbi nimic despre Partidul Liberal. Că voi vorbi, însă, desigur, în prima audiență mai lungă care mi se va acorda, probabil peste cîteva zile. Franasovici a plecat oftînd, spunîndu-mi că Vintilă vrea să mă vadă. I-am mărturisit intenția mea de a-l vizita chiar în acea zi.

După Franasovici a venit la mine Gheorghe Brătianu, cu o față de copil dezorientată. Se mira și el de ce i se întîmplase și arunca tot în spinarea lui Duca, deși nu-și făcea nici o iluzie asupra sentimentelor unchilor săi, Dinu și Vintilă, față de dînsul. În realitate, Gheorghe Brătianu fusese luat de valuri, învîrtit și aruncat la mal aproape fără voia lui. Soția sa (Elena Sturza, fata lui Dimitrie Sturza, de la Dieppe, cu care mamă-sa, principesa Maria Moruzi îl logodise pe patul ei de moarte), femeie inteligentă, simpatică și ambițioasă, se cam încurcase în ultima vreme a Regenței în cuconetul carlist din Iași, condus de fetița lui Nicu Cananău, măritată pentru a treia oară cu Dim. Sutzu, colonel de cavalerie în rezervă și fost soț al Elenei Chrissoveloni, măritată apoi cu Paul Morand. Prințesa Valentina Sutzu, prințesa Alice Sturza, născută Cantacuzino (fata Marucăi și a lui Mișu), prințesa Olga Sturza, născută Mavrocordat, prințesa Claire Mavrocordat (soția lui Wladimir) născută de Divoune, prințesa Sturza, căsătorită Gheorghe Brătianu — formau un grup de altețe intime, încrezute, bune de gură dar rele de muscă, hotărîte să regenereze țara prin procedee sumare. Prin înrîurirea prințesei Cananău (Dim. Sutzu a fost întotdeauna printre cei mai devotați ai prințului), grupul a alunecat încetul cu încetul spre carlism. A știut ceva Gheorghe Brătianu despre legăturile politice care, după concepția „familiei", așezau pe soția sa în rîndurile criminalilor ? Probabil că da, dar nu o putea mărturisi. Faptul este că în anturajul prințului se conta pe Gheorghe Brătianu și se punea preț pe numele lui. În caz de luptă, un Brătianu alături de pretendent ar fi făcut bine în străinătate. Cu nițică bunăvoință și cu obicinuita confuzie a francezilor în afacerile orientale, Parisul ar fi putut chiar crede că Ion Bră-

[7] Nu mi-a mai spus niciodată !

tianu redivivus era alături de Carol, împăcat și mulțumit. Îndată ce prințul a sosit la București, însoțitorii săi plini de zel au telefonat lui Gheorghe Brătianu la Iași, să vie imediat că-l cheamă regele. Chemat, s-a urcat într-un aeroplan și a sosit. Prima vizită a făcut-o unchiu-său, Vintilă, pentru a-l informa despre cele petrecute. Vintilă l-a tratat de carlist, l-a afurisit și i-a defins să se apropie de satana. Era tocmai în ziua de sîmbătă, 7 iunie, cînd turbaseră toți. Nepotul Gheorghe a arătat respectuos unchiului că nu putea refuza să se prezinte regelui țării, cînd acesta-l chema. Și s-a dus. Blestemul și excluderea care au urmat sînt cunoscute[...]

Dezamăgiri • Sosirea d-nei Lupescu • Regele Carol al II-lea și deslușirea temperamentului său • Anturajul Maiestății Sale • Aristid Blank, Tabacovici, Malaxa, Mavrodi, Nae Ionescu • Legătura regelui cu d-na Lupescu

Ce se schimbase din iunie pînă în august în țara Românească, ce se întîmplase în acest scurt răstimp în care avînturile primelor ceasuri făcuse loc celei mai de neînțeles inerții?

Venise Lupeasca. Restaurația trecuse brusc din faza eroică în faza compromisurilor și a compromiterilor.

Istoria ne învață că amestecul fustelor în politică e întotdeauna fatal cuiva, mai ales cînd sub fuste se învîrtește o tîrfă. Prezența d-nei Lupescu în bilanțurile noastre politice ne-a încurcat mai mult socotelile decît ni le-ar fi încurcat 7 ani de secetă.

Sămînța rea n-ar fi prins probabil cu atît succes dacă n-ar fi căzut pe un teren admirabil adaptat pentru încolțirea ei. Scriu aceste rînduri aproape șase ani[8] după suirea regelui Carol pe tron, și enigmatica sa personalitate e tot atît de nedeslușită pentru cei mai mulți, ca în momentul în care a părăsit țara, în 1925. În lunga mea carieră am cunoscut oameni de tot felul; n-am întîlnit nici o dată încă o fire mai imprecisă, mai sucită, mai schimbătoare — o lipsă atît de totală de armătură morală și de legătură între concepție și execuție[...]

Marea decepțiune pe care ne-a dat-o regele Carol, absoluta lui impotență de a realiza **ceva,** incoerența politicii sale — dacă politică se pot numi zigzagurile și dibuielile în mînuirea intereselor politice — n-ar fi, după părerile unora, decît consecința unei stări sexuale patologice.

Desigur, slăbiciunea voinței sale poate pînă la un oarecare punct să fie și atavică, moștenită de la defunctul său părinte, Ferdinand „abulicul". Ereditatea nu este însă o explicațiune suficientă, fiindcă ea n-ar putea lămuri decît slăbiciunea voinței, nu și incoerența succesivelor încercări de volițiune. Înainte de a cerceta însă această problemă de ordin psihologic, cred util să spun cîteva cuvinte despre personalitățile pe mîna cărora căzuse regele Carol, după ce îi căzuse, lui, Coroana pe cap. N-am cunoscut și nu cunosc personal pe d-na Elena Lupescu, zisă Duduia, deși s-a spus că jucam regulat bridge cu dînsa și că ministerul din aprilie 1931, l-am constituit la orele 2 noaptea în casa ei. N-am cunoscut-o nici măcar din vedere, și pînă în momentul cînd scriu aceste rînduri[9] n-am întîlnit-o nici o dată, și-mi pare rău, fiindcă-mi lipsește astfel un important element de judecată a celor întîmplate după Restaurație. Cele însemnate în aceste amintiri despre dînsa sînt din domeniul celor auzite, iar nu din al celor văzute.

Sosirea Duduei în țară a fost înconjurată de mister. Numai cîțiva inițiați — și astfel a luat naștere faimoasa camarilă — au știut de mișcările ei. Încă două luni după ce sosise la Sinaia erau oameni care jurau că nu era în țară. Speriată de toată vîlva care se făcuse în jurul numelui ei, dama de ghindă sta ascunsă după perdele. Multă vreme nimeni n-a văzut-o, nu ieșea nicăieri; trăia între Carol, Dumitrești, Manoilescu și mult suspecta pereche Wider — toți membri fondatori ai Camarilei, cea mai înaltă instituție a domniei regelui Carol al II-lea, succesiv completată cu trei șmecheri, Aristid Blank, Tabacovici și Malaxa și un

[8] În februarie 1936.

[9] Scris în septembrie 1934.

peşte, Alecu Mavrodi, plus sateliţii lor.

Sosirea Duduei în ţară a fost evenimentul determinant al prăbuşirii regelui Carol. Pare că faţă de principalii colaboratori ai Restauraţiei, principele Carol [îşi] luase angajamentul să nu aducă pe d-na Lupescu în ţară, cel puţin pentru moment. Acelaşi angajament se pare că-l luase şi faţă de militarii care i-au dat concursul în ţară, inclusiv prinţul Nicolae. Aşa se explică faptul că în iulie încă, un aghiotant al regelui mi-a declarat că d-na Lupescu va fi împuşcată dacă vine în ţară.

Din tot cît am putut să descurc am rămas convins **că n-a adus-o regele : i-a adus-o altul.** Şi odată adusă, a fost bineînţeles primită cu dragoste, **dar ascunsă,** fiindcă prezenţa ei nu corespundea cu angajamentele luate.

Multă vreme am crezut că a adus-o spurcatul de Puiu Dumitrescu. Maniu, care era în acel moment prim-ministru, mi-a povestit mai tîrziu că a adus-o Manoilescu, pe tăcute şi pe ascuns, şi astfel se explică şi favoarea regală care s-a revărsat peste capul lui cu întîrziere şi nu din primul moment al Restaurării — cu toată puşcăria pe care o îndurase în 1927 pentru sfînta cauză. Colonelul Tătăranu fusese lăsat la Paris cu misiunea să păzească pe d-na Lupescu şi să n-o lase să plece în ţară. Într-o bună zi, dama a fugit însă de acasă şi a pornit spre ţară cu Manoilescu, trecînd la graniţă drept doamna Manoilescu. Tătăranu a telegrafiat numaidecît regelui, care a făcut pe supăratul şi a înjurat de mamă pe Puiu Dumitrescu, nevinovat sărăcuţul ca copilul în faşe. S-a supărat regele, dar a decorat pe Manoilescu cu „Coroana de Spini", care niciodată nu şi-a justificat mai bine ca în acea zi titulatura franţuzească : „La Couronne des p..." !

Prezenţa Duduei a fost un dezastru pentru rege, nu numai prin influenţa ei directă, dar şi prin faptul că această prezenţă l-a izolat de elementele cinstite pe care le-ar fi putut atrage şi l-a dat pe mîna lichelelor şi escrocilor.

Elementele bune care luase parte activă la întronarea regelui, ca colonelul Tătăranu, (fără concursul căruia prinţul n-ar fi putut nici o dată părăsi Franţa) sau colonelul Paul Teodorescu, băieţii loiali ca Gatoschi sau ca colonelul Dim. Sutzu, cap sec dar om cinstit, au fost puşi îndată la index, ba unii din ei chiar deadreptul ostracizaţi. În cîteva săptămîni, banda neagră a pus stăpînire pe rege — graţie madamei, şi a izbutit să-l izoleze complet, săpînd un şanţ din ce în ce mai adînc în jurul lui.

Echipa Dumitreştilor (condusă în realitate de Wider, cel mai inteligent dintre aceste haimanale) şi-a bătut joc de ţara românească trei ani şi jumătate în cap, pînă la detronarea lui Puiu Dumitrescu prin maiorul Urdăreanu (Murdăreanu cum l-a poreclit prinţul Nicolae), „întîmplare ciudată" cum zicea Iulian în Zigeunerbaron. Şef zgomotos al bandei se înfăţişa Puiu Dumitrescu, „l'enfant chéri de la Victoire" într-o luptă în care bătăliile se dau în jurul unui ţucal. Dar în fapt, cel care ţinea toate ţîţele scandaloasei tovărăşii a fost Felix Wider [...]

Cum a ajuns în contact cu Duduia şi cu Dumitreştii ? Am auzit că tot prin Aristid Blank, ceeace ar dovedi — dacă nu mai mult — că potlogăriile reuşite constituie cea mai bună recomandaţie într-o anumită lume. Şi cu acest prilej, două cuvinte despre amicul Aristucheles.

Aristid Blank este unul din oamenii cei mai periculoşi din cîţi am întîlnit. L-am cunoscut mai de aproape la Iaşi — eram vecini în Păcurari — în timpul războiului. Locotenent de rezervă, tăia cîinilor frunze, se tîrîia în ţinută destrăbălată pe Lăpuşneanu, gîfîia şi se văita. Se lupta de moarte cu accesele zilnice de astmă, admirabil simulate (după război n-a mai avut niciunul), pe care le învingea succesiv, ca un voinic. Aceste nenumărate victorii l-au dus la demobilizare şi la Paris, unde o specială vocaţiune îl chema să se devoteze cauzei naţionale. Foarte inteligent, pricepînd toate din zbor, frămîntat de ambiţie, fără cultură serioasă dar încrezut ca nimeni, socotindu-se bun la toate[...]

Influenţa lui Aristid Blank asupra regelui Carol se datoreşte desigur, înainte de toate, inteligenţei sale. Carol a fost totdeauna sensibil la argumentele bine prezentate şi revărsate din plin. Farsorii sonori au avut totdeauna multă trecere la el. Încrederea pe care a acordat-o mai tîrziu lui Guţă Tătărăscu nu s-a întemeiat pe altceva. Vorbăria amuzantă şi nesfîrşită, aerele de competenţă şi mărturiile

de sinceritate — jongleriile teoretice cu care Aristid ademenea de obicei numai pe proști, produseseră **după cum am putut să o constat personal,** o adîncă impresie asupra regelui, care nu era prost deloc, dar lipsit de cele mai elementare cunoștințe în materie financiară și economică. În afară de această influență de ordin spiritual, existau și alte legături, de ordin material, între rege și bancher. Deja înainte de plecarea lui din țară, cînd prințul se ocupa cu pasiune de începuturile organizațiunii noastre aeronautice, Aristid se apropiase mult de sufletul Alteței, făcînd pe Mecenatele aviației și luînd inițiativa creării Aero-clubului. Cît timp prințul a fost în străinătate, Fouquet-ul nostru — mai mult din spirit de „negațiune" (a se vedea mai sus), decît din dragoste — a rămas în termenii cei mai buni cu Moștenitorul oropsit și i-a făcut importante „servicii" de ordin bancar. Imprietenit și cu Lupeasca[...], Aristid a simțit numaidecît punctul nevralgic al întregii „chestii" și a tras în plin. Arunca prințului și mai tîrziu regelui praf în ochi, cu fel de fel de combinații încurcate, ca să nu le priceapă clientul, care nici nu prea căuta să le priceapă, mulțumit că raportau sumele în a căror veșnică căutare era. Lumea n-a priceput de ce regele, chiar după ce a trebuit să-și piardă iluziile asupra capacităților financiare ale lui Blank, n-a încetat să-l asculte. Cum era să o facă, cînd de exemplu (ca să nu însemnez aci decît ceea ce știu pozitiv) cele 11 milioane pentru cumpărarea casei Lupeascăi (nevasta generalului Dumitrescu nu și-a dat decît numele, pentru contractul între părți) au ieșit din punga lui Aristid fără pretenție de rambursare?

Pînă după căderea ministerului Iorga, Aristide a domnit în țara românească. Intra la rege cînd vrea, **și în jurul regelui cumpărase tot ce era de cumpărat.** În afară de militari, toți erau ai lui. Cumpărase pe Dumitrești. Plasase în intimitatea lor și a Duduei perechea Wider și o serie de javre, slugile lui plecate[...]

O mențiune specială printre aventurierii care au acaparat pe rege după sosirea lui o merită Malaxa și Alecu Mavrodi (acesta înscăunat definitiv ceva mai tîrziu). Mavrodi a fost o simplă lichea și ca individ n-ar merita nici două rînduri în însemnările acestea, dacă în ultimul an al vieții sale n-ar fi ajuns la o influență covîrșitoare. Malaxa, dimpotrivă, a fost o personalitate în toată puterea cuvîntului. Tip de levantin oacheș și mărunt, provoca la primul contact un sentiment de repulsiune, ca animalele cu sînge rece, dar, de vorbă cu el, acest sentiment se topea încetul cu încetul și omul te cîștiga prin inteligența lui tăioasă și prin cuvîntul lui concis și precis. Inginer obscur, a început cu nimic și fără protecție, nici însușiri bătătoare la ochi, numai prin puterea lui de muncă și mai ales prin arta lui de a se învîrti a ajuns într-un deceniu și ceva în fruntea industriei și a oamenilor noștri de afaceri. Știa din experiența lui și a altora că în țara românească totul se cumpără și că în materie de șperț trebue să știi să dai la timp și gros. Îndată ce a putut, și-a constituit un **fond de rulment al corupției,** pe care l-a manevrat cu discreție și dibăcie. Mi s-a spus de către un specialist, prin 1931, că în casa de fier din biroul lui avea întotdeauna în numerar o sumă de 4 pînă la 5 milioane, gata pentru atac. Pînă la venirea regelui operase aproape exclusiv cu căile ferate — și cu imense beneficii. Restaurația l-a găsit deja bine așezat și în plin exercițiu al talentului cu care-l înzestrase Dumnezeu. Nu cunosc exact cărările pe care s-a apropiat de banda neagră, dar presupun că amicul Nae Ionescu (pe care-l ajuta cu generozitate să scoată „Cuvîntul") i-a dat o mînă de ajutor. O dată pătruns în intimitatea Camarilei, a umplut pe toți cu bani și i-a mai acoperit și cu daruri adevărat regești. Mai ales pe Măria Sa Duduia. Pentru Madam Jeny, pentru Madam Wieder, chiar pentru Madam Gica punea la contribuție la fiecare serbare, praznic sau an nou, prăvălia giuvaergiului Weis, transferat dinadins de la Cernăuți la București „adusum camarillae". Lui Puiu Dumitrescu, între multe altele, i-a dăruit un loc de casă, pe care delicatul Puiu se zice că l-ar fi restituit în momentul expulzării sale păstrînd, ca amintire, numai celelalte daruri (mai convertibile). Nici prințul Nicolae n-a scăpat, la un moment dat, de generozitatea lui Malaxa: i-a cumpărat pe 12 milioane casa din parcul Filipescu, pe care prințul o luase cu 4 mi-

lioane. Prin astfel de metode a devenit în cîteva luni sfetnic ascultat în materie economică și financiară — singurul care putea ține piept în cercul Camarilei genialului Aristide. La umbra teoriilor dezinteresate și pe urma francilor lansați în batalioanele de asalt s-a aruncat în toate combinațiunile posibile și imposibile [...]

Dacă la aceste cîteva persoane mai adăugăm pe prințul Nicolae, cu care la început regele Carol s-a înțeles perfect, pe prințul Nicolae cu sau fără damă, pe prințul Friedl de Hohenlohe-Langenburg (nepotul reginei, fiul surorii sale Alexandra), care în primii ani ai Restaurației ne-a cinstit în continuu cu prezența sa legată de o serie de afaceri proiectate, mai mult sau mai puțin veroase — și cîțiva umili paraziți sporadici fără drept de părere și de cuvînt, am închis cercul relațiunilor personale care înconjurau pe rege. Dintre prietenii copilăriei și tinereții, Dinu Cesianu era departe, alții ca Nindi Romalo, Puiu Filitti, Lambrino, frații Davila, nu mai erau primiți, iar dintre devotații de pe vremea pribegiei, Dim. Sutzu, Gatoschi, Barbu Ionescu și cîțiva alți indezirabili erau ținuți și ei la distanță[...]

Ca ministru de Interne în 1931 fusesem pus în curent cu ieșirile nocturne ale regelui, și m-a mirat cît de bine era informat Averescu, căci credeam că numai cei care trecusem prin minister eram în curent cu aceste porcării. Informația mareșalului era cît se poate de exactă ; de 4—5 ori pe săptămînă, Prefectul Poliției trecea prin nădușeli, căci regele o pornea pe din dos, îmbrăcat civil, singur într-un mic Ford cu două locuri, și prin Brezoianu, prin străzile de lîngă Sărindar, aborda cîte o prostituată, o ducea la Palat (ce făcea cu ea nici n-am încercat să știu cît am fost ministru de Interne și ipoteza lui Averescu rămîne ipoteză) și după o ședință, mai scurtă sau mai lungă, îi da drumul cu un bilet de 500 sau de 1000 lei. La ieșirea din Palat, patachina era ridicată de agenții poliției și dusă la Gavrilă Marinescu, care îi mai da 5.000 lei și o amenința cu moartea dacă spune ceva. Cu timpul, Gavrilă organizase și acest serviciu, înlăturînd din drumul regelui libera concurență și presărînd trotuarele străzilor în jurul Palatului cu clientele lui. Prin discreția și dibăcia cu care îndeplinea acest serviciu, Gavrilă Marinescu și-a asigurat încrederea regelui și permanența la Prefectura Poliției, cu toate abuzurile pe care le-a săvîrșit. Nu pot ști pînă la ce punct ipoteza susținută cu convingere de Averescu corespundea cu realitatea ; ea ar fi putut să explice însă multe și nu ar fi fost în contradicție cu fapte ce ar părea că dovedesc contrariul. Ea ar putea să explice, de exemplu, tot atît de bine ca ipoteza contrarie, aversiunea principesei Elena, femeie normală, neobicinuită cu exigențele anormale ale unui pervertit sexual. Ea ar explica „pasadele" zilnice cu prima tîrfă întîlnită, bună pentru riturile masoșistice, pasade care nu influențau în esența lor raporturile încoronatului degenerat cu stăpîna lui permanentă.

Cer iertare celor care mă vor ceti pentru toată mocirla prin care i-am plimbat, dar obligațiunea pe care mi-am luat-o față de mine însumi, de a însemna aci tot ce am văzut în jurul meu, și tot ce am știut, mi-a împins condeiul de-a lungul ultimelor foi. Pe de altă parte, politica regelui Carol al II-lea a fost atît de incoerentă, încît determinările ei nici n-ar putea fi pricepute fără lămurirea atmosferei și a mediului în care trăia și fără descoperirea resorturilor secrete care comandau actele omului.

În rezumat, Carol s-a înapoiat în țară și s-a suit pe tron **cu dorința** de a fi un mare rege, de a reforma totul, de a pune mîna la toate și de a imprima pecetea „geniului" său în toate ramurile activității noastre naționale. Din acest program, tînărul rege n-a realizat decît schimbarea uniformelor și răscolirea decorațiunilor : a schimbat panglicile și lampasurile, a înființat o serie de medalii și de ordine — de la ridicola **Coroană de spini** pînă la cele 8 sau 10 **Merite Culturale,** diferențiate pe bresle — și a creat doi mareșali. Dar pe lîngă această **dorință,** prințul nostru s-a mai înapoiat în țară cu **hotărîrea** fermă de a păstra neatinsă legătura lui cu Lupeasca și această parte a programului său a realizat-o pe deplin, în mare parte mulțămită slăbiciunii celor care trebuiau să îi reziste.

(Va urma)

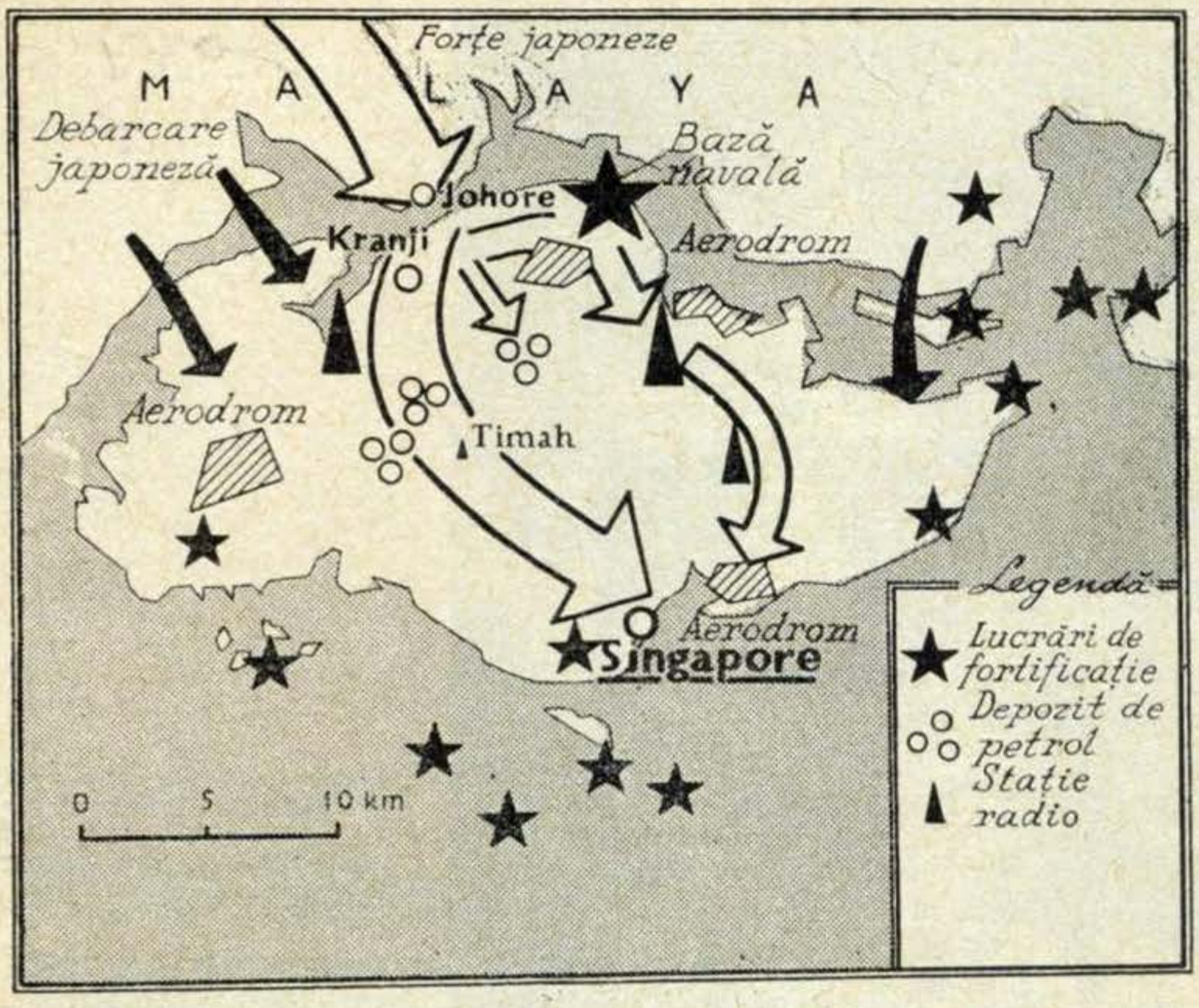

30 IANUARIE 1942

Cele 16 zile ale orașului SINGAPORE

15 FEBRUARIE 1942

NICOLAE MINEI

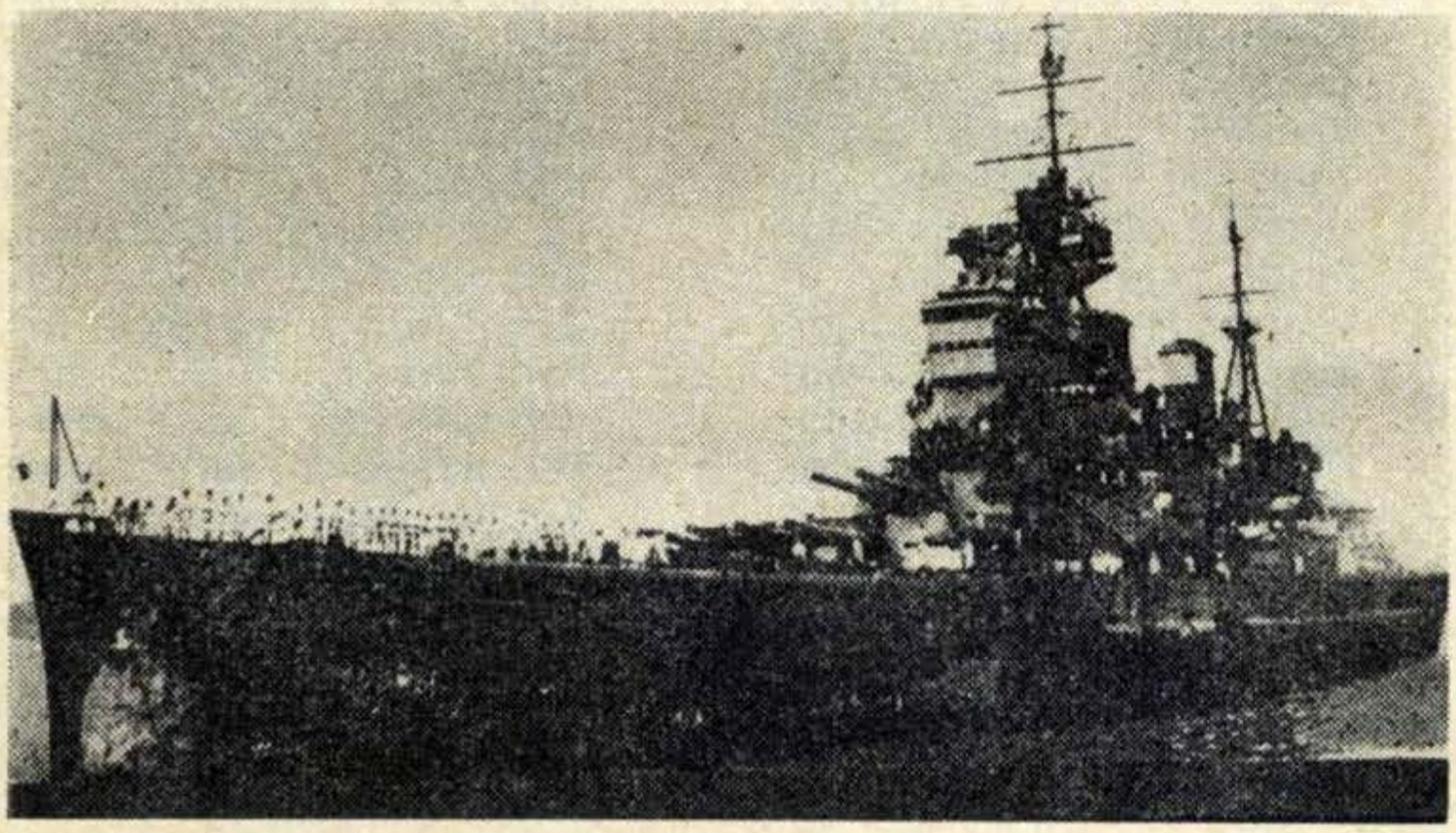

Sosirea la Singapore a cuirasatului „Prince of Wales" — prima navă dotată cu mașini perfecționate avînd reputație de vas invulnerabil

2 octombrie 1938. În pagina rezervată editorialelor și strecurată, conform tradiției, la mijlocul ziarului, „Times" publica un lung articol pentru a explica de ce premierul Chamberlain a cedat lui Hitler la München. Unul din argumente suna astfel : „Cei ispitiți de critici facile să țină seama de faptul că Marea Britanie nu dispune nici de propriile ei insule, și cu atît mai puțin pe continentul european de un bastion comparabil Singaporelui. Este poate o greșeală gravă a trecutului, dar o incontestabilă realitate a prezentului : nu avem în imediata noastră apropiere fortărețe inexpugnabile asemenea celei plasate la cealaltă extremitate a imperiului..."

Istoria anilor următori și-a luat asupră-și sarcina de a da o dublă dezmintire celor afirmate în editorialul bătrînului și respectatului cotidian britanic : *fără Singapore*, Marea Britanie a rezistat cu succes, în 1940, asaltului mașinii de război germane ; *cu Singapore*, posesiunile sale din Extremul Orient s-au prăbușit, ca un castel de cărți de joc, în 1941 — 1942, sub loviturile ofensivei japoneze.

UN COLȚ DE RAI INTR-O LUME INFERNALĂ

Dar în 1938 — ca și mai tîrziu, de altfel — motive pentru o orgolioasă încredere în trăinicia fortăreței există din belșug. Baza navală, construită pe litoralul strîmtorii Johore, este protejată de cele mai puternice

Evacuarea populației civile, înaintea atacului japonez la Singapore

piese de artilerie din lume : cinci tunuri de 15 țoli, cu o bătaie de 35 km, poreclite (firește !) „Jupiter tonans". În afară de ele, apărarea mai este asigurată de 18 baterii de 9,2 țoli și de alte 34 baterii de 6 țoli, repartizate de-a lungul țărmului.

În decembrie 1941, pînă și „Jupiter tonans" retrogradează la rangul de linie a doua, deoarece în strîmtoarea Johore își fac apariția crucișătorul „Repulse" și cuirasatul „Prince of Wales". Acesta din urmă deține două recorduri mondiale : este cel mai modern „dreadnought" din lume și singurul înzestrat cu patru baterii de cîte 25 de țevi, capabile să debiteze 60 000 de proiectile pe minut. Trimiterea lui „Prince of Wales" este opera directă a lui Churchill. Făcînd o analogie cu preocupările pe care le creează în sînul amiralității engleze marile vase de luptă germane, Churchill declară : „Un singur cuirasat modern cu baza la Singapore va imobiliza întreaga flotă japoneză. V-a obsedat «Bismark», acum vă obsedează «Tirpitz». Inversați situația și obsedați-i pe japonezi cu «Prince of Wales».

Pe frontul maritim, Singapore este deci supraasigurat. Dar pe uscat ? Nu cumva ar trebui luate în serios criticile lui Johnstone măcar acum, la sfîrșitul lui 1941, după doi ani de război plini de surprize neplăcute pentru Anglia ? Răspunsul cartierului general britanic la această întrebare este întărirea forțelor terestre puse la dispoziția lui sir Brooke Popham, comandantul suprem al forțelor din Asia de sud-est : indieni, australieni și englezi (aceștia din urmă în *mică* minoritate) numără în total peste 1 000 000 de oameni. Un plan secret (operația Matador) prevede chiar eventualitatea unei pătrunderi pe teritoriul Tailandei, în cazul cînd mișcările de trupe japoneze ar deveni suspecte.

Dar în prima săptămînă a lunii decembrie nimic nu dă de bănuit celor din Singapore. Militarii transferați aci din Anglia camuflajului, a refugiaților mici și a alarmelor aeriene regăsesc un paradis al păcii și belșugului.

Partea cea mai interesantă e că la fel de ignoranți asupra intențiilor nipone sînt, la acea oră, și „credincioșii lor aliați și frați de arme" — naziștii germani. De la începutul anului, Hitler se străduia să-i convingă pe japonezi să atace Singapore. La 23 februarie, Ribbentrop se întîlnește lîngă Salzburg cu ambasadorul japonez Hiroshi Oshima și insistă pe lîngă el să obțină din partea guvernului său declanșarea unei ofensive împotriva bazelor militare britanice din Extremul Orient. La 5 martie, amiralul Raeder îi spune führerului : „A sosit ora să fie atacat Singapore. Niciodată nu se vor mai întîlni atîtea condiții favorabile pentru o asemenea operație". La 26 martie, ministrul de externe Yosuke Matsuoka e primit de omologul său Ribbentrop, care îi declară că „zilele Angliei sînt numărate", adăugînd că, pentru a le micșora și mai mult numărul, e imperios

Un depozit de cauciuc, pradă flăcărilor

necesar ca Japonia să ia cu asalt Hong Kong și Singapore. A doua zi, Hitler repetă acest cuplet în fața măruntului șef al diplomației nipone.

Dar guvernul de la Tokio nu se grăbește să dea curs solicitărilor germane. Lunile trec și naziștii declanșează războiul de agresiune împotriva U.R.S.S. Dar operația Barbarossa nu se desfășoară conform planului, iar armata sovietică, departe de a capitula, contraatacă victorios în împrejurimile Moscovei. Și iarăși Berlinul presează la Tokio, de data aceasta pentru a obține intrarea Japoniei în războiul antisovietic. Dar noua manevră dă și ea greș. Mai mult, „credincioșii aliați" din Germania sînt informați, destul de vag, pe la sfîrșitul lui noiembrie, de unele intenții ale Japoniei de a invada Tailanda și exploatările de petrol olandeze din Borneo. Nimic despre iminentul atac de la Pearl Harbour, nimic despre la fel de iminenta intrare în Malaezia, cu obiectiv final Singapore.

IN SUNET DE CIMPOI

7 decembrie pentru Pearl Harbour, 8 decembrie pentru Tokio, ca urmare a diferențelor de fus orar. Pentru generalul Tomoyuki Yamashita, comandantul armatei a 25-a este, firește, tot 8 decembrie. Pe bordul vasului „Ruyjo Maru", care navighează spre Malaezia, el își informează statul major despre atacul împotriva bazei navale americane și despre sarcina care le stă în față : planul Sud, adică ocuparea Singaporelui.

Japonezii debarcă în două puncte de pe coasta Tailandei și la Kota Bharu, în Malaezia. Batalioanele indiene de aci luptă cu înverșunare, dar Douglas Allenby, comandantul australian al aeroportului local, își pierde capul și ordonă evacuarea orașului. Simultan, primele valuri de avioane cu semnul soarelui pe aripă bombardează orașul Singapore. Generalul Arthur Percival, care dirijează forțele britanice din Malaezia, cere aplicarea planului Matador, dar Londra nu răspunde afirmativ decît după 13 ore, cînd e prea tîrziu.

Ofensiva lui Yamashita se desfășoară cu o uluitoare repeziciune. În frunte merg infanteriștii (pe biciclete rechiziționate în localitățile cucerite !), urmați de tancuri și de infanteria motorizată. Mlaștinile, lagunele și rîul Perak, obstacole naturale pe care englezii contau, sînt depășite — e adevărat, cu prețul unor mari sacrificii. La 7 ianuarie, invadatorii ajung la rîul Slim, aflat cam la mijlocul Malaeziei. Podul, care urma să fie aruncat în aer, e lăsat intact, deoarece britanicii au intrat în panică, auzind camioanele japoneze apropiindu-se : cu cauciucurile sparte, vehiculele înaintau numai pe gențile roților, făcînd un zgomot cumplit și dînd impresia că e vorba de un corp blindat. Imediat după aceea cade și Kuala Lumpur, centrul administrativ al Malaeziei.

Ultima bătălie din peninsulă se desfășoară pe rîul Muar. Percival, care l-a înlocuit pe Popham,

aruncă în luptă rezervele sale terestre și aeriene. Dar avioanele de vînătoare „Hurricane" și bombardierele „Hudson" sînt șterse de pe cerul malaez de buretele necruțător al tirului escadrilelor japoneze. Rîul Muar e abandonat în grabă și în noaptea de 29 spre 30 ianuarie, britanicii se retrag pe podul care, peste strîmtoarea Johore, unește peninsula cu Singapore. Regimentele de scoțieni Argyll și Sutherland, care formează ariergarda, efectuează trecerea în sunetul cimpoaielor.

Au trecut de la debarcare 54 de zile, în care Yamashita a parcurs 1 100 km, capturînd 8 000 de prizonieri, 330 de tunuri, 280 de tancuri, 400 de mitraliere grele etc. Încep ultimele 16 zile ale Singaporelui.

„RAPORTĂM IN GENUNCHI..."

Ce s-a întîmplat însă cu „Prince of Wales" și „Repulse" ? La 8 decembrie, ele au ieșit în larg, însoțite de patru distrugătoare, dar fără nici o acoperire aeriană, deoarece port-avionul „Indomitable", care trebuia să le-o furnizeze, a eșuat pe un recif coralier în Jamaica.

În după amiaza aceleiași zile, convoiul e detectat de un submarin japonez, dar avioanele flotilei a 22-a îl caută în zadar. Nici viceamiralul Tom Phillips, comandantul escadrei, care patrulează în golful Siam, nu întîlnește inamicul și hotărăște să se înapoieze la bază. Din nou cuirasatul său e reperat de un submarin japonez, care lansează împotriva lui torpile, dar ele își greșesc ținta, astfel încît englezii nici nu remarcă măcar că au fost obiectul unui atac. La 9 decembrie, flotila a 22-a e trimisă iar în recunoaștere : de data asta întîlnirea are loc.

„Repulse" mai întîi, „Prince of Wales" imediat după aceea, devin ținta bombardierelor orizontale și a avioanelor torpiloare. Încleștarea durează exact 200 de minute, la capătul cărora cele două vase, împreună cu aproape 900 de ofițeri și matrozi, inclusiv viceamiralul Phillips, zac în fundul mării. Contra-amiralul Matsunaga, comandantul flotilei a 22-a de aviație anunță Tokio prin radio de rezultatul bătăliei. Transmisia începe cu formula tradițională : „Raportăm în genunchi o mare victorie..."

Prin urmare, Singapore e vulnerabil acum și de pe litoral. Yamashita, care dispune de numai 30 000 de soldați, față de cei aproape 80 000 rămași lui Percival, e tentat să ceară ajutorul flotei japoneze, pentru un asalt pe două fronturi. Ezitările lui durează pînă la 8 februarie, cînd se decide să atace singur. Două divizii ale armatei a 25-a traversează în sampane strîmtoarea Johore, urmate, 48 de ore mai tîrziu, de restul trupelor. Englezii au impresia că sînt atacați de forțe mult superioare și, demoralizați, cedează rapid terenul.

Orașul Singapore e supus de la 1 februarie unor continue bombardamente aeriene, cărora li se adaugă curînd tirul artileriei. Răniții nu mai încap în spitale iar străzile gem de mulțimea bolnavilor de dizenterie și febră tifoidă. Înspăimîntat de amploarea pe care o ia dezastrul, Percival cere Londrei prin intermediul superiorului său, generalul Wavell, permisiunea de a capitula. Churchill își dă seama că, pe plan militar, partida e pierdută. Dar presiunile exercitate de primul-ministru australian John Curtin și teama de reacția opiniei publice (Singapore a costat în ultimii ani 63 de milioane de lire sterline pe contribuabilii britanici) îl fac să răspundă: „Fortăreața va fi apărată cu orice preț. Ostașii se vor îngropa sub ruinele ei".

E ceea ce se și întîmplă — nu numai cu ostașii, ci și cu soțiile și copiii ofițerilor, cu întreaga populație băștinașă. La 12 februarie, cînd sar în aer ultimele cisterne de apă potabilă, sosește de la Londra o nouă radiogramă : „Onoarea rasei noastre e în joc... Nu se pune problema nici a salvării trupelor, nici a menajării populației civile". Dar onoarea rasei albe e acum în mîinile dezertorilor din trupele britanice, care, cu pistoalele în mîini, jefuiesc depozitele de alcool, violează femeile sau încearcă să scape pe ambarcațiunile aflate în port. În sfîrșit, la 15 februarie Percival e autorizat să capituleze. Dar Yamashita nu acceptă să trateze cu emisarii conduși de maiorul Wilde, cerînd să se prezinte în fața lui însuși Percival. Acesta se supune, sperînd că-și va convinge inamicul să-i acorde un răgaz de două zile, pentru a evacua familiile ofițerilor. Yamashita refuză însă orice discuție. „Capitulează imediat ? strigă el interpretului. Să răspundă prin da sau nu !"

Percival nu poate răspunde decît prin da și semnează cu o mînă tremurîndă hîrtia care i se întinde. Este actul de deces nu numai al unei „inexpugnabile" fortărețe, ci și al unui mit, pentru care s-au irosit sume uriașe și mii de vieți omenești.

Generalul britanic e încă de față cînd Yamashita începe să dicteze radiograma pentru Tokio : „Raportăm în genunchi marea victorie..."

— Ce tramvai să iau ca să ajung la Gara de Nord ?

— Luați tramvaiul 6 !

...Schimb obișnuit de cuvinte între un provincial și un bucureștean în anii 30—40. Atît de obișnuit încît nimeni nu se gîndea să-l interpreteze altfel decît ca o banală întrebare a unui om grăbit să nu piardă trenul și un tot atît de banal răspuns al unui bucureștean binevoitor. Cît n-ar fi dat însă agenții Siguranței ca în unele cazuri să cunoască identitatea celor doi interlocutori...

În anii grei ai ilegalității, sub aceste neobișnuite și obișnuite întîmplări se ascundea adesea stabilirea unor importante contacte între cadrele comuniste care luptau în negura ilegalității. Munca grea, plină de o mare răspundere, de a stabili, printre altele, contacte între diverși conducători de partid, revenea unor revoluționari devotați, rămași adesea necunoscuți chiar pînă în zilele noastre, pe care literatura despre ilegalitate îi desemnează cu termenul de „aparat tehnic", ori, pe scurt, „tehnicul".

Organele de partid, începînd cu Biroul politic al Comitetului Central, Secretariatul Comitetului Central, organele de conducere ale organizațiilor de masă ilegale, ca U.T.C.-ul, Ajutorul Roșu și celelalte organizații revoluționare, organele lor regionale, județene și locale aveau, fiecare dintre ele, cîte un aparat tehnic.

De regulă, aparatul tehnic se ocupa cu asigurarea caselor conspirative pentru ședințe, case de locuit pentru acei activiști care erau ilegalizați — cum s-ar spune astăzi „activ scos din producție" —, cu menținerea legăturii între organele de partid și organizațiile pe care le conduceau.

Permanența pericolului pe care-l prezentau organele represive obliga la o foarte atentă pregătire, în cele mai mici amănunte a fiecărei acțiuni. Și cum stabilirea contactelor era o acțiune în care finețea, hotărîrea, inventivitatea și conspirativitatea să se contopească într-un tot organic, munca tehnicului era deosebit de grea. De aceea, comuniștii care aveau sarcina de a activa în aparatele tehnice, erau selecționați, după serioase verificări, dintre oameni hotărîți, foarte inventivi, cu o disciplină conspirativă desăvîrșită, și dintre cei care nu erau cunoscuți de poliție și Siguranță.

Seriozitatea cu care erau recrutați activiștii din aparatul tehnic era motivată și de faptul că, prin forța împrejurărilor și prin caracterul muncii lor, acestora li se încredințau secrete atît de mari încît, de multe ori, divulgarea lor putea să pună în pericol de a fi arestați activiști de frunte, iar în cazul tehnicii interne a Secretariatului C.C., unul sau mai mulți secretari ai Comitetului Central al Partidului.

parola:

„PREFER TRANDAFIRII ALBAȘTRI"

N. GOLDBERGER

Multe sarcini importante de partid au fost duse la îndeplinire de „tehnici", acești revoluționari hotărîți, disciplinați și inventivi, adevărați ostași de primă linie a frontului, care aveau de luptat cu aparatul represiv al statului burghezo-moșieresc.

*

De regulă, în munca de stabilire a legăturii directe dintre organele de partid centrale și cele din țară, erau folosite tovarășe, necunoscute Siguranței, bine îmbrăcate și comportîndu-se (în timpul acțiunilor) ca și cînd ar fi avut o întîlnire, pentru a nu da de bănuit agenților de Siguranță.

În munca aparatului tehnic se mai petreceau și întîmplări neprevăzute, care însă, din fericire, se sfîrșeau în majoritatea cazurilor cu bine. Îmi aduc aminte de două asemenea întîmplări : una petrecută cu un

delegat al Comitetului de partid din Moldova și alta petrecută cu mine însumi.

Delegatului din Moldova i se fixase locul întîlnirii, ora, semnul de recunoaștere (pardesiul pe mîna stîngă și un trandafir roșu în mîna dreaptă) și parola : „Permiteți-mi să vă ofer acest trandafir roșu !" la care să primească drept răspuns contraparola : „Prefer trandafirii albaștri !"

Totul părea în regulă. Numai că, la ora stabilită, pe strada respectivă, pe delegat l-a întîmpinat, înainte de tovarășa din „tehnic", o ploaie torențială. Fără îndoială că, un om plimbîndu-se, sub aversele de apă, cu pardesiul pe mîna stîngă în loc să-l îmbrace, ar fi dat de bănuit și unui agent de Siguranță începător, care l-ar fi putut aresta imediat. Ajungînd în ședința cu membrii Secretariatului, delegatul a cerut cu insistență să se ia măsuri împotriva aceluia care i-a trimis acel semn de recunoaștere, spunînd :

— Dacă în stradă s-ar fi aflat un agent al Siguranței, aș fi fost, în mod sigur, arestat. Or eu eram obligat să mă plimb peste cinci minute pe stradă în aceste condiții.

Dar, întrucît totul s-a terminat cu bine, nu s-a luat nici o măsură disciplinară. Nu era vorba de rea credință, ci de o coincidență neprevăzută, care se putea termina, e adevărat, foarte prost.

A doua întîmplare, petrecută cu mine, mi-a amintit de greutățile materiale ale celor care lucrau în aparatul ilegal de partid. Iată cum s-au desfășurat lucrurile :

Primisem indicațiile privitoare la locul și ora întîlnirii, avînd drept semn de recunoaștere, eu un pachet și o cutie cu chibrituri în mîini, iar tovarășa din „tehnic", un covrig în mîna dreaptă. Intrînd în stradă la ora fixată, am găsit pe tovarășa respectivă, fără să aibă însă covrigul în mînă. Totuși, eu fiind sigur că trebue să mă întîlnesc cu această tovarășă, pe care o cunoșteam bine, întrucît lucrasem cu ea, m-am apropiat, i-am spus parola la care am primit răspunsul cuvenit, dar în adaos și următoarele scuze : „Ce bine că ai venit tu la întîlnire. M-am speriat că pierd întîlnirea. Fără să-mi dau seama, de foame, am mîncat acum cîteva secunde covrigul. Dacă nu te apropiai tu de mine, cu încredere, făceam o mare greșeală."

MOARTEA TOVULUI FILIP

Partidul Comunist din România și întreaga clasă muncitoare a pierdut un luptător devotat, un activist revoluționar de valoare din categoria celor cari, neștiuți decât de un număr restrâns de muncitori revoluționari, cu eroism ce strălucește zi cu zi, în condițiunile ilegalității și conspirației permanente cele mai mari, clădesc mișcarea de deșrobire a poporului muncitor dela orașe și sate de sub jugul capitaliștilor și boierilor.

Cei ce-și dau seama de câtă muncă migaloasă, de cât devotament fără margini pentru cauza poporului muncitor, de câtă atenție încordată permanent zi și noapte, de câtă tărie de caracter și de convingere revoluționară trebue să dea dovada clipă cu clipă un șef technic mai ales al Comitetului Central al partidului nostru, vor înțelege valoarea celui care s'a arătat vrednic de unul din posturile de cea mai mare încredere și responsabilitate din mișcarea revoluționară. In acelaș timp conducând complicatul aparat technic central, tov. Filip îndeplinea și sarcina de instructor al C.C. pentru munca AMI.

Tovarășul Filip, șeful technicei Centrale a Partidului Comunist din România, a murit. Condițiunile de aspră ilegalitate, în care a trebuit să-și dea munca entuziastă pentru cauza poporului muncitor, ne silește de a ascunde împrejurările în care și-a dat obștescul sfârșit și ne împiedică de a arăta întregii clase muncitoare numele real al celui ce-i s'a jertfit ei. Erou, ce a trebuit să stea ascuns în fața maselor largi cât timp a trăit, rămâne încă erou anonim și după moarte.

Spuneam că rămâne încă erou anonim, pentrucă este aproape ziua în care proletariatul, mobilizând în jurul său toate păturile exploatate și asuprite și conducându-le în luptă, va răsturna domnia capitaliștilor și boierilor și va stabili domnia poporului muncitor dela orașe și sate. In ziua aceia memoria celor ce și-au sacrificat zi cu zi viața în pivnițele ilegalității, măcinându-și nervii și plămânii în pregătirea de clipă cu clipă a triumfului clasei muncitoare, va străluci măreț în fața maselor.

Iată dar, de cîtă precauție, prevedere și inventivitate trebuiau să dea dovadă tovarășii din aparatul tehnic.

Îmi fac o datorie de onoare relatînd și o întîmplare pe care n-am s-o uit niciodată și care arată spiritul de sacrificiu și devotamentul fără margini al tovarășilor din aparatul tehnic.

Cîteva luni din anul 1935, șeful tehnicii interne a Secretariatului Comitetului Central era un tînăr inginer, „tovarășul Filip", al cărui nume adevărat, din păcate, îmi scapă. Se îmbolnăvise. Într-o seară cînd m-am întîlnit cu el și i-am dat mîna, am simțit că are temperatură mare. L-am dus la un medic, simpatizant, care a constatat necesitatea urgentă a internării sale în spital, pentru că era grav bolnav de tifos. Înainte de a se interna, mi-a predat însă toate întîlnirile și sarcinile lui, pentru a-l putea înlocui.

După două săptămîni, cînd „tovarășul Filip" trecuse de criză, s-a întîmplat ceva neprevăzut. Uitînd probabil să-mi predea una dintre sarcini, o întîlnire a unui comitet regional de partid și, aducîndu-și aminte, deși era foarte periculos pentru sănătatea lui, a convins personalul spitalului să i se dea hainele, a trimis pe tovarășul respectiv la casa conspirativă indicată și s-a reîntors la spital. După 24 de ore de la întîlnire, acest erou necunoscut al clasei noastre muncitoare a decedat. Așa cum afirma medicul nostru simpatizant, plecarea lui din spital, atît de slăbit și încă cu temperatură, i-a fost fatală.

Iată ce caractere de oameni au lucrat în aparatele tehnice ilegale ale partidului comunist și ale organizațiilor revoluționare.

Această pierdere, grea și dureroasă pentru noi atunci, și comportarea eroică a „tovarășului Filip", au făcut o adîncă impresie asupra noastră. În aceeași zi am scris un necrolog pe care l-a publicat „Scînteia" ilegală. În necrolog nu am putut să arăt atunci împrejurările în care a dispărut acest erou din rîndurile noastre. Relatarea acestor împrejurări ar fi pus, evident, în pericol pe medicii noștri simpatizanți care l-au primit în spital și l-au îngrijit. Din păcate, nici astăzi, cînd au trecut atîția ani de la dispariția lui, nu-mi aduc aminte de numele adevărat al „tovarășului Filip".

Aprecierea de atunci asupra muncii aparatului tehnic și a activității celor din „tehnic" se poate deduce și din rîndurile necrologului reprodus alăturat.

ROLUL GENERALILOR ÎN VIAȚA BRAZILIEI

Istoria militară a Braziliei, volumul semnat de eminentul istoric și sociolog Nelson Werneck Sodré și apărut în editura „Civilizaçao Brazileira", nu este, așa cum ar putea lăsa să se creadă titlul, o cronică a bătăliilor purtate de armatele acestei țări. Autorul analizează un alt fenomen — și anume rolul jucat de militari, și cu precădere de ofițerii superiori — în viața politică a Braziliei.

Sodré constată că generalii și coloneii au avut totdeauna o mare pondere pe arena luptei politice din Brazilia. În repetate rînduri, atît în secolul trecut, cît și în epoca noastră, ei au făcut ca balanța să se incline de partea forțelor reacțiunii, a claselor dominante, a reprezentanților fățiși sau deghizați ai monopolurilor nord-americane. Dar dacă aceste realități sînt mai cunoscute de marele public, grație informațiilor publicate în presă, un aspect în general ignorat este cel pe care-l evidențiază Sodré în lucrarea lui : rolul progresist al armatei braziliene în diferite momente ale istoriei sale.

Printre exemplele citate în acest sens de autor se numără răscoala militară de la Copacabana din 1922, revolta matrozilor și ofițerilor de pe cuirasatul „Sao Paulo" (1924) și, în același an, insurecția garnizoanelor din statul Rio Grande do Sul. Tot la activul armatei braziliene se înscrie și trimiterea în Europa a unui corp expediționar, care a participat la războiul antihitlerist, făcînd dovadă de multă vitejie și spirit de sacrificiu.

În sfîrșit, „Clubul militar", o influentă organizație a ofițerilor a dus în ultimii ani o luptă consecventă pentru apărarea proprietății de stat asupra zăcămintelor petrolifere și împotriva penetrației crescînde a marelui capital din Statele Unite.

Numeroasele date noi, pe care le aduce Nelson Werneck Sodré, ca și modul lucid și științific în care el le interpretează, constituie un prețios aport pentru cunoașterea uneia din cele mai complexe laturi ale istoriei contemporane a Braziliei.

M.V.

motivația dramaturgului

DE CE AM SCRIS DRAMA „PETRU RAREȘ“

HORIA LOVINESCU

De ce am scris o piesă despre Petru Rareș ? Întrebarea mi s-a pus de atîtea ori, încît am fost constrîns să mi-o pun și eu pînă la urmă.

Pînă la urmă și nu de la început. Pentru că, ceea ce te determină pe tine, dramaturgul, să alegi un personaj istoric ca erou e un lucru mai complicat și mai subtil decît pare la prima vedere. O parte din motive plutesc, ca rădăcinile plantelor acvatice, în zona subconștientului. În orice caz, considerentele de ordin artistic predomină sau trebuie să predomine net asupra tuturor celorlalte, pentru ca opera să aibă șanse de împlinire.

Așa dar, de ce Petru Rareș ? Pentru că a fost incontestabil un principe de seamă, care a jucat un rol mai important decît cel cunoscut din manualele școlare, atît pe plan național, cît și în politica europeană a vremii. Să nu uităm (sau să aflăm, în sfîrșit) că el a introdus rînduială în țară ; a limitat privilegiile marii boierimi ; a întărit influența moldovenească în Transilvania — unde tot timpul domniei sale a jucat rolul unui veritabil arbitru ; a năzuit, după cum scrie arhiepiscopul Verancici, istoric contemporan cu el, să unească cele trei provincii românești pentru a face din ele o bază de atac împotriva Constantinopolului ; a ripostat atît de viguros față de arbitrariul Coroanei poloneze, încît regele Sigismund s-a văzut nevoit să apeleze la sultan, pentru a scăpa de el ; a finanțat expediția Sfîntului Imperiu contra Budei ; a mai realizat sau intenționat să realizeze multe altele.

Se mai spune despre el că era „filozof înțelept și doctor învățat". Așa afirmă, printre alții, Ivan Peresvetov, cărturarul și diplomatul rus care a stat cinci luni la curtea de la Suceava, întemeindu-și cartea de învățătură scrisă pentru țarul Ivan cel Groaznic tocmai pe preceptele lui Rareș. Peresvetov nu se folosește pe ascuns de învățăturile lui, ci îl pomenește în nenumărate rînduri ca mentor : „Astfel grăiește Petru, voievodul valah".

Circulă legenda că domnul român s-a ocupat de astrologie și alchimie. Cronicarii contemporani, relatînd întîlnirea sa cu Soliman Magnificul la Constantinopol, cînd s-a dus să-și ceară tronul înapoi, atribuie succesul demersului său nu numai excepționalelor lui calități de îndrăzneală și inteligență, ci și unui remarcabil simț diplomatic.

Iată deci o figură demnă de interes, care, prin însușirile și acțiunile sale, mi s-a părut că merită să solicite condeiul unui scriitor. Dar pentru a fi corect cu istoria literară, trebuie să mărturisesc că, în clipa cînd m-am hotărît să scriu piesa „Petru Rareș", nu cunoșteam sau cunoșteam foarte vag faptele pomenite mai sus. Munca de documentare a fost posterioară alegerii subiectului, de care m-am apropiat deci din alte motive. Mai exact spus — din motive artistice. Legenda unui Rareș pescar, fiu ilegitim al lui Ștefan cel Mare, preluînd în plină maturitate sarcina de a purta mai departe și cu cinste o moștenire copleșitoare, căderea lui dramatică, fuga în munți, unde a fost salvat de niște pescari — întîmplare care vrînd-nevrînd capătă semnificații simbolice — în sfîrșit, stoicismul eroului, fidel pînă la capăt misiunii asumate, au fost adevăratele argumente ale alegerii mele.

Pretextul istoric mi s-a părut foarte potrivit pentru a dezbate din plin problema puterii, atît de fascinantă pentru epoca noastră, precum și cea a raportului dintre individ și istorie. De asemenea — și chiar în mod deosebit — am crezut de cuviință să sugerez o idee care mi-e dragă, și anume aceea a existenței unei misiuni istorice a civilizației noastre românești. E vorba de contribuția noastră la apărarea destinelor Europei pe care Petru Rareș o împărtășea într-o măsură egală cu ilustrul său părinte. Din păcate, puțini dintre conducătorii de state contemporani cu el au sesizat pe deplin importanța principatelor românești ca zăgaz de ocrotire pentru întregul continent.

E lesne de înțeles că plecînd de la aceste date, piesa nu pretinde cîtuși de puțin să fie o evocare științifică : ea este înainte de toate operă literară, cu toate libertățile de interpretare și fantazare pe care le implică orice lucrare artistică. De altfel, celelalte două personaje principale menite să ajute la definirea eroului — e vorba de fiul lui, Ioniță și vărul său, Roșca — sînt fie total imaginate (în cazul celui dintîi), fie interpretate cu atîta libertate (Roșca), încît nu mai au decît foarte puțin în comun cu personajele istoriei reale.

Firește, calea pe care am mers nu este nici pe departe singura pe care se poate angaja dramaturgul pentru a aborda teme istorice. Esențialul mi se pare aderența lui la subiect, dragostea față de eroii pe care și i-a ales, înțelegerea și prezentarea lor de pe poziții contemporane. În orice caz, bogatul trecut al țării noastre, istoria ei, cu care, oricît am vrea să fim de modești, nu putem să nu ne mîndrim, constituie un inepuizabil tezaur de subiecte, o vastă sursă de inspirație pentru toți scriitorii României de azi.

CONTROVERSE ALE ISTORIEI

Autor a numeroase lucrări și studii de istorie contemporană, Jacques de Launay este cunoscut prin predilecția sa pentru abordarea temelor neclarificate sau mai puțin elucidate din istoria contemporană. Istoria diplomației și culisele acesteia, enigme ale istoriei deceniilor interbelice, noduri gordiene în primul și al doilea război mondial, sînt pistele pe care Launay se lansează cu competență.

Recenta sa lucrare „Marile controverse ale istoriei contemporane", circumscrie evenimentele de mare dispută din istoriografia mondială pentru perioada 1914—1945. Bizuindu-se pe studierea unei vaste documentații edite și inedite, autorul expune cu obiectivitate concluziile pentru evenimentul respectiv. Citățm dintre acestea : atentatul de la Sarajevo, războiul de uzură, pacea de la Versailles, ascensiunea fascismului, asasinarea lui Dollfuss, atentatul de la Marsilia, cauzele imediate ale celui de-al doilea război mondial, războiul fulger, planul Barbarosa, trădarea lui Mihailovici, capitularea lui Badoglio, bătălia Varșoviei, conferința de la Potsdam și altele.

Recunoscînd la cartea lui J. de Launay, modalitatea originală de a face înțelese o serie de probleme nodale ale istoriei contemporane, subliniem totodată că lipsa de informare a autorului pentru unele țări din sud-estul Europei, în mod direct privind istoria României, se resimte în lucrare, amintind fie și numai astfel de probleme ca prezența coloanei a 5-a în România, epoca Titulescu, prăbușirea frontului din Carpați (insurecția românească). Reprezintă, după părerea noastră, o datorie, aceea de a pune la dispoziție istoricului francez cuceririle istoriografiei noastre, spre a întregi capitole ale istoriei contemporane mai puțin cunoscute în Occident.

Semnalăm totodată că preocupările istoricilor pentru epoca celor două războaie mondiale și cea cuprinsă între ele sînt extrem de numeroase. Fără a socoti studiile și articolele publicate în reviste de specialitate, au apărut pentru epoca istoriei contemporane (1914—1945) peste 11 000 de titluri de lucrări cu cele mai felurite interpretări. Se cuvine a acorda și noi o atenție sporită acestei perioade, prilej pentru a expune punctul de vedere al istoriografiei românești în pasionantele și atît de controversatele probleme ale istoriei contemporane.

G.T.

O COLECȚIE VALOROASĂ

„Lumea hitiților", „Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene", „Civilizația greacă", iată numai cîteva titluri de lucrări ce vor putea fi răsfoite în curînd de cititorii din țara noastră, prin intermediul colecției „Popoare, culturi, civilizații" inițiată de Editura Științifică.

Lucrările editate în această colecție vor urma o suită logică și științifică, cuprinzînd — în decursul anilor — prezentarea diferitelor civilizații care s-au succedat pe întinsul globului. O preocupare principală a editorilor acestei colecții constă în sublinierea interdependenței și interpătrunderii diverselor civilizații în procesul dezvoltării umane.

Dintre lucrările enumerate, „Etruscii" a văzut de curînd lumina tiparului.

Etruscii — cuvînt ce străbate din adîncurile veacurilor, popor ce stăpînea în secolele VII—VI î.e.n. aproape întreaga Peninsulă Italică și care a lăsat omenirii o moștenire artistică rară, constituie subiectul lucrării lui Raymond Bloch.

Rod al propriilor cercetări arheologice făcute timp de peste 10 ani pe pămîntul anticei Etrurii (actuala regiune Toscana, din Italia), ca și al analizei aproape exhaustive a bibliografiei, cartea profesorului Raymond Bloch, etruscolog de renume mondial, aruncă o rază de lumină asupra misterului istoriei acestui popor.

Lucrarea analizează principalele aspecte ale istoriei anticei Etrurii : originile poporului, enigma limbii sale, rămasă pînă în prezent nedescifrată, perioada de înflorire ca și declinul statului etrusc, început o dată cu pierderea hegemoniei asupra Romei (sfîrșitul secolului al VI-lea), precum și obiceiurile, religia și arta locuitorilor Etruriei.

Beneficiind de îngrijirea științifică și frumoasa tălmăcire a profesorului universitar Nicolae Lascu, ediția în limba română a acestei cărți a fost primită călduros de publicul cititor din țara noastră.

Seria lucrărilor publicate în cadrul colecției va fi continuată de clasica lucrare a învățatului român Vasile Pârvan, „Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene". O altă lucrare ce-și va face în curînd loc în vitrinele librăriilor este „Lumea hitiților" de Margarete Reimschneider, în traducerea lui Paul B. Marian. Prezentînd o sinteză a istoriei și a civilizației populațiilor de limbă indo-europeană care au pătruns în Asia Mică în mileniul al II-lea î.e.n., au-

toarea dezvăluie o lume prea puțin cunoscută.

Lucrările noii colecții satisfac în aceeași măsură atît setea de cunoaștere a cititorului neinițiat, cît și exigențele specialiștilor.

C.M.

RĂZBOIUL ÎN IMAGINI

Unul din evenimentele editoriale cele mai comentate ale anului care a trecut, l-a constituit apariția la Paris a reportajului istoric în două volume : „Cel de-al doilea război mondial", aparținînd cunoscutului publicist Raymond Cartier. Personalitate de prim plan a lumii literare și istorice franceze din ultimele trei decenii (a fost rînd pe rînd redactor șef la Echos de Paris, L'Epoque, Sept Jours, iar de mai mulți ani este directorul celei mai răspîndite reviste ilustrate, Paris Match), Raymond Cartier este autorul multor lucrări în care precumpănește reportajul istoric. Cîteva titluri dintre acestea : L'Europe à la Conquête de l'Amérique ; Japon, Archipelague des hommes ; Les 48 Amériques ; Les secrets de guerre. Cel *de-al doilea război mondial*, publicat de editura Larousse în colaborare cu Paris Match, în format album, reconstituie marile epopei de pe fronturile celor trei continente — Europa, Asia, Africa — culisele politice și diplomatice ale conflagrației, schemele serviciilor de spionaj și contraspionaj. După expresia presei franceze, este lucrarea cea mai interesant ilustrată fotografic despre ultimul război mondial, care a fost editată în Franța.

I.N.

NOUTĂȚI EDITORIALE ÎN U.R.S.S.

Intre recentele apariții editoriale sovietice întîlnim volumul al XII-lea de Documente ale politicii externe a statului sovietic (perioada 1—31 decembrie 1938), culegere pregătită de Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. ; o nouă lucrare a istoricului Poltorak, apărută în editura „Nauka", este consacrată problemelor juridice esențiale ale Procesului de la Nurnberg, de la care s-au împlinit toamna trecută două decenii. Un deosebit interes stîrnește publicarea de către editura „Mîsli" a operei științifice aparținînd cunoscutului istoric M. N. Pokrovski ; primul volum, însumînd 725 de pagini, a văzut lumina tiparului. Editura „Nauka" anunță apariția unei monografii privind Legăturile internaționale ale Rusiei în secolele XVII—XVIII.

Preocupările de istorie contemporană se oglindesc într-o serie de lucrări dintre care semnalăm cartea lui S. K. Melnik, referitoare la Victoria puterii sovietice în sudul Ucrainei și manualul universitar al istoricului I. B. Berhin care prezintă sintetic Istoria U.R.S.S. (1917—1964).

O.L.

REEDITĂRI DE MEMORII

In ultima vreme, cu o perseverență lăudabilă, numeroși editori reeditează sistematic vechi jurnale de călătorie, scrieri istorice din epoci îndepărtate, memorii ale unor oameni de mult dispăruți, lucrări care au o largă audiență la un public tot mai numeros. Printre acestea se numără și cartea *Imperiul turc văzut de un supus al lui Ludovic al XIV-lea, Jean Thévenot*, care înregistrează însemnări dintr-o călătorie efectuată la mijlocul secolului al XVII-lea în Turcia, Egipt, Palestina, India...

Deceniile și veacurile care s-au scurs de la prima ediție a lucrării nu au putut stinge interesul pentru un jurnal de călătorie erudit, dar și plin de savoare. Spre deosebire de Cantemir, care „observă" imperiul otoman dinăuntru, cu ochiul savantului, Thévenot nu își propune analiza științifică, nici înțelegerea filozofică. El preferă imaginile vii, aspectele senzaționale care fac deliciul contemporanilor. Alcătuitorul noii ediții franceze, François Billacois a accentuat și mai mult această latură a lucrării, evitînd pasajele aride, înserînd comentarii necesare cititorului modern, ordonînd-o în capitole ce înlesnesc lectura.

Cititorul este plimbat prin vechiul Constantinopol, admiră splendorile care i-au adus faima, află moravuri și obiceiuri necunoscute în alte părți.

Viața creștinilor în lumea musulmană, obiceiuri religioase, moravuri politice, Seraiul, viața cotidiană cu intrigile ei mărunte sau mari, curtea sultanului și alte numeroase aspecte sînt redate într-o formă literară aleasă, care ține trează atenția cititorului de la un capăt la altul al cărții. De notat că Thévenot este la rîndul lui surprins de acea băutură uimitoare „cafeaua" — necunoscută pe atunci în Occident — care de altfel l-a găsit nepregătit și pe abilul logofăt Tăutu.

Reeditarea acestei cărți ne îndeamnă la o sugestie editorială : texte cantemiriene, editate cîndva, ar putea fi republicate într-o manieră modernă,

accesibilă publicului nostru atît de dornic să citească lucrări care au făcut vîlvă la vremea lor. Ne referim nu la ediții critice, savante, cu vastă aparatură științifică, a căror necesitate nici nu este cazul să o mai subliniem, ci la lucrări pregătite special pentru masele largi de cititori, bogat ilustrate, însoțite de comentarii vii și interesante. Să sperăm că astfel de inițiative nu se vor lăsa mult așteptate.

I.R.

CRONICA AFRICII

Africanologul de reputație internațională Basil Davidson aprofundează în studiile și călătoriile sale anuale în Africa analiza unor importante capitole ale istoriei societății africane din trecut și de azi. În articole de analiză și reportaje — unele cunoscute și cititorilor români — prin publicarea unei antologii a cronicilor despre Africa, prin cărțile sale cele mai cunoscute (traduse în mai multe limbi) : „Reportaj despre Africa de sud" (1952), „Noua Africă de vest" (1953), „Deșteptarea Africii" (1955), „Redescoperirea Africii" (1959 — apărută și la noi), „Mama Neagră" (1961), „Africa, încotro ?" (1964), „Istoria Africii de vest" (1966), Davidson înscrie contribuții originale și interesante, dezvăluiri într-o viziune științifică a adevăratei istorii africane.

În lucrarea „Mama neagră" a cărei traducere românească va apare curînd în Editura politică, Basil Davidson încearcă să explice natura legăturilor existente între Africa și Europa în perioada precolonială și influența acestei legături asupra continentului negru. Acum aproape 500 de ani, între Europa și Africa s-au înfiripat legături comerciale mai întinse. Timp de patru secole după această descoperire reciprocă, destinele celor două continente s-au legat, împletindu-se din ce în ce mai strîns, dînd la iveală relații felurite de prietenie și ostilitate, de avantaje și dezavantaje.

I.N.

EDITORIAL ● PANORAMIC

ISTORIA IN ANECDOTE

În timpul ultimului război mondial, în Anglia și S.U.A. s-a răspîndit larg salutul cu ridicarea a două degete de la mîna dreaptă (arătătorul și mijlociul) în formă de „V", salut care simboliza victoria. Sosit în 1942 pe aeroportul din Moscova, Churchill a rămas plăcut surprins cînd a văzut numeroși cetățeni făcînd acest gest atît de popular la Londra.

— Cum se poate că și la Moscova s-a răspîndit atît de repede acest salut ? a întrebat Churchill pe membrii ambasadei, veniți să-l întîmpine.

— O nu, *sir*, a răspuns repede unul din diplomații britanici, semnul e o aluzie la deschiderea celui de-al doilea front.

★

În vizită în România, Louis Barthou a fost primit cu multă căldură de populație. La un moment dat, un grup de tinere fete, îmbrăcate în straie populare, i-a înmînat flori. Plin de încîntare, Louis Barthou — care era foarte sensibil la grațiile feminine — l-a întrebat pe secretar ce trebuie să facă.

— Luați florile și lăsați fetele ! i-a răspuns, grăbit, celălalt.

★

Mîhnit și indignat de atacurile nedemne ale scribilor fasciști, care declarau ca antinațională orice năzuință de progres și înnoire și condamnau știința și cultura, Mihail Sadoveanu s-a adresat astfel unuia din reprezentanții dreptei :

— Cînd Pitagora a demonstrat o celebră teoremă de geometrie, a adus jertfă zeilor o sută de boi. De atunci, de cîte ori se luminează în lume un adevăr nou, boii rag de spaimă.

★

În timpul cînd era principe al Prusiei, Frederic Wilhelm al II-lea, aflat în vizită la Petersburg, a fost invitat la o ședință a Academiei de Științe. În timpul ședinței, principele a simțit subit o indispoziție și a leșinat. Intrigată de acest incident, împărăteasa Ecaterina a II-a l-a întrebat pe prințul de Ligne, aflat și el la Petersburg, ce se întîmplase cu Frederic Wilhelm.

— Ceva foarte natural — a răspuns de Ligne — prințul s-a aflat fără cunoștință în mijlocul Academiei.

★

Nemulțumit de observațiile critice pe care i le făcuse ministrul de externe al Franței, Aristide Briand, în timpul unei conferințe, premierul britanic Lloyd George i s-a adresat cu următoarea remarcă :

— Voi, francezii, sînteți niște vanitoși. Ar trebui, însă, să vă dați seama că între vanitate și ridicol nu există decît un pas !

— Da, Pas-de-Calais, a replicat prompt Briand.

MOZAIC

CELE MAI VECHI UNIVERSITĂȚI

Prima și cea mai celebră universitate a fost cea din Paris întemeiată sau mai curînd recunoscută ca atare prin anul 1160. Cam în același timp a fost creată universitatea din Bologna, Universitatea din Oxford, de fapt o filială a celei din Paris, a fost întemeiată în anul 1167, cea din Combridge în 1209. Apoi au urmat universitățile din Padova în 1222, din Neapole în 1224, din Salamanca în 1227, din Praga în 1347, din Cracovia în 1364, din Viena în 1367 etc.

ÎMPĂRATUL STATELOR UNITE

În ziua de 23 septembrie 1859, un bărbat de vreo treizeci de ani, modest îmbrăcat și cu înfățișare timidă, se prezenta la redacția ziarului „Clarion" din San Francisco. Intrînd în biroul lui Sam Fitch, redactorul-șef, el depuse pe biroul acestuia o hîrtie acoperită cu un scris mărunt și întrebă :

— Puteți publica acest comunicat ?

Fără să mai aștepte răspuns, el părăsi încăperea. Intrigat, redactorul șef își aruncă ochii pe foaia de hîrtie și citi cu stupefacție : *„La cererea expresă a marii majorități a cetățenilor Statelor Unite, subsemnatul Joshua Norton mă proclam împărat al Statelor Unite. În virtutea autorității cu care sînt investit, ordon reprezentanților diferitelor state ale S.U.A. să se adune în sala de concerte din San Francisco, la data de 1 februarie 1860, pentru a aduce legilor noastre toate modificările necesare instaurării noului regim".*

Fitch întreprinse rapid o anchetă și află că Norton, originar din Capetown, debarcase la San Francisco cu zece ani înainte. Era în plină epocă a goanei după aur. Dar proaspătul imigrant nu se lăsase sedus de atracția metalului galben, ci preferase să se ocupe de afaceri, cumpărînd terenuri imobiliare și revînzîndu-le apoi la prețuri întreite. În cîțiva ani agonisise o avere respectabilă, cu care încercase să dea lovitura cea mare, făcînd speculă cu orez. El achiziționase o cantitate imensă din acest produs alimentar, sperînd să dicteze apoi pieții prețul de desfacere. Din nefericire pentru planurile lui, o mare încărcătură de orez, aparținînd unor concurenți, sosise în port exact în ziua în care el intenționa să înceapă vînzarea. În consecință, fusese nevoit să-și lichideze stocurile la prețuri derizorii, ceea ce îl ruinase, zdruncinîndu-i probabil totodată și mintea.

Ca bun gazetar ce era, Fitch se feri să dezvăluie cititorilor săi toate amănuntele, mulțumindu-se să publice proclamația lui Norton. Ea stîrni, bine înțeles, o senzație enormă. E adevărat că cea mai mare parte a publicului se amuza pe socoteala lui, ceea ce nu împiedică însă creșterea vertiginoasă a tirajului în care era scos ziarul „Clarion" : lumea aștepta, nerăbdătoare, noi decrete „imperiale".

Și așteptarea nu fu zadarnică. La cîteva săptămîni după prima proclamație, Norton I, cum se autointitulase el, emise o a doua, prin care dizolva Congresul pentru corupție și fraude. Date fiind scandalurile financiare în care erau implicați pe atunci numeroși senatori și membri ai Camerei reprezentanților, americanii socotiră că o asemenea măsură — fie ea și pur platonică — nu era opera unui nebun, iar popularitatea lui Norton crescu.

Încetul cu încetul el deveni una din cele mai pitorești figuri de pe coasta Pacificului. Cu ascuțitul lor simț al profitului, patronii multor întreprinderi îi cîștigară bunăvoința, pentru a căpăta de la el permisiunea de a-și pune pe firmă mențiunea *„Furnizori ai Maies-*

— Ți-am spus eu să tai iedera !

tății Sale Împăratul Norton I". În schimb el se putu bucura de dreptul de a consuma cîte un fel de mîncare de cîteva ori pe săptămînă în diverse restaurante din San Francisco, de a ocupa, fără plată, o cameră mică la un hotel de mîna a treia și de a primi, din cînd în cînd, o redingotă sau un pantalon vechi de la magazinele de confecții.

Și lucrurile au mers așa pînă într-o zi de ianuarie a anului 1880, cînd „domnia" lui Norton se încheie brusc, o dată cu viața lui : alunecînd pe gheața care acoperea străzile, el se lovi la cap de marginea trotuarului și muri după o scurtă agonie. Ziarul „Clarion" anunță tristul eveniment cu un titlu în limba franceză, care se întindea pe toată pagina întîia : „*L'empereur est mort*". La înmormîntarea sa participară peste 30.000 de persoane.

În 1930, cînd cimitirul în care era îngropat a fost desființat, rămășițele sale pămîntești au fost transportate spre un nou lăcaș de veci. Ceremonia s-a desfășurat cu mare pompă, cortegiul funebru fiind precedat de opt fanfare militare.

Partea cea mai interesantă din tragicomica existență a lui Norton I este că o singură dată s-a vorbit de față (și s-a scris și în ziare) că era nebun. Asta s-a întîmplat atunci cînd a propus ca deasupra strîmtorii Poarta de Aur, care închide intrarea în golful San Francisco, să se construiască un pod. Toți specialiștii au fost de acord în a susține că este un proiect imposibil de realizat. Dar astăzi, exact în locul indicat de Norton I, se înalță „Golden Gate Bridge", cel mai mare pod din lume.

DE CIND E OMUL — OM ?

O veche prejudecată face din îndepărtații noștri strămoși — oamenii preistorici — niște ființe în care trăsăturile bestiale domină net pe cele umane. Imaginea cea mai răspîndită îi prezintă sub un aspect foarte puțin favorabil : un fel de gorile păroase și hirsute, cu trupurile goale sau acoperite cu grosolane piei de animale, luptîndu-se din greu cu mamuții și locuind numai în peșteri întunecoase.

De pe urma acestei prejudecăți, împărtășită nu numai de profani, ci adesea și de specialiști, au avut de suferit, la vremea descoperirii lor, omul de Neanderthal, sinantropul și australopitecul — cu alte cuvinte marile stadii fosile care au precedat tipul uman modern : toate trei au fost considerate la început ca aparținînd mai curînd maimuțelor.

Cercetări recente, întreprinse în diferite țări ale lumii, au dovedit însă că omul este om de mult mai multe milenii decît se crede în general. Se apreciază acum că una din cele mai geniale născociri — cea a focului — datează de 500.000 de ani. Vestigii găsite la Kish și Suza (Meropotania) stabilesc vîrsta roții la aproximativ șase milenii. Se presupune că primele traversări ale Pacificului au fost efectuate cu 2.000—3.000 de ani înaintea erei noastre.

Dar dovezile despre ingeniozitatea și spiritul constructiv al oamenilor preistorici nu se limitează la atît. Așa cum au arătat săpăturile de la Arcy sur Cure (Franța), peșterile erau amenajate de locuitorii lor, pentru a oferi adăposturi confortabile : pereții erau căptușiți cu un fel de paneluri din colți de mamut iar solul era podit cu bîrne și piei de animale.

Cei mai vechi arhitecți și-au început activitatea în urmă cu cel puțin 25.000 de ani. Descoperiri făcute de curînd în Ucraina arată că ei se pricepeau să înalțe cabane din oase de mamut, avînd o bază ovală cu diametrele de 10/7 metri.

Pînă și în materie vestimentară, omul preistoric nu arăta așa cum și-l închipuie unii dintre noi astăzi. Un mormînt datînd din paleoliticul superior, descoperit la Sungir (200 de km. nord-est de Moscova), conține nu numai 7.500 de piese ornamentale, ci și rămășițele unui pantalon de blană și a unei veritabile bluze, ambele cu o vechime de 33.000—40.000 ani. Bine conservat sub un strat de sol permanent înghețat, acest „costum" demonstrează capacitatea omului preistoric de a tăbăci pieile și de a le coase.

Sînt numai cîteva exemple din multele care s-ar putea cita în acest sens. „Să ne reabilităm strămoșii !", ne invită arheologul francez Henri de Saint-Blanquat, pe baza unor asemenea probe. Reabilitîndu-i pe ei, constatăm în același timp cît de lungă e perioada de cînd omul a devenit o ființă rațională, conștientă și organizată, capabilă să producă bunuri materiale.

POȘTA REDACȚIEI

Mulțumim pe această cale marelui număr de corespondenți ai tinerei noastre reviste, pentru frumoasele și caldele cuvinte de salut, pentru interesantele și prețioasele sugestii și propuneri. Vom fi foarte bucuroși să primim în continuare sugestiile și propunerile cititorilor, părerile lor despre revistă.

I. CENUȘE — Turnu-Severin. Am reținut sugestiile dv., care sînt interesante și conforme profilului revistei.

ALEXANDRU CRĂIUȚ, activist de partid — Cîmpulung Moldovenesc. Vom publica în numerele noastre viitoare, articole privitoare la temele care vă interesează. În ceea ce privește istoria orașului dv., vă recomandăm să citiți lucrarea lui Teodor Bălan, „Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc", apărută la Editura Științifică, în 1960.

TOADER C. PIRCU — Iași ; TOMA G. COMĂNESCU — Ploiești. Vom face eforturi ca revista să fie bine și variat ilustrată, și, cu concursul tipografilor, sperăm să reușim.

DANIEL ȚOPESCU — Brăila. Vom publica și episoade din cele două războaie mondiale, începutul făcîndu-l chiar în acest număr (vezi articolul „Cele 16 zile ale orașului Singapore"). În măsura posibilului vom publica și memorii ale unor oameni politici, comandanți militari etc. din străinătate.

SEVER POPESCU, profesor — București. Nu intră în competența noastră problema înființării de subfiliale ale „Societății de științe istorice și filologice". Transmitem, însă, și pe această cale, dezideratul dv. conducerii societății.

ION LĂZĂRESCU — Orăștioara, reg. Hunedoara. Nici o revistă care se respectă nu va face vreo concesie afirmațiilor necontrolate, cu atît mai mult o revistă de cultură istorică. Vom răspunde deci pozitiv cerințelor dv. Vom studia propunerile dv. și dacă ele vor răspunde unor solicitări mai generale, le vom da curs.

LIVIU BĂLESCU — București. În ceea ce privește istoria universală, fără îndoială că un loc important va ocupa istoria popoarelor și statelor cu care românii și țările române au venit în contact. Ceea ce, credem, vă va satisface.

TUDOR TERRA — Roman ; MIHAIL BALANUCA — Orașul Gh. Gheorghiu-Dej. Revista noastră nu publică versuri. Afară eventual de cazul cînd se datorează penei unor personalități care aparțin... istoriei.

GH GORUN — orașul Gh. Gheorghiu-Dej. Articolul dv. „Pe urmele lui Ștefan cel Mare", deși interesant ca temă, e prea general, lipsit de fundamentare istorică etc.

PETREA TĂNĂSELEA — Constanța. Lucrarea pe care o recenzați nu e un roman. Un rezumat, asemenea celor 32 de pagini trimise de dv. nu constituie de fapt o recenzie. În sfîrșit, „Panoramicul editorial" publică recenzii, scurte prezentări și consemnări ale cărților recent editate ; cea de față a apărut în anii trecuți.

NICOLAE M. ISAC — Hunedoara. Nu deschidem o rubrică de folclor. În mod special se ocupă de aceasta „Revista de etnografie și folclor", care apare sub egida Editurii Academiei.

GEORGE BĂDESCU — Brașov. În privința dimensiunilor articolelor, datele vi le oferă ultima pagină a revistei. Vom publica în revistă și articole — desigur, ilustrate — despre importante monumente istorice (deci și despre „Biserica Neagră").

PAVEL BĂRBULESCU, asistent medical — Constanța. Revista va publica și materiale referitoare la viața și opera marilor noștri istorici.

E. BUNGARDI, I. NEMETHY, GH. TIRUI — Mangalia ; DUMITRU PETRESCU — București ; IOAN FR. MAHALA — Balotești, reg. București ; ADAM HUC — Timișoara ; Lt. maj. GEORGE TOMOLICI — Turnu Severin ; SABIN GHERGARIU, asistent universitar — Cluj ; ILIE BOLCHIS, preot — Copalnic, reg. Maramureș ; OCTAVIAN POPA — Hunedoara ; VASILE DABIJA — Brăila ; IOSIF IVANOVICI, muncitor — Timișoara ; MARIANA MIHĂILESCU, elevă — București. Ne vom strădui să răspundem, cu timpul, tuturor cerințelor dv., mai ales că sugestiile pe care cu multă amabilitate ni le faceți corespund și intențiilor noastre. Vă rugăm să ne comunicați părerile dv. despre primele două-trei numere ale revistei.

ADAM ANESCU, căpitan de rangul III — Mangalia. Vom publica fără îndoială, articole pe teme de istorie veche, culturi materiale străvechi etc. Dar cum nu dorim să nedreptățim pe alți cititori ai revistei, sîntem nevoiți să dozăm materialele, acordînd o atenție cel puțin egală și altor perioade ale istoriei, lucru care sîntem convinși că nu vă va supăra.

GH. BUZOIANU, medic primar — București. Într-unul din numerele viitoare ale revistei, vă vom satisface (sperăm !), interesul pentru puternica personalitate a Doamnei Chiajna.

MIRCEA PLĂIEȘU, elev — Zimnicea. Firește că vom publica articole despre marii noștri haiduci, precum și despre istoria unor orașe, poate și a orașului dv.

POȘTA REDACȚIEI

D. NEDELEA — Ploiești. Dată fiind bogăția de teme pe care o avem de tratat nu intenționăm să compartimentăm toată revista pe rubrici. Fără îndoială, revista va publica și articole ale muzeografilor — cu condiția să fie scrise pe profilul ei — precum și informații privind activitatea muzeelor de istorie.

AUREL SMARANDA, economist — București. Sugestiile și dorințele dv. sînt împărtășite, aproape în unanimitate, și de alți cititori ; ele coincid, în cea mai mare parte, și cu tematica revistei. Vom studia propunerile privind înființarea unor rubrici ca „Știați că ?", „De pretutindeni", „Mozaic" etc.

ILEA TUDOR, președintele comitetului executiv al Sfatului Popular raional Aleșd — regiunea Crișana. Materialul documentar pe care ni-l trimiteți, referitor la răscoala țărănească din comuna Aleșd, în 1904, ni s-a părut nu numai plin de interes, ci și profund impresionant. Cei 33 de țărani români și maghiari căzuți sub gloanțele forțelor represive în ziua de 24 aprilie a acelui an sînt o mărturie grăitoare a unității care s-a făurit între cei exploatați, indiferent de naționalitatea lor, în lupta pentru o viață mai bună. Greva declarată de cei 12.000 de muncitori din Oradea, în semn de protest față de măcelul din Aleșd, este, așa cum subliniați dv., un admirabil exemplu de solidaritate a proletariatului cu cauza țărănimii sărace. Vă mulțumim pentru bogăția de informații pe care ni le-ați oferit. Sperăm să primim și de la alți corespondenți asemenea prețioase contribuții la istoria comunei, raionului sau regiunii lor.

ION NEDELESCU — București. Revista își deschide coloanele tuturor celor care doresc să colaboreze. Criteriile de selecție sînt : interesul pe care-l prezintă tema, valoarea științifică și realizarea publicistică a materialelor.

ALEXANDRU HARHOS — București. Reținem propunerile dv. : România în primul război mondial, desăvîrșirea unității naționale a poporului nostru ; conferința lui Mihail Eminescu la Iași (1876) despre situația românilor din Transilvania ; Al. Ioan Cuza la Viena, după abdicare. Vă făgăduim să le dăm curs tuturor, în numerele noastre viitoare.

IOAN DOBOȘESCU — București. Am citit cu interes comunicarea dumneavoastră intitulată „Unde au dispărut gepizii ?" Sincere felicitări pentru pasiunea cu care urmăriți literatura de specialitate în această problemă. Apreciind că unele date și păreri cuprinse în această comunicare — deși reprezintă un punct de vedere personal — vor interesa și alți cititori ai revistei, reproducem mai jos unele fragmente :

„Ne întrebăm — marea majoritate a poporului gepid ce s-a făcut ? Nicăieri nu scrie ca ei să fi fost nimiciți complet. În Ardeal, în Banat și Țara Crișurilor, morminte, inscripții și urne stau în cimitire, alături de inscripțiile și urnele daco-romanilor, descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice... Un fapt pe care îndrăznesc să-l consider oarecum revelator s-a ivit cu ocazia unei călătorii a subsemnatului prin munții Ciucului, la Bicazul ardelean, în vara anului 1948, cînd am găsit mai multe familii românești purtînd denumirea Andaric. Andaric nu e un nume de familie românesc și nici nu poate avea o origine saxonă... Deci se impune concluzia că gepizii rămași după prăbușirea statului lor au rămas să conviețuiască mai departe alături de masa autohtonilor daco-romani, în care s-au contopit. Cercetări noi s-ar impune de către cercetători istorici și filologi, și cred că nu vor fi fără surprize". Sperăm că în numerele viitoare ale revistei să putem publica și părerile unor specialiști.

P. A. MIHAILESCU — București. Vă rugăm să ne faceți o vizită la redacție pentru a discuta în legătură cu articolul pe care ni-l propuneți spre publicare.

— Articolele pentru revista „Magazin istoric" se trimit pe adresa redacției în trei exemplare dactilografiate. Recomandăm ca volumul unui articol să nu depășească 5 pagini dactilografiate. Se scrie pe o singură pagină la două rînduri (2 000 semne pe pagină). Ele vor fi însoțite și de ilustrații, dacă este cazul.
— Manuscrisele nepublicate nu se restituie.
— Autorii poartă întreaga răspundere pentru conținutul științific al materialelor.

Articolele se trimit cu o notă explicativă pe adresa redacției. În notă se vor indica numele, pronumele, profesia, domiciliul, nr. de telefon.

ADRESA REDACȚIEI
Str. Academiei nr. 39—41 Raionul 30 Decembrie București, tel. 15.09.91

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"

ADAMCLISI, HISTRIA, CALATIS

sînt cîteva din locurile istorice pe care le puteți vizita, petrecînd vacanța pe litoral prin

O.N.T.

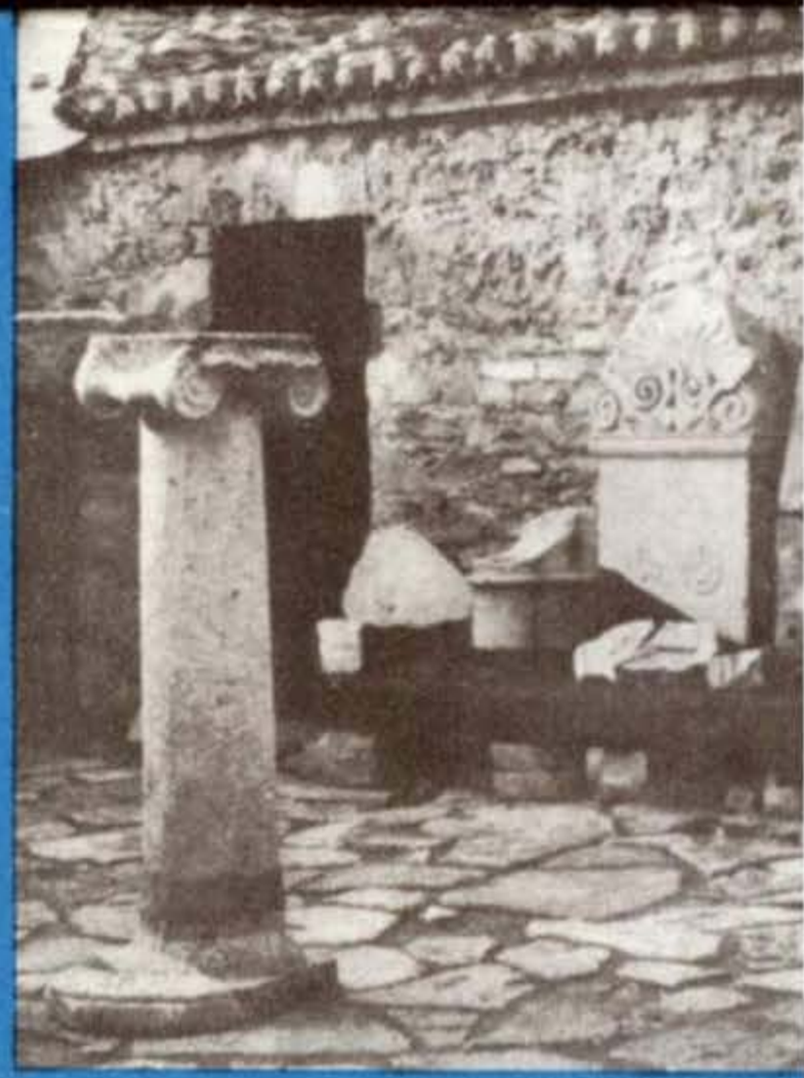

IMPORTANTE REDUCERI DE PREȚURI :

Pînă la 15 iunie — 30 lei pe zi de persoană — cazare și masă în hoteluri.
De la 15 la 30 iunie — 40 lei pe zi de persoană — cazare și masă în hoteluri.
Pînă la 15 iunie — 11 lei pe zi de persoană ; de la 16—30 iunie — 17 lei pe zi de persoană, cazare (fără masă) — în hoteluri.
Pînă la 15 iunie — 5 lei pe zi de persoană ; de la 16—30 iunie — 10 lei pe zi de persoană în corturi.
Pînă la 15 iunie la EFORIE NORD și EFORIE SUD Vile confort I 30 lei pe zi de persoană, pensiune completă
Vile confort II 25 lei pe zi de persoană — pensiune completă
Vile confort III 22 lei pe zi de persoană — pensiune completă
50% reducere la transporturile pe C.F.R. și I.R.T.A.

EXCURSII ÎN DELTA DUNĂRII. EXCURSII DE O ZI (CU AUTOCARUL) LA VARNA (R.P. BULGARIA)

Informații suplimentare și înscrieri la Agențiile și Filialele O.N.T. din toată țara.

REȚINEȚI DIN TIMP BILETE

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Prețul unui număr 5 lei ; abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE:
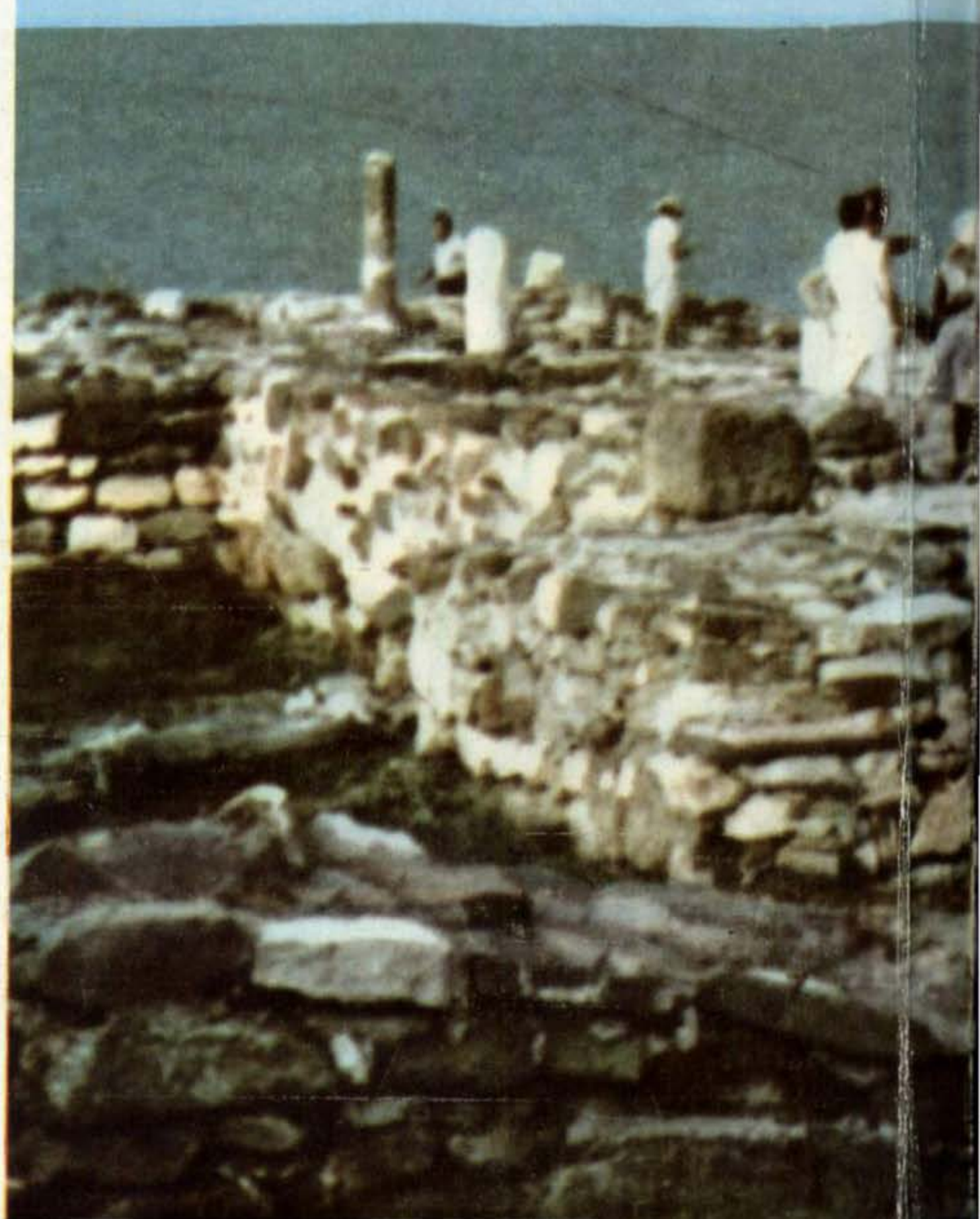
„Domnule Mareșal, nu sîntem de acord...“ • Turnul Londrei • Stolnicul Cantacuzino despre America de Sud • Bălcești • Unde petrecem astăzi, Gaius ? • Ilie Cristea : File din jurnalul inedit • Mircea cel Bătrîn • Sarmizegetusa — inima regatului dac • Pagini de epopee : Mărăști--Mărășești-Oituz • Ion Ghica — prinț de Samos • Un ospăț de curte în secolul al XVII-lea • Români în maquis • Mari biblioteci ale lumii : Bagdad, Cairo, Cordoba • Culise, moravuri și oameni politici • Șantier arheologic : Cernica — cel mai mare cimitir neolitic din sud-estul Europei • Legendă și realitate istorică • Pearl Harbour • Acordul de la Țebea • Drumuri romane în Dacia • Cum a fost asasinat I. G. Duca • C. Dobrogeanu-Gherea — inedit • Imperiul Marilor Moguli • Pacea de la Buftea văzută de contemporani • Duelul Ferdinand Lassalle — Iancu Racoviță • Ștefan cel Mare în creațiile artiștilor vremii • Un român la curtea „fiului cerului“ • Bizanțul sub protecția focului grecesc • România și „pactul celor patru“ • Nicolae Iorga — Armand Călinescu, scrisori inedite • Metode fizico-chimice în cercetarea istoriei •